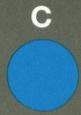

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

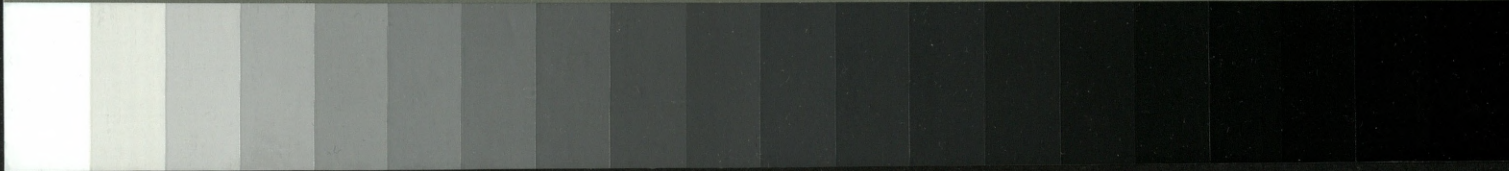
15

B

17

18

19

Grzegorz SOBOLEWSKI

WSPÓLNE DZIAŁANIA OBRONNE
WOJSK OPERACYJNYCH
I OBRONY TERYTORIALNEJ

57009

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

AON 5596/04

Grzegorz SOBOLEWSKI

**WSPÓLNE DZIAŁANIA OBRONNE
WOJSK OPERACYJNYCH
I OBRONY TERYTORIALNEJ**

Warszawa 2004

Recenzent: **plk dr hab. Witold Lidwa**

Projekt okładki: **Grzegorz Sobolewski**

Redaktor techniczny: **Beata Klarowska**

80078

Korekta: **Małgorzata Sęktas**

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel 681-40-50, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 1440/2003

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. DZIAŁANIA OBRONNE WOJSK OPERACYJNYCH NA POZIOMIE TAKTYCZNYM ...	6
1.1. Uwarunkowania polityczno-militarne działań wojsk lądowych	7
1.2. Model współczesnej operacji obronnej	11
1.3. Związek taktyczny wojsk operacyjnych w działaniach obronnych	17
1.3.1. Przeznaczenie i struktury związku taktycznego	18
1.3.2. Zasady ogólne obrony	20
1.3.2.1. Rodzaje obrony	22
1.3.2.2. Struktura działań obronnych	25
1.2.3. Cel i zadania w obronie	26
1.3.4. Ugrupowanie i struktura obrony	30
2. WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ W DZIAŁANIACH OBRONNYCH	34
2.1. Przeznaczenie i struktury organizacyjne wojsk obrony terytorialnej	34
2.2. Charakterystyka działań bojowych wojsk obrony terytorialnej	38
3. UWARUNKOWANIA I MOŻLIWOŚCI WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ	46
3.1. Właściwości i zasady działania wojsk obrony terytorialnej w aspekcie wspólnych działań ...	47
3.2. Obszary wspólnych działań wojsk	51
3.3. Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej	57
3.4. Efekty wspólnych działań	58
4. SPECYFIKA PROWADZENIA WSPÓLNEJ WALKI OBRONNEJ	67
4.1. Walka przed przednią linią obrony	70
4.2. Walka o utrzymanie przedniej linii obrony	75
4.3. Walka w głębi pasa obrony	78
5. KIERUNKI ROZWOJU WSPÓLNYCH TAKTYCZNYCH DZIAŁAŃ WOJSK OPERACYJNYCH I OBRONY TERYTORIALNEJ	84
5.1. Główne uwarunkowania rozwoju wspólnych działań	87
5.2. Wojska operacyjne i obrony terytorialnej jako lądowy komponent przyszłych operacji połączonych	91
5.3. Perspektywy rozwoju wspólnych działań	101
ZAKOŃCZENIE	112
BIBLIOGRAFIA	113

WSTĘP

W przyjmowanych obecnie koncepcjach obrony kraju, uwzględniających bogate doświadczenia historyczne, postrzegana jest potrzeba łączenia wysiłków wojsk operacyjnych, obrony terytorialnej, ogniw niemilitarnych i przygotowania obronnego społeczeństwa. Przeciwwstawienie się ewentualnej agresji przeciwnika wymaga posiadania zarówno dobrze wyposażonych i wyszkolonych wojsk operacyjnych, jak też sił obrony terytorialnej.

Łądowy komponent sił zbrojnych składający się z wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej występuje w wielu krajach europejskich, w tym także wśród członków NATO. Ich rola i znaczenie w systemach obronnych państw są zróżnicowane. Wynika to z przyjętych strategii obronnych, położenia geopolitycznego, tradycji itp. Wszędzie jednak spełniają one istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa w okresie zagrożenia, kryzysu i wojny.

Osiągnięcie sukcesu w walce uzależnione jest między innymi od wszechstronnego i solidnego wsparcia nie tylko logistycznego, lecz również bojowego, które wojska operacyjne mogą uzyskać przez umiejętne wykorzystanie atutów (walorów), jakie posiadają wojska obrony terytorialnej. Umiejętność skorzystania z walorów wspólnej walki obronnej wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej może być kluczem do zwycięstwa.

Uzasadniona potrzeba rozwiązania dostrzeżonych problemów stała się inspiracją do podjęcia próby całościowego ujęcia złożonej problematyki wspólnych działań obronnych wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

DZIAŁANIA OBRONNE WOJSK OPERACYJNYCH NA POZIOMIE TAKTYCZNYM

Pełnoprawna obecność Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim wymaga dostosowania sił zbrojnych RP do jego standardów. Jednocześnie powstają nowe uwarunkowania wpływające na poziom naszego bezpieczeństwa. Ta niewątpliwie nowa sytuacja polityczno-militarna skłania do weryfikacji dotychczasowej teorii walki. Ponadto, oprócz kwestii związanych bezpośrednio z przynależnością do sojuszu, należy również brać pod uwagę konieczność samodzielnego zapewnienia bezpieczeństwa poprzez **zespolecie wysiłku wojsk operacyjnych, obrony terytorialnej, ogniw niemilitarnych i przygotowania obronnego społeczeństwa**¹.

Na współczesnym polu walki pojawiają się nowoczesne, wysoko mobilne i efektywne środki charakteryzujące się precyzją i skutecznością rażenia powodujące, iż wymagania stawiane działaniom obronnym związku taktycznego stale rosną. Efektywne użycie dyspozycyjnych sił i środków w określonym miejscu i czasie staje się trudnym i złożonym problemem. Czas reakcji na zaistniałą sytuację może mieć często decydujący wpływ na jej końcowy rezultat. Trwa nieustanny wysiłek w udoskonalaniu sił i środków walki, systemów pozyskiwania i przetwarzania informacji jako podstawowego czynnika warunkującego funkcjonowanie pozostałych czynników walki zbrojnej. To właśnie siły, jakimi dysponuje dowódca, pas w jakim prowadzić ma obronę i czas jej przygotowania oraz trwania, decydują o powodzeniu prowadzonej walki. Wymienione czynniki postrzegane są jako zmienne, które wzajemnie na siebie oddziałują. Zadaniem dowódcy operacyjnego jest zharmonizowanie tych czynników z własnymi celami. Natomiast kunszt taktyczny dowódcy powinien wyrażać się w tym, aby zapewnić obecność sił we właściwym miejscu i czasie.

Wymaganiom stawianym obronie wojsk operacyjnych wychodzą naprzeciw wojska obrony terytorialnej, które rozmieszczone są na obszarze kraju – stosownie do potrzeb operacyjnych. Wykonują zadania samodzielnie lub w czasowym podporządkowaniu i we wzajemnym wspieraniu się. Z dokonanej analizy zadań, jakie wykonują wojska obrony terytorialnej, wynika, iż skuteczność ich wykonywania przez wojska operacyjne w obronie może wzrosnąć przez umiejętne wykorzystanie walorów bojowych i właściwej koordynacji i synchronizacji działań z wojskami obrony terytorialnej.

¹ Por. R. Szeremietiew, *Wiarygodność Polski w NATO*, Myśl Wojskowa 1999, nr 4, s. 35–43.

Nowa sytuacja geopolityczna Europy sprawiła, między innymi, że przez wiele lat opracowywane koncepcje i zasady prowadzenia ewentualnych działań wojennych i operacji uległy radykalnym zmianom. Wkomponowanie sił obrony terytorialnej w system obrony państwa poprzez powierzenie im wielu znaczących zadań dla obronności powoduje potrzebę pewnych przeobrażeń w zakresie prowadzenia operacji obronnych. Zmieniają się także poglądy na rolę i znaczenie różnych rodzajów działań bojowych w ramach prowadzonych operacji. Całkiem nowego wymiaru nabrały również kwestie związane z planowaniem, organizowaniem i prowadzeniem walki obronnej. Dokonywane zmiany nie ominęły też przeobrażeń struktur naszych sił zbrojnych, ich wyposażenia i możliwości bojowych, które w głównym stopniu będą decydowały o realizacji wykonywanych zadań.

1.1. UWARUNKOWANIA POLITYCZNO-MILITARNE DZIAŁAŃ WOJSK LĄDOWYCH

Polska leży w szczególnie ważnym miejscu Europy. Jest to styk NATO z jego najważniejszymi partnerami – Rosją, Ukrainą i Białorusią. Stosunki Sojuszu z tymi państwami mają kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa europejskiego. Geograficzne położenie w centrum Europy, na przewężeniu między Bałtykiem i Karpatami powoduje, że z militarnego punktu widzenia terytorium Polski stanowi obszar o specjalnym znaczeniu strategicznym na europejskiej linii Wschód-Zachód. Rzeczpospolita Polska – mając na uwadze swą tożsamość narodową, opierającą się na historycznych doświadczeniach i współczesnych potrzebach – za podstawowe wartości, które odzwierciedlają najważniejsze **interesy narodowe**, uznaje, zgodnie z konstytucją RP:

- niepodległość i nienaruszalność swojego terytorium,
- wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli,
- dziedzictwo narodowe,
- ochronę środowiska.

Obecnie głównym niebezpieczeństwem dla stabilności międzynarodowej, w tym także dla zewnętrznego bezpieczeństwa Polski, stały się **zagrożenia kryzysowe**, które mogą mieć charakter kryzysów polityczno-militarnych lub pozamilitarnych. Źródła kryzysów polityczno-militarnych mogą mieć podłoże polityczne, społeczne, ekonomiczne, etniczne lub też religijne. Ich oddziaływanie na bezpieczeństwo Polski może się przejawiać bezpośrednio lub pośrednio. *Bezpośrednie zagrożenia kryzysowe* mogą wynikać z sytuacji spowodowanych przez ukrytą lub jawną groźbę zastosowania przemocy przeciwko Polsce lub jej sojusznikom. Celem takiej groźby może być dążenie do wymuszenia pożądanego przez zagrażającego zachowań politycznych i ustępstw (np. rewizji granic, zmian terytorialnych, zaspokojenia celowo wygórowanych żądań grup etnicznych i wyznaniowych itp.). Może się to

wyrażać rozmieszczeniem na danym obszarze sił zbrojnych w skali wykraczającej poza limity dopuszczone umowami międzynarodowymi, a także przesunięciami wojsk niezgodnymi z ograniczeniami ustalonymi w ramach przedsięwzięć budowy zaufania i bezpieczeństwa. W określonych sytuacjach może się to przerodzić w bezpośrednie naruszenie przestrzeni powietrznej, obszaru morskiego lub lądowych granic Rzeczypospolitej Polskiej. Działania takie mogą prowokować zbrojne wystąpienia państwa w obronie jego ważnych interesów. Jedną z metod osiągnięcia zakładanych celów może być próba destabilizacji sytuacji wewnętrznej. Ewentualne zaangażowanie Polski w międzynarodowe wysiłki na rzecz rozwiązania sytuacji kryzysowych może rodzić również zagrożenia pośrednie, w tym wzrost zagrożenia obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, przebywających w rejonie konfliktu lub w jego pobliżu, a także wzrost ryzyka zagrożenia terytorium Polski akcjami odwetowymi (uderzenia powietrzno-rakietowe, terroryzm) jednej ze stron konfliktu.

Zmienił się charakter **zagrożeń wojennych** dla Polski. Obecnie zdecydowanie zmniejszyła się groźba wojny na dużą skalę, nie można jednak wykluczyć pojawienia się takiej ewentualności w odleglejszej perspektywie czasowej. Ustalony w rezultacie porozumień rozbrojeniowych poziom uzbrojenia konwencjonalnego w otoczeniu Polski oraz system kontroli zbrojeń i środków budowy zaufania zmniejszają prawdopodobieństwo przeprowadzenia niespodziewanej agresji na dużą skalę. Zagrożenie takie może być wykryte ze znacznym wyprzedzeniem, dlatego też zakładamy, iż najniebezpieczniejsze zagrożenie wojenne, jakim jest ewentualna agresja zbrojna z zaskoczenia, może być przede wszystkim agresją ograniczoną co do sił, czasu i przestrzeni, czyli mieć wymiar lokalny. Odnosi się to także do groźby agresji na któregokolwiek naszego sojusznika z NATO.

Pośród rodzajów zagrożeń wojennych ryzyko o większym stopniu prawdopodobieństwa stanowi *lokalny konflikt zbrojny* (o ograniczonej skali). Charakteryzuje się on stosunkowo krótkim czasem narastania i zaskakującym rozpoczęciem działań zbrojnych oraz ich zmienną intensywnością od pierwszych dni jego trwania. W razie wojny lokalnej zgrupowania lądowe agresora mogą wtargnąć na terytorium Polski na różną głębokość na jednym – dwóch kierunkach operacyjnych, przy jednoczesnym oddziaływaniu na cały obszar kraju selektywnymi uderzeniami lotniczymi i rakietowymi, desantami powietrznymi, a na wybrzeżu – morskimi, a także działaniami dywersyjnymi i terrorystycznymi.

Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, uznając za nadrzędne polskie interesy narodowe i uwzględniając narodowe uwarunkowania ich realizacji, jest jednocześnie odpowiednio skorelowana ze strategią NATO. W działalności praktycznej kieruje się następującymi podstawowymi zasadami:

- odpowiedzialność narodowa i powszechność obrony, solidarność i integracja sojusznicza,
- współpraca i partnerstwo,
- umacnianie zaufania i regionalnej stabilności militarnej,

- odstraszanie i wiarygodność,
- elastyczność reagowania obronnego,
- współpraca cywilno-wojskowa, bilansowanie potrzeb obronnych i możliwości kraju.

Obronność jest sprawą narodową. Uczestnictwo w sojuszach i koalicjach jest czynnikiem wspomagającym i pomnażającym zdolności obronne, ale nie zdejmuje narodowej odpowiedzialności za zapewnienie obrony państwa. Fundamentem polskiej obronności jest jej powszechność. Obowiązek obrony i świadczeń na jej rzecz spoczywa na wszystkich obywatelach i strukturach państwa. Obrona powszechna zakłada w razie wojny zespolenie w jeden system działań wysiłków całego narodu i wszystkich jego struktur państwowych, militarnych i pozamilitarnych – w tym mobilnych wojsk operacyjnych, masowo rozwijanych na czas wojny wojsk obrony terytorialnej, odpowiednio przygotowanych ogniw pozamilitarnych, wykorzystujących naturalne zasoby, walory obronne, a także operacyjnie przygotowaną infrastrukturę kraju – oraz zaangażowanego w obronę Polski potencjału sojuszniczego.

Polska aktywnie wypełnia swoje zobowiązania sojusznicze. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej jest zgodna z założeniami „Koncepcji Strategicznej NATO” z 1999 r. i uznaje za obowiązujące podstawowe funkcje i zadania Sojuszu, określone w tym dokumencie i w innych, z niego wynikających. Celem aktywności Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim jest zapewnienie warunków dla skutecznej realizacji jego funkcji obronnych, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, poprzez: *zachowanie więzi transatlantyckich, solidarności i spójności sojuszniczej; umacnianie sojuszniczego potencjału militarnego; realizację zasad strategii i polityki nuklearnej; utrwalanie mechanizmów wspólnego planowania operacyjnego i obronnego oraz zapewnienie rozwoju sojuszniczych zdolności obronnych.* Integracja ze strukturami Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz aktywne uczestnictwo w jego przedsięwzięciach militarnych są istotnymi wyznacznikami kierunków rozwoju i doskonalenia narodowego systemu obronności. Pełna integracja wojskowa z NATO jest procesem długofalowym, wymagającym istotnych wysiłków organizacyjnych i finansowych państwa. Ważne znaczenie ma zapewnienie należytej obsady kadrowej w strukturach sojuszniczych.

Zgodnie z konstytucją, Polska może znaleźć się w stanie wojny jedynie w następstwie agresji dokonanej na nią lub na państwo sojusznicze. W zależności od skali agresji i rozmachu działań wojennych może to być wojna na dużą skalę, angażująca na długi czas całe państwo lub lokalny konflikt zbrojny – ograniczony, co do zaangażowanych sił, czasu i przestrzeni. Dla Polski jako członka NATO każda wojna, niezależnie od jej skali, byłaby wojną prowadzoną w układzie sojuszniczym – zgodnie z zasadą, że każda agresja wobec członka NATO, w tym także wobec Polski, jest w istocie agresją przeciwko całemu NATO. Polska bierze pod uwagę ewentualność wojny prowadzonej w obronie własnego terytorium (odparcie bezpośredniej agresji na terytorium Polski) i wojny prowadzonej poza swoim terytorium (udział w odparciu agresji skierowanej przeciwko państwu sojuszniczemu).

Największe obciążenia i wysiłki Polska musiałaby ponosić w czasie wojny obronnej na własnym terytorium. W związku z tym, biorąc pod uwagę graniczne usytuowanie Polski w obszarze NATO, siły zbrojne RP, jako wchodzące w skład pierwszego rzutu strategicznego Sojuszu, muszą być zdolne do natychmiastowego zareagowania na każde naruszenie terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a przede wszystkim do obrony przed uderzeniami powietrznymi i raketowymi.

Wszelkie działania obronne, zarówno w ramach **lokalnego konfliktu zbrojnego**, jak i wojny na dużą skalę, byłyby od samego początku działaniami sojuszniczymi. W przypadku lokalnego konfliktu zbrojnego zakłada się jak najszybsze odparcie agresji i rozbicie zgrupowania przeciwnika siłami posiadanymi już w czasie pokoju – nawet przy ograniczonym i ze względów obiektywnych nienatychmiastowym udziale sojuszniczych sił lądowych. Wymaga to dysponowania znacznym potencjałem sił reagowania, zdolnych i gotowych do szybkiego użycia w obronie terytorium Polski. W razie przedłużania się konfliktu będą zaangażowane dodatkowe siły własne, rozwijane w wyniku mobilizacji, a także dodatkowe siły sojusznicze, niezbędne do jego ostatecznego rozstrzygnięcia.

W razie **wojny na dużą skalę** – której realna groźba narastałaby przez pewien czas, co oznaczałoby, że poprzedzałaby ją dłuższa faza kryzysu – siły zbrojne RP od samego początku będą działać w ramach operacji połączonych, prowadzonych w bezpośredniej obronie Polski przez wielonarodowe zgrupowanie sojusznicze, rozwinięte zawczasu na naszym terytorium w okresie pogłębiania się kryzysu i działające wedle wspólnie opracowanych, sojuszniczych planów operacyjnych. W takiej sytuacji podstawową rolę będą spełniać – rozwijane sukcesywnie w miarę narastania zagrożenia – główne siły obrony oraz siły obrony terytorialnej, które w warunkach wojny na dużą skalę będą w pełni wykorzystywane tylko na terytorium Polski. Strategia obrony w razie wojny na dużą skalę zakłada skoordynowane wykorzystanie narodowego potencjału obronnego z użyciem na terytorium Polski odpowiednich sił wzmocnienia sojuszniczego w celu niedopuszczenia do utraty terytorium oraz jak najszybszego rozbicia agresora i takiego zniszczenia jego potencjału wojennego, aby uniemożliwić mu podjęcie ponownej próby agresji – przy jednoczesnym maksymalnym zabezpieczeniu własnej ludności i majątku narodowego przed stratami i zniszczeniami.

Obrona terytorium Polski będzie obejmowała realizację – ujętych w narodowych planach obrony oraz przewidzianych w sojuszniczych wspólnych planach operacyjnych – następujących głównych zadań:

- rozpoznanie, zatrzymanie i osłabienie zgrupowania inwazyjnego przeciwnika w celu przejęcia inicjatywy strategicznej – poprzez przeprowadzenie połączonych operacji osłonowych i obronnych w początkowym okresie wojny przy użyciu sił znajdujących się na zaatakowanym obszarze oraz wojsk operacyjnych dodatkowo przerzucanych z innych kierunków i obszarów;
- doprowadzenie do uzyskania przewagi strategicznej – poprzez rozwinięcie głównych sił obrony i sił wzmocnienia na teatrze wojny (mobilizacja i przegrupo-

wanie sił narodowych oraz sojuszniczych zgrupowań operacyjnych spoza obszaru Polski);

- rozbicie zgrupowania inwazyjnego i zniszczenie potencjału ofensywnego przeciwnika – poprzez zorganizowanie i wykonanie przeciwnatarcia strategicznego.

Siły zbrojne RP są podstawowym elementem systemu obronności państwa. Służą ochronie niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej i niepodzielności jej terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jej granic. W ramach tej funkcji wykonują zadania wynikające ze Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej, skonkretyzowane w Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej i w stosownych narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Działając w narodowym systemie obronności i w systemie sojuszniczym, siły zbrojne RP są przygotowane do wykonywania trzech rodzajów zadań strategicznych:

- zadań obronnych w razie wojny (odparcie bezpośredniej agresji na terytorium Polski lub udział w odparciu agresji na inne państwo sojusznicze);

- zadań reagowania kryzysowego (także w ramach misji organizacji międzynarodowych) oraz zadań stabilizacyjnych i prewencyjnych w czasie pokoju;

- są gotowe do udziału w reagowaniu na zagrożenia pozamilitarne.

Siły zbrojne RP przygotowywane będą zarówno do wykonywania zadań w ramach obrony kolektywnej NATO, jak i zadań reagowania kryzysowego. We wszystkich rodzajach sił zbrojnych utrzymywane będą wojska o wysokim stopniu gotowości do działania (wojska gotowości operacyjnej), zdolne już w składzie i strukturach pokojowych do szybkiego reagowania na każdy rodzaj zagrożenia, w tym zwłaszcza do natychmiastowego odparcia agresji na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wojska o zróżnicowanym stopniu gotowości (w tym gotowości mobilizacyjnej), przeznaczone do wspierania i kontynuowania już prowadzonych operacji po pewnym okresie przygotowań, w tym do mobilizacyjnego rozwijania dodatkowych sił, niezbędnych do prowadzenia operacji w razie wojny na dużą skalę.

1.2. MODEL WSPÓŁCZESNEJ OPERACJI OBRONNEJ

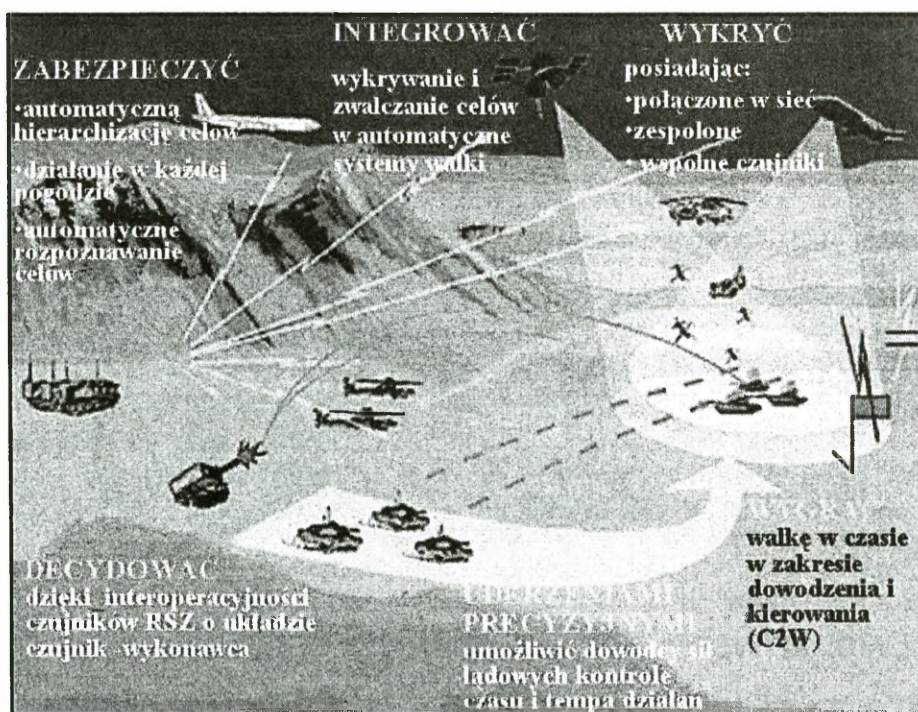
Współczesna operacja² obronna charakteryzuje się działaniami, w których brońące się wojska zdolne są zadawać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odpierać uderzenia, utrzymać wyznaczone obszary terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych, wynikłych z planu operacji bądź rozwoju sytuacji zadań. Cechami charakterystycznymi współczesnej operacji obronnej są: częste

² Operacja – podstawowa kategoria działań operacyjnych, rozumiana jako starcie z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Składa się na nią zespół bitew oraz działań taktycznych, powiązanych ze sobą przez wspólny cel, miejsce i czas, J. Zieliński, *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach*, studium operacyjne, AON, Warszawa 2000, s. 33.

zmiany sytuacji, stosowanie nowych środków walki zbrojnej oraz łączenie różnych form i sposobów prowadzenia działań bojowych.

Właściwie wykorzystany posiadany potencjał, obronne właściwości warunków geograficznych i infrastruktury terenu, pozwala na osiągnięcie celu operacji obronnej³ przy jak najmniejszych stratach własnych w wymiarze: rzeczowym, przestrzennym i czasowym⁴.

Cel prowadzenia operacji obronnej oraz droga jego osiągnięcia zależą przede wszystkim od ogólnej koncepcji obrony państwa (Sojuszu), warunków rozpoczęcia działań zbrojnych, jak również od miejsca oraz roli zgrupowań operacyjnych w układzie nadrzędnym, otrzymanego zadania oraz składu i ukompletowania sił przechodzących do operacji obronnej.

Źródło: *Army Vision 2010*, Waszyngton 1996, rozdział 3.

Rys. 1.1. Zintegrowane pole walki przyszłości (schemat ideowy)

³ Cel operacji obronnej – zerwanie (załamanie) natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, pozbawienie go inicjatywy, sparaliżowanie możliwości osiągnięcia celu w działaniach zaczepnych, R. Bojarski, *Operacja obronna*, AON, Warszawa 1999, s. 19.

⁴ J. Zieliński, *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*, AON, Warszawa 1995, s. 14.

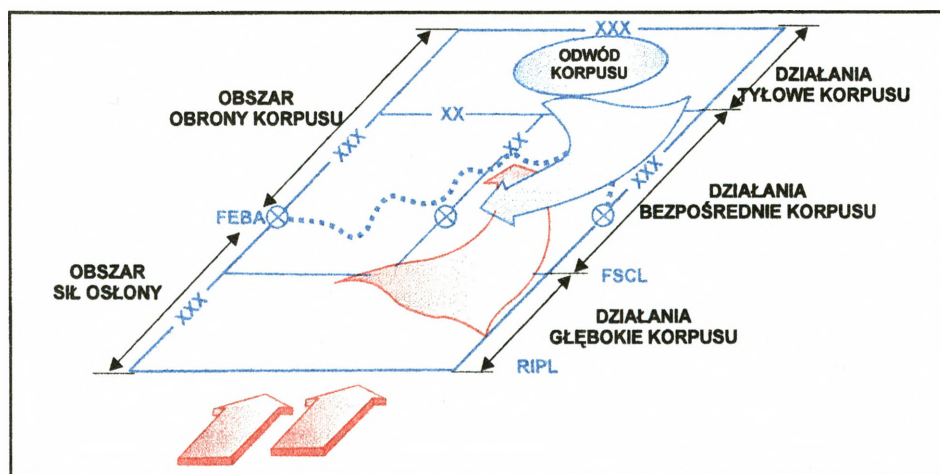
Stosownie do wyżej wymienionych celów prowadzenia operacji obronnej prowadzonej na obszarze kraju możemy wyróżnić dwa rodzaje operacji:

- operacja pozycyjna (stała);
- operacja manewrowa (ruchowa)⁵.

Merytoryczna różnica między wymienionymi operacjami polega na koncepcji rozbicia przeciwnika i stosownie do tego, określeniu rejonu kluczowego obrony.

Sposób prowadzenia operacji sprawia, że przeważają w niej uwarunkowania rzeczowe i przestrzenne. Uporczywe, ale nie za wszelką cenę, utrzymanie terenu z równoczesnym obniżaniem potencjału bojowego przeciwnika jest zasadniczym warunkiem osiągnięcia końcowego celu operacji. Szczególnie ma to znaczenie, gdy zgrupowania w operacji obronnej skupiają wysiłek na wymuszeniu takiego działania przeciwnika, który ułatwi osiągnięcie celu.

Wnioski z konfliktów zbrojnych i rozważania teoretyczne licznego grona teoretyków wojskowych wskazują, że prawdopodobnie w przyszłych działaniach operacja obronna przebiegać będzie w dwóch etapach:

Rys. 1.2. Idea prowadzenia pozycyjnej operacji obronnej⁶

Etap pierwszy, to przedsięwzięcia realizowane w głównym obszarze działań. Jego efektem jest stworzenie warunków do zatrzymania przeciwnika przed główną linią obrony, stworzenie warunków do zamknięcia wyłomów, wyhamowania tempa działań przeciwnika, zmuszenie go do przegrupowania sił i środków w efekcie narastania oporu, wzbronienie rozprzestrzeniania się wojsk przeciwnika na skrzydła oraz zapewnienie swobody działań własnych sił w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Powoduje to, że zachowanie zdolności do ciągłej i elastycznej re-

⁵ J. Zieliński, *Przygotowanie i prowadzenie...*, wyd. cyt., s. 15.

⁶ R. Bojarski, *Współczesne operacje*, wykład, AON, Warszawa 2002.

akcji w punkcie kulminacyjnym⁷, a w przypadku przewagi przeciwnika, zapewnia przyjęcie kolejnego położenia umożliwiającego utrzymanie nakazanego obszaru i osiągnięcie celu pośredniego operacji.

Etap drugi, to realizowanie stanu końca operacji – celu głównego: rozbitcie przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Działania walczących wojsk ukierunkowane są na ostateczne załamanie natarcia przeciwnika, przejęcie inicjatywy oraz odzyskanie utraconego terenu. Kulminacją tego etapu jest wykonanie przeciwuderzenia w celu odtworzenia pierwotnego położenia z jednoczesnym, destrukcyjnym oddziaływaniem na elementy znajdujące się w głębi ugrupowania przeciwnika.

Operacja obronna o charakterze manewrowym różni się od pozycyjnej między innymi tym, iż ostateczna pozycja obrony umiejscowiona jest w strefie operacyjnej obrony, a działania w taktycznej strefie mają na celu rozpoznanie punktu ciężkości⁸ uderzenia przeciwnika oraz dezorganizowanie jego podejścia i rozwinięcia.

Czynnikami determinującymi operację obronną o charakterze manewrowym są ruchliwość i aktywność wojsk w działaniu. Jednakże charakteryzuje się uporczywą obroną ważnych obiektów bądź rejonów. Zamierzony cel końcowy operacji – ostateczne załamanie natarcia przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru – osiągnięty jest w relacji: osłabić, wyhamować, przejąć inicjatywę, zniszczyć, poprzez zespolenie i synergiczne wykorzystanie w jej trakcie wszystkich rodzajów walki: działań opóźniających, obrony i natarcia.

Współczesna operacja obronna o charakterze manewrowym to obrona aktywna, zdolna odeprzeć zmasowane powietrzno-lądowe uderzenia przeciwnika, uprzedzająca jego działania, prowadzona w wymiarze powietrzno-lądowym przez wojska pancerne i zmechanizowane przy wykorzystaniu wojsk desantowo-szturmowych i lotnictwa. Charakteryzują ją działania manewrowe w głównym obszarze działań, w obszarze działań sił osłony, na skrzydłach, jak i w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Prowadzenie obrony manewrowej na szczeblu operacyjnym to głównie systematyczne niszczenie sił i środków przeciwnika (obniżanie jego potencjału), unikanie uderzeń jego głównych zgrupowań uderzeniowych, kanalizowanie jego ruchu, rozczłonkowanie jego wojsk i w konsekwencji rozbitcie ich i zniszczenie częściami. W operacji tej priorytetem jest dążenie do zadania strat przeciwnikowi, a nie do utrzymania terenu za wszelką cenę.

Koncepcja osiągnięcia głównego celu operacji oparta jest na algorytmie: osłabić – wyhamować – przejąć inicjatywę – stworzyć przewagę na wybranym kierunku – rozbić częściami siły przeciwnika⁹.

⁷ Punkt kulminacyjny – to moment, w którym pojawia się groźba przejścia inicjatywy i możliwości skutecznego kontynuowania operacji przez przeciwnika. J. Zieliński, *Sztuka operacyjna*, op. cit., s. 48.

⁸ Punkt ciężkości – to ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia, bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie zakładanego celu operacji, *Regulamin...*, s. 276.

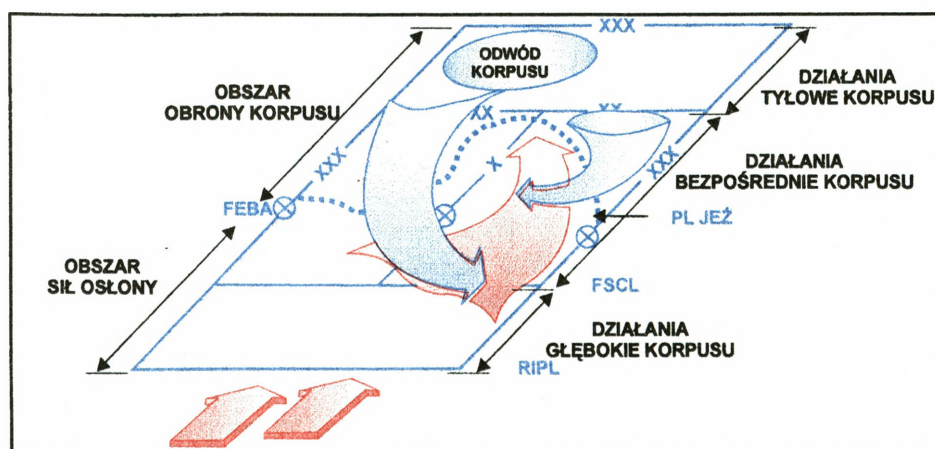
⁹ Por. R. Bojarski, *Operacja obronna*, wyd. cyt., s. 86–87.

W związku z tym na przebieg operacji obronnej o charakterze manewrowym składają się trzy etapy, tworzące skoordynowany płynny i konsekwentny, zgodne z przyjętą koncepcją, sposób jej realizacji.

Etap pierwszy, to działania opóźniające w taktycznej strefie, prowadzone przez wydzielone siły wojsk operacyjnych, obrony terytorialnej, straży granicznej oraz ogniów niemilitarnych systemu obrony państwa w celu osłabienia potencjału bojowego zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, pozbawienie inicjatywy działań zaczepnych oraz stworzeniu przewagi sytuacyjnej umożliwiającej przejęcie inicjatywy. W etapie działań opóźniających w obszarze osłony czynności wykonywane przez przewidziane do realizacji tego zadania siły są skoncentrowane na nawiązaniu bezpośredniej styczności ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika, aby zweryfikować ocenę przeciwnika, określić punkt ciężkości jego natarcia, prawdopodobny sposób osiągnięcia celu końcowego operacji zaczepnej.

Tak sformułowany cel główny pierwszego etapu może być osiągnięty, gdy działania wojsk osłonowych skupione będą między innymi na:

- destrukcyjnemu oddziaływaniu na elementy operacji zaczepnej przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania;
- utrzymaniu obszaru kluczowego obrony;
- płynnym przyjmowaniu ciężaru operacji obronnej na kolejnych rubieżach opóźniania;
- wzbronieniu wyjścia wojsk przeciwnika na skrzydła ugrupowania wojsk własnych;
- utrzymaniu więzi operacyjnej między kolejnymi pozycjami opóźniania;
- utrzymaniu obiektów i rejonów umożliwiających zachowanie swobody działań i manewru w obszarze tyłowym.

Rys. 1.3. Idea prowadzenia pozycyjnej operacji obronnej¹⁰

¹⁰ Tamże.

Osiągnięcie zamierzonego celu pośredniego (celu głównego pierwszego etapu) operacji obronnej o charakterze manewrowym będzie możliwe poprzez realizację poniższych zadań:

- rozpoznanie sił prowadzących operację zaczepną oraz punktu ciężkości uderzenia;
- umożliwienie mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;
- osłona przegrupowania sił głównych;
- ubezpieczenie przygotowania operacji obronnej w głębi kraju;
- prowadzenie działań w wymiarze powietrzno-łądowym;
- stopniowe pozbawianie przeciwnika inicjatywy poprzez zadawanie mu strat;
- osłabienie tempa natarcia;
- dezorganizowanie i paraliżowanie systemu dowodzenia, rozpoznania i zabezpieczenia bojowego;
- kanalizowanie uderzeń przeciwnika w obszar kluczowy obrony;
- niszczenie elementów ugrupowania bojowego przeciwnika na całej jego głębokości.

Etap drugi, to obrona operacyjnej rubieży obrony, prowadzona przez wojska operacyjne najczęściej we współdziałaniu z siłami obrony terytorialnej, w celu rozbicia zgrupowań przeciwnika, zdobycia przewagi na określonych kierunkach oraz przejścia inicjatywy. Prowadzenie operacji w tym etapie zdeterminowane jest celem: stworzenia warunków do wykonania przeciwuderzenia i zabezpieczenia jego realizacji. Z postawionych celów cząstkowych wynikają zadania wojsk uczestniczących w tym etapie walki, to jest:

- wyhamowanie tempa działań ugrupowań przeciwnika na głównym i pomocniczych kierunkach natarcia;
- ostateczne załamanie natarcia przeciwnika;
- przejście inicjatywy.

Etap trzeci, to zwroty zaczepne, prowadzone w celu rozcięcia (okrażenia) i rozbicia sił przeciwnika. Są one rezultatem pomyślnych działań w dwóch poprzednich etapach operacji obronnej o charakterze manewrowym. Jego realizacja decyduje o osiągnięciu celu końcowego operacji. Cel zasadniczy tego etapu to: całkowite rozbicie sił przeciwnika, a tym samym pozbawienie go możliwości osiągnięcia celu operacji zaczepnej.

Ze względu na różnorodny charakter wykonywanych zadań w ostatnim etapie operacji obronnej można wyróżnić w nim dwa zasadnicze podetapy:

- wykonanie uderzenia, rozwinięcie powodzenia oraz sparaliżowanie prowadzenia operacji zaczepnej z jednoczesną izolacją sił przeciwnika w rejonie włamań;
- rozbicie okrażonych zgrupowań przeciwnika i przejście kontroli nad całym obszarem odpowiedzialności¹¹.

¹¹ R. Bojarski, *Operacja obronna*, AON, Warszawa 1999, s. 92.

Istotne znaczenie dla powodzenia tego etapu ma również właściwy wybór kierunku przeciwuderzenia (jest nim zazwyczaj najłabsze miejsce w ugrupowaniu przeciwnika). W trakcie rozwoju sytuacji na polu bitwy przeciwuderzenie może przyjąć formę bojów spotkaniowych, przełamania lub przejścia do pościgu. W każdym jednakże wypadku należy dążyć do narzucenia swojej woli przeciwnikowi.

Zakończony sukcesem zwrot zaczepny wiąże się z odtworzeniem struktury obrony oraz likwidacją okrążonych sił przeciwnika.

W obecnych uwarunkowaniach, tj. międzynarodowej sytuacji geopolitycznej, ciągłej zmianie stosunku sił do obszaru przyszłych działań, wzrostu znaczenia współczynnika ilościowego nad jakościowym, w dobie dynamicznych działań, prowadzonych w bardzo szybko zmieniającej się sytuacji, wyrazem celowego działania jest właściwy dobór środków i sposobów osiągnięcia zamierzonego celu. Operacja obronna stała się najważniejszym rodzajem działań w systemie obronnym kraju.

1.3. ZWIĄZEK TAKTYCZNY WOJSK OPERACYJNYCH W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

Rozpatrując walkę zbrojną jako oddziaływanie na siebie dwóch przeciwnie skierowanych systemów zbrojnych, pojawia się termin walka obronna, prowadzenie obrony, rozumianą potocznie jako odpieranie napaści, odparcie ciosu lub bronienie się. Posiada ona swoją długą – wielowiekową historię, w której możemy odnaleźć ewolucję i sukcesywne jej doskonalenie. Inaczej przedstawiało się prowadzenie obrony w okresie średniowiecza, inaczej we wrześniu 1939 roku, inny jest też obraz obrony w ostatnich konfliktach. Wyposażenie wojsk w coraz to nowsze środki walki nie pozostaje bez wpływu na charakter działań. Wraz z przemianami środowiska działań taktycznych zmienia się też obrona. Współczesny teatr działań zbrojnych charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki, szeroko stosowaną elektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, wysoką precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania obronie. Działania obronne postrzega się jako rodzaj działań, w których broniące się siły zdolne są zadać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odeprzeć uderzenie, utrzymać określony obszar terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych zadań.

1.3.1. Przeznaczenie i struktury związku taktycznego

Zgodnie z obecnymi wymaganiami zapewnienia bezpieczeństwa państwa oraz uwzględniając aktualne uwarunkowania geopolityczne operację obronną należy traktować priorytetowo. Analizując literaturę przedmiotu możemy wnioskować, iż przeznaczeniem związku taktycznego w ramach operacji obronnej jest przeciwstawienie się uderzeniom powietrzno-lądowym potencjalnego agresora. W zależności od miejsca i koncepcji prowadzenia operacji związek taktyczny przeznaczony może być do obrony manewrowej lub pozycyjnej w zależności od koncepcji prowadzenia operacji obronnej. Odwodowy związek taktyczny może być przewidziany do pogłębienia obrony lub wykonania przeciwwuderzenia.

Wszelkie rozważania i kalkulacje prowadzone w ramach użycia związku taktycznego w działaniach obronnych rozpoczyna się z zasady od oceny wartości posiadanego potencjału bojowego i możliwości jego wykorzystania. Siła określonej formacji wojskowej zależy również od funkcjonalności jej struktur organizacyjnych, budowanych pod kątem optymalizacji wykorzystywania dyspozycyjnych sił i środków walki. Nie bez przyczyny przywiązuje się dużo uwagi do budowy struktur organizacyjnych wojsk. Rozwinięte związki taktyczne, oddziały i pododdziały są podstawowymi jednostkami kalkulacyjnymi operacyjno-taktycznego procesu decyzyjnego.

Wieloaspektowe podejście do reformowania struktur organizacyjnych wojsk lądowych w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku i w pierwszych latach obecnego niosły za sobą wiele ciekawych koncepcji. W większości przypadków uwzględniały one wyzwania przyszłości oraz wymóg ścisłego współdziałania z sojusznikami z NATO przy planowaniu realizacji wspólnych zadań.

Każde rozwiązanie wypracowane wspólnie w najlepszej wierze przez wysokiej klasy specjalistów z różnych instytucji MON musiało się jednak zmierzyć z realizmem budżetowym i w efekcie daleko odbiegało od oczekiwań i pierwotnych zamierzeń.

Należy też pamiętać, że w naszych siłach lądowych istnieją konkretne dywizje i brygady, zatem nie możemy mówić o tworzeniu ich struktur od nowa a raczej o modyfikacji lub przekształcaniu. Przekształcenia te wynikają z konieczności dostosowania struktur do nowych uwarunkowań, oczekiwań i przewidywanych dla nich zadań, z których najważniejsze to:

- obrona integralności i suwerenności państwa;
- stwarzanie warunków do działania wojsk sojusznicznych na obszarze naszego kraju;
- udział wydzielonych sił (kontyngentów) w ramach wojsk sojusznicznych;
- działania na rzecz wymuszania pokoju.

Biorąc powyższe pod uwagę można przyjąć, że podstawowymi wyznacznikami reorganizacji podstawowej jednostki operacyjnej są to:

- uzbrojenie i wyposażenie pozwalające na samodzielną i wielowymiarową działalność;

- odpowiednia struktura sztabu;
- samodzielność zabezpieczenia logistycznego;
- nowoczesne środki łączności;
- przystosowanie do przerzutu drogą powietrzną wydzielonych komponentów.

Zasadniczymi ogniwami struktury organizacyjnej wojsk lądowych są rodzaje wojsk. Zaliczamy do nich: wojska zmechanizowane, wojska pancerne, wojska rakietowe i artylerię, wojska obrony przeciwlotniczej, wojska inżynieryjne, wojska obrony przeciwchemicznej, wojska łączności i informatyki, wojska desantowo-szturmowe, wojska rozpoznania i walki elektronicznej.

Najwyższym szczeblem organizacyjnym w strukturach sił lądowych jest korpus zmechanizowany (KZ) definiowany jako związek operacyjny (ZO). Nie ma on organizacji stałej, lecz tworzony jest zgodnie z zaistniałym zapotrzebowaniem, które z kolei wynika z przyjmowanej koncepcji operacyjno-strategicznej.

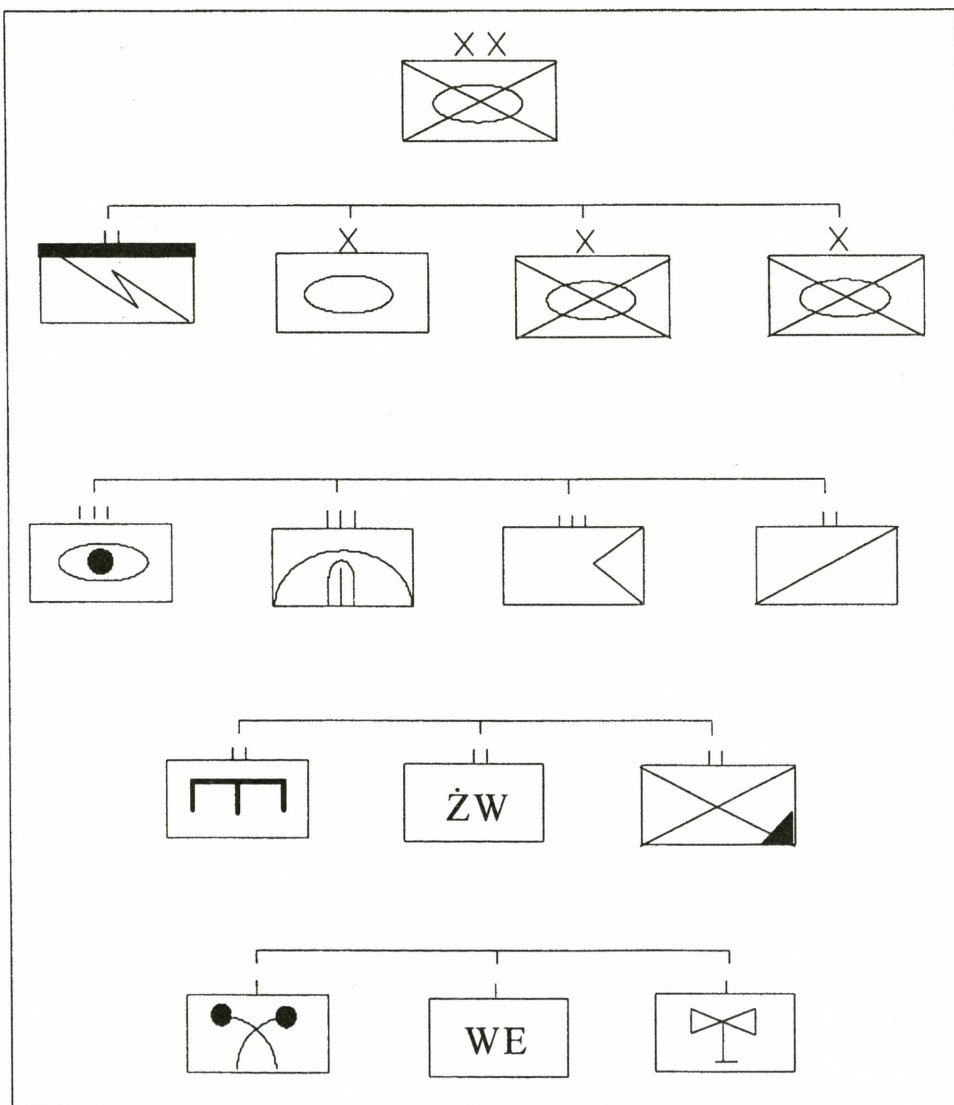
Skład organizacyjny korpusów uzależniony jest od wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Możliwe zagrożenie, położenie geograficzne oraz poprzednia koncepcja dyslokacji jednostek złożyły się na obecny kształt organizacyjny okręgów wojskowych i wydzielonych do korpusów wojsk.

W odróżnieniu od KZ związki taktyczne (dywizje), oddziały (brygady, pułki), pododdziały (bataliony, kompanie, plutony) mają po sformowaniu organizację stałą. Nie oznacza to, że jest to struktura jednolita.

Wewnętrzny skład dywizji i brygad może być zróżnicowany tak pod względem organizacyjnym, jak i uzbrojenia oraz wyposażenia. W 1KZ dywizja kawalerii pancernej (11DKPanc) ma dwie brygady kawalerii pancernej (BKPanc) i jedną brygadę zmechanizowaną (BZ), a dywizje zmechanizowane mają w swym składzie jedną BPanc i dwie BZ. Również w BZ może być dwa lub trzy bz i jeden bcz.

Obecny kształt struktury organizacyjnej dywizji ogólnowojskowej jest wynikiem prowadzonej od początku lat dziewięćdziesiątych restrukturyzacji w siłach zbrojnych RP. Przyjęty kierunek zmian był podporządkowany różnym priorytetom podwyższającym operatywność i zdolność bojową wojsk. Niewątpliwie przyniosło to w rezultacie częściowe przystosowanie naszych struktur do standardów NATO celem osiągnięcia właściwego poziomu interoperacyjności. Powyżej przedstawiony jest zasadniczy wariant struktury organizacyjnej dywizji (rys. 1.4).

Istnieje wiele przesłanek pozwalających przewidywać, iż w najbliższej i dalszej przyszłości będą następowały istotne zmiany w strukturach wojsk lądowych. Kierunek tych zmian wytyczy dynamiczny rozwój działań w wymiarze powietrzno-lądowym, jak również zapotrzebowanie na lekkie i operatywne formacje zdolne realizować skomplikowane zadania zarówno w operacjach militarnych, jak i w operacjach innych niż wojna.

Rys. 1.4. Struktura organizacyjna DZ (wariant)

1.3.2. Zasady ogólne obrony

W klasyfikacji działań wojennych na poziomie taktycznym obrona została określona jako zasadniczy rodzaj. Określając termin obrona możemy przyjąć, iż *jest to zamierzony lub wymuszony rodzaj walki polegający na udaremnieniu lub*

odparciu uderzeń przeciwnika, zadaniu mu maksymalnych strat i utrzymaniu zajmowanego pasa. Współcześnie w wypadku agresji przeciwnika obrona polegająca na odparciu natarcia i utrzymaniu zajmowanego obszaru może okazać się niewystarczająca. Przeciwnik odparty na jednym kierunku może próbować uzyskać powodzenie na innym. Dlatego też celem obrony musi być również rozbitcie nacierających wojsk przeciwnika. Rozbitcie ich w takim stopniu, aby nie mogły odtworzyć zdolności bojowej i przejść ponownie do operacji zaczepnej. Obrońca musi dążyć do uzyskania rozstrzygnięcia. Z uwagi na konieczność zminimalizowania szkód i strat na własnym terytorium obrońca powinien dążyć do uniemożliwienia przeciwnikowi dalszego działania i odebrania mu swobody operacyjnej, na przykład poprzez odcięcie jego linii komunikacyjnych lub przez okrążenie jego zgrupowań uderzeniowych.

O wykonaniu zadań i osiągnięciu celu obrony decydować więc będzie zorganizowanie we właściwym czasie skutecznego rażenia ogniowego i przygotowanie systemu zapór inżynierskich, racjonalne wykorzystanie obronnych właściwości terenu i rozbudowa inżynierska obrony, odpowiednie ugrupowanie wojsk i ich ruchliwość oraz racjonalne połączenie działań wszystkich sił, w tym lotnictwa wojsk lądowych, uczestniczących w walce obronnej.

Trwałość obrony to zdolność do skutecznego przeciwstawiania się przeciwnikowi w nakazanym miejscu i czasie. Warunkami jej osiągnięcia są przede wszystkim odporność na oddziaływanie przeciwnika, żywotność broniących się wojsk, ich uporczywość i utrzymywanie się na zajmowanych pozycjach. Ta właściwość obrony, oparta na sile ognia broniących się wojsk, ich manewrowości i wykorzystaniu dogodnych właściwości terenu, prowadzi do rozbitcia bądź poważnego osłabienia przeciwnika i utrzymania zajmowanego pasa obrony, a tym samym do wykonania otrzymanego zadania. Trwałość obrony jest nierozdzielnie związana z jej drugą cechą, jaką jest **aktywność**. Obrona jest tym bardziej trwała, im aktywniejsze będą działania obrońcy. Im mniejsze są siły przeznaczone do obrony danego obszaru, tym bardziej muszą być one ruchliwe i aktywne, tak aby obrońca mógł uprzedzić nacierającego w decydujących momentach i miejscach walki obronnej.

Jedną z podstawowych cech walki obronnej musi być wysoka jej *manewrowość*. Wyrażać się ona powinna w umiejętności dokonywania szybkich manewrów wojsk i środków walki z kierunków nieatakowanych i obsadzania nimi rubieży obronnych lub wykonania kontrataków. Istotą wspomnianej manewrowości nie jest wyłącznie szybkość fizycznego przemieszczania się wojsk, lecz zdolność do szybkiego zbierania, przetwarzania i przekazywania informacji, wypracowania decyzji, przetwarzania wytycznych i rozkazów na różnych szczeblach dowodzenia oraz reagowania na rozwój sytuacji. Przewaga jako zasada sztuki wojennej obrońcy powinna wyrażać się tutaj w zapewnieniu korzystnego stosunku sił we właściwym miejscu i we właściwym czasie. Służyć temu ma zapewnienie swobody ruchu (swobody operacyjnej) własnym wojskom przy jednoczesnym ograniczeniu ru-

chliwości przeciwnika. Takie działanie stworzy możliwość przejęcia inicjatywy, umożliwi zachowanie woli walki i utrzymanie ważnych obszarów, a ponadto zapewni przenoszenie punktu ciężkości na zagrożone kierunki.

Obrona powinna się charakteryzować następującymi właściwościami:

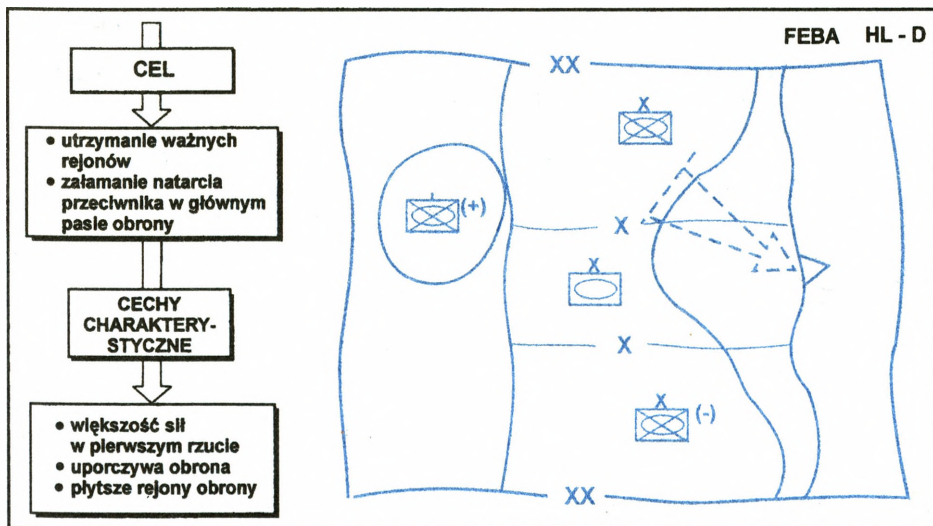
- możliwością jak najszybszego rozpoznania prawdopodobnych kierunków uderzeń przez przeciwnika;
- niszczeniem wykrytych środków rażenia i obezwładniania elektronicznego, stanowisk dowodzenia i środków łączności;
- prowadzeniem skutecznej walki ze środkami napadu powietrznego, zwalczaniem desantów powietrznych, pododdziałów i grup powietrznoszturmowych (desantowo-szturmowych), a na kierunkach nadmorskich – desantów morskich;
- wykorzystaniem właściwości taktycznych terenu do prowadzenia ognia, organizowania zapór i przeszkód, które ograniczą nacierającemu prowadzenie obserwacji i manewru;
- rozśrodkowaniem oraz maskowaniem wojsk i obiektów;
- sprawnym odtwarzaniem naruszonego rejonu obrony i nieprzerwanym oddziaływaniem ogniem na elementy ugrupowania przeciwnika;
- prowadzeniem działań na całą głębokość ugrupowania w celu zakłócenia zorganizowanego rozwinięcia zgrupowania uderzeniowego oraz wprowadzania odwodów;
- wykonywaniem kontrataków i manewrów połączonych z utrzymywaniem najważniejszych rejonów i obiektów;
- skuteczną ochroną wojsk i obiektów logistycznych;
- prowadzeniem działań w wymiarze powietrzno-łądowym;
- synchronizowaniem efektów użycia wszystkich sił i środków biorących w niej udział;
- ruchliwością wojsk i manewrowością środków ogniowych zapewniających stałe dezorganizowanie i opóźnianie natarcia przeciwnika.

Powyższe rozważania pozwalają wnioskować, iż przez *trwałość i skuteczność działań obronnych należy rozumieć, że są to cechy określające stopień trudności jej pokonania broniących się wojsk oraz zdolność do stawiania skutecznego oporu i załamania natarcia przeciwnika lub pozbawienie go inicjatywy, czyli osiągnięcie celu działań obronnych*. Umiejętne użycie posiadanych sił i środków walki będących w dyspozycji dowódcy związku taktycznego w odniesieniu do działania przeciwnika, jak też środowiska pola walki w odpowiednim czasie warunkuje o osiągnięciu zakładanego celu.

1.3.2.1. Rodzaje obrony

Kolejną właściwością charakteryzującą obronę związku taktycznego jest jej rodzaj. W zależności od zamiaru prowadzenia działań i sposobu osiągnięcia celu walki możemy wyróżnić **obronę pozycyjną** (stałą) i **manewrową (ruchową)**. Na szczeblach taktycznych dominująca z zasady będzie obrona pozycyjna, oparta o system ognia i zapór inżynierskich oraz naturalne przeszkody terenowe.

Obrona pozycyjna skupia się na utrzymaniu terenu poprzez zaangażowanie przeciwnika w walkę na pozycjach obronnych, powiązanych ze sobą, z których jest on rażony (niszczony) ogniem. Dowódcy organizując obronę pozycyjną dążą do zniszczenia wojsk przeciwnika poprzez zwalczanie go ogniem lub przez miejscowy kontratak na pododdziały przeciwnika przełamujące kolejne pozycje obronne. Istotą obrony pozycyjnej jest opór i utrzymanie pasa obrony. Aby to osiągnąć musi być ona odpowiednio silna, dobrze rozbudowana pod względem inżynierskim, wsparta ogniowo, ubezpieczona i osłonięta przed uderzeniami z powietrza.

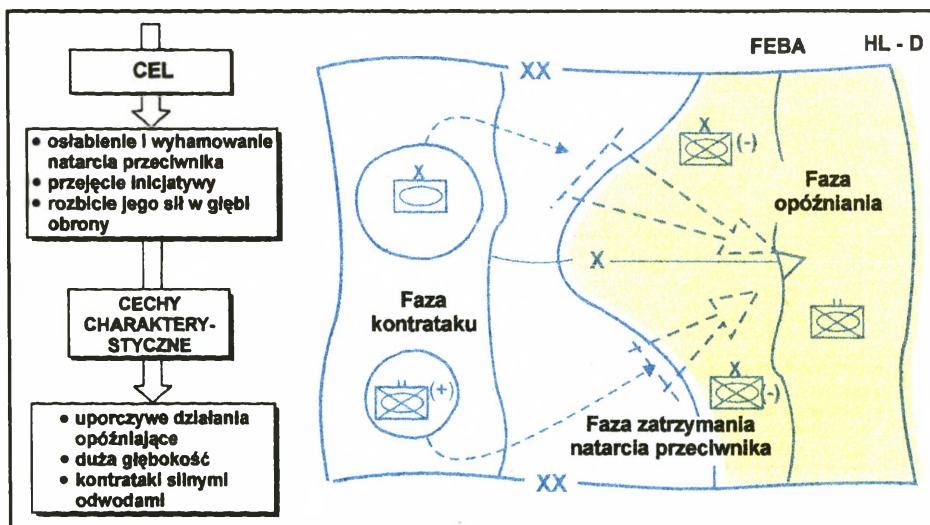

Rys. 1.5. Determinanty obrony pozycyjnej

W obronie pozycyjnej dywizji większość sił znajduje się w głównym pasie obrony i w połączeniu z niewielkimi odwodami dąży do jak najwcześniejszego załamania natarcia (rys. 1.5). Wobec tego, w przeciwieństwie do obrony manewrowej, obrona pozycyjna niekoniecznie daje możliwość pełnego zniszczenia przeciwnika, dopiero kolejne działania doprowadzają do pokonania przeciwnika.

W przeciwieństwie do obrony manewrowej, dla której ważna jest głębokość obrony, obrona pozycyjna może być prowadzona na rozmaitej głębokości, zależnej od zadania, możliwości wojsk i charakteru terenu.

Obrona manewrowa to głównie manewr sił i środków, wysoka aktywność oraz uporczywa obrona ważnych rejonów (obiektów) połączona z ofensywnością działań, w których dąży się do zniwelowania przewagi przeciwnika, kanalizowania ruchu i osłabiania tempa natarcia jego wojsk przez stopniowe zmniejszanie ich potencjału bojowego. Istotą obrony manewrowej jest dążenie do zmiany stosunku sił i środków za pomocą manewru, koncentracji wysiłku w najważniejszym w danym momencie punkcie obszaru obrony i dekoncentracji w celu uchylenia się od starcia w niekorzystnych warunkach (rys. 1.6).

Rys. 1.6. Determinanty obrony manewrowej

Obrona manewrowa sprowadza się do redukowania początkowej przewagi materialnej nacierającego przez zadawanie mu maksymalnych strat, a jednocześnie kosztem utraty terenu w sposób zamierzony i zorganizowany, powstrzymanie dalszego ruchu przeciwnika w głębi obrony i rozbicia go w wyniku kontrataku. Skupiać się ona będzie na niszczeniu nacierających wojsk poprzez dopuszczanie, by podeszły one do pozycji, które umożliwiają prowadzenie kontrataków i oskrzydlenie przez mobilne odwoły. Nacisk kładziony jest raczej na zwalczanie przeciwnika, niż na utrzymywanie lub odzyskiwanie terenu. W obronie manewrowej stosuje się połączenie działań opóźniających, zaczepnych i obronnych, zastosowania manewru wspartego ogniem i zaporami, w celu przejęcia inicjatywy od nacierającego, po tym jak wszedł on w pas obrony. Głębokość pasa obrony jest tu zdecydowanie większa niż w obronie pozycyjnej.

Mimo że przedstawione treści opisują ogólny model każdego rodzaju obrony, oba rodzaje stosują elementy statyczne i dynamiczne. Broniący się dowódcy mogą chcieć połączyć oba rodzaje obrony, stosując elementy statyczne, opóźniania, kanalizowania, powodowania strat i ostatecznie do zatrzymania nacierającego, jak też i elementy dynamiczne, takie jak nękanie lub kontrataki w celu uderzenia i zniszczenia zaangażowanych sił przeciwnika. Zrównoważenie pomiędzy tymi elementami zależeć będzie od zadania otrzymanego przez dywizję, ugrupowania, manewrowości i stosunku sił oraz od charakteru pola walki. Podstawową różnicą pomiędzy tymi dwoma rodzajami obrony jest to, że: *Obrona pozycyjna dąży do pokonania przeciwnika przez załamanie natarcia (wypieranie), natomiast obrona manewrowa dąży do rozbicia nacierających sił przeciwnika przez zniszczenie.*

1.3.2.2. Struktura działań obronnych

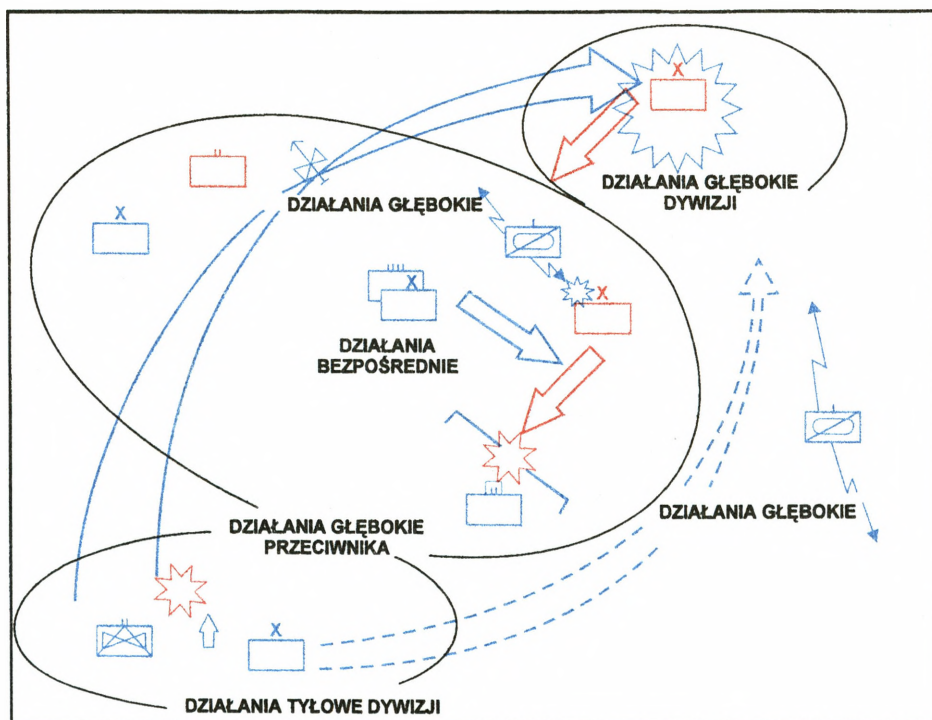
Pas obrony, w którym prowadzona ma być walka obronna, powinien być wykorzystany jako środek do celu, a więc załamania natarcia i rozbicia przeciwnika. W koncepcji prowadzenia obrony należy określić, *gdzie teren może być oddany przeciwnikowi, gdzie musi być utrzymany i gdzie należy dążyć do osiągnięcia rozstrzygnięcia.* Istnieje zatem potrzeba użycia posiadanych sił na całej głębokości oddziaływania, co spowoduje porażenie sił przeciwnika załamując jego tempo natarcia i zapewniając warunki do działań zaczepnych przeciwko niemu. Aby to osiągnąć dowódcy muszą, podczas wykonywania swojego planu obrony, synchronizować swoje działania w głębi, w styczości i w pasie tyłów (rys. 1.7). W wielu wypadkach mogą one być zależne jedno od drugiego. Dowódcy planujący obronę powinni mieć na uwadze możliwość ciągłego oddziaływania w całym pasie, poprzez zapewnienie, by siły dywizji były zdolne oddziaływać na przeciwnika wszędzie, gdziekolwiek się on pojawi, pozbawiając go swobody działania. Takie ujęcie pasa obrony dywizji doprowadziło do podziału na:

- działania głębokie;
- działania bezpośrednie;
- działania w pasie tyłowym.

Działania głębokie – stosowane są w celu jednoczesnego zaangażowania przeciwnika w walkę na całej głębokości jego ugrupowania oraz stworzenia dogodnych warunków do przyszłych działań. Działania te powodują rozproszenie potencjału bojowego przeciwnika, zakłócają jego tempo działań i zrywają spójność natarcia. Osiąga się to poprzez oddziaływanie na maszerujące kolumny wojsk w głębi, niszczenie środków ważnych do realizacji jego planów i poprzez zrywanie lub opóźnianie użycia przez niego ważnych systemów działania, takich jak: system dowodzenia, logistyka, czy obrona powietrzna w dogodnym momencie. Skupiając się na takich celach, działania głębokie są w stanie bezpośrednio osłaniać działania w styczości. Tak samo jak obrońca nie dopuszcza do swobody manewru nacierającego, poszukuje możliwości przejścia do natarcia.

Działania bezpośrednie – są to działania sił głównych i wspierających podejmowane w pasie obrony w celu spowolnienia, skanalizowania i pokonania głównych sił przeciwnika. Może to być realizowane kilkoma sposobami, które obejmują: obronę ze stałych silnych pozycji i stosowanie mobilnych wojsk działających zaczepnie.

Działania w pasie tyłowym – działania w pasie tyłowym zabezpieczają wojska i podtrzymują ich zdolność bojową. Jeśli realizowane są one pomyślnie, to pozwalają dowódcy na swobodę działania poprzez zapobieganie przerwom w: dowodzeniu i kierowaniu, wsparciu ogniowym, wsparciu logistycznym i przemieszczaniu odwołów.

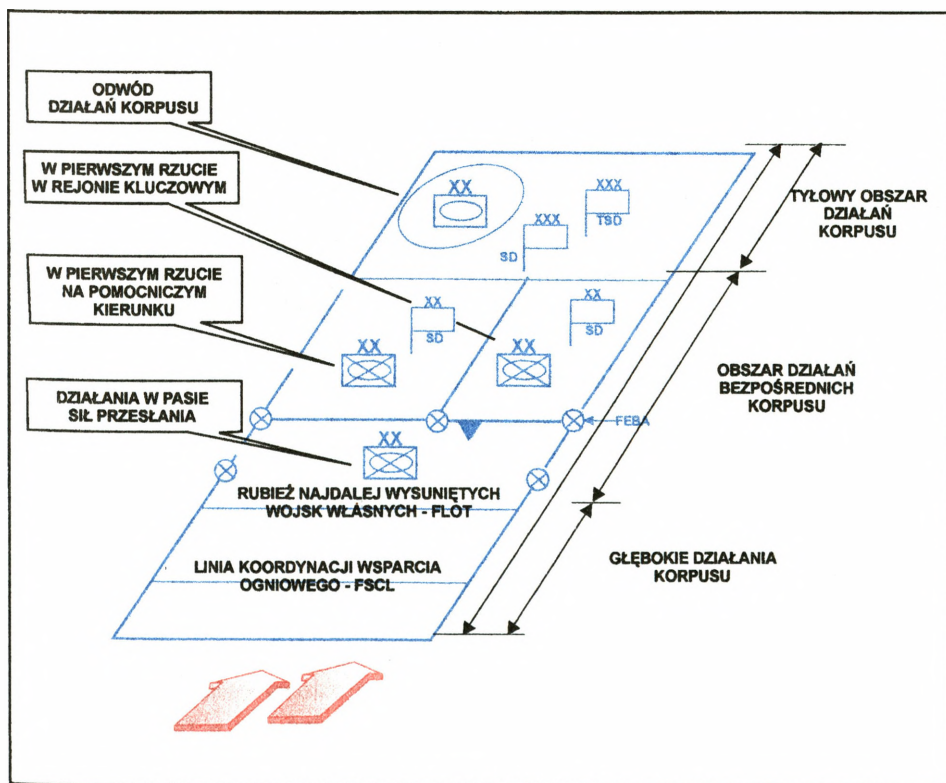
Rys. 1.7. Struktura działań obronnych

1.2.3. Cel i zadania w obronie

Działania obronne podejmowane będą zazwyczaj w sytuacji posiadania przez przeciwnika inicjatywy, a ich rola sprowadza się do uniemożliwienia osiągnięcia zakładanych celów przez nacierającego. *Celem głównym obrony związku taktycznego będzie utrzymanie zajmowanego pasa obrony, załamanie natarcia przeciwnika, rozbitcie jego wojsk i stworzenie warunków do przejścia inicjatywy.*

Celami szczegółowymi w obronie związku taktycznego jest:

- Osłabienie zdolności zaczepnych przeciwnika i w końcowym efekcie załamanie jego natarcia.
- Uporczywe utrzymywanie ważnych rejonów zajmowanego pasa obrony.
- Zrównanie potencjału walczących stron przez okresową utratę terenu.
- Zmuszenie przeciwnika do przyjęcia walki w niedogodnym dla niego terenie.
- Zyskanie na czasie.
- Umożliwienie kolejnym siłom ześrodkowania się i wykonanie zwrotu zaczepnego.
- Umożliwienie koncentracji wojsk własnych w innym rejonie.
- Zmuszenie przeciwnika do koncentracji wojsk, tak aby były podatne na działania ogniowe wojsk własnych.
- Rozbicie przeciwnika, który włamał się w ugrupowanie obronne.

Rys. 1.8. Miejsce i rola dywizji w ugrupowaniu obronnym korpusu

Aby obrońca w ramach operacji mógł się wywiązać z powierzonej roli w wykonywaniu zadania należy mu określić miejsce w ugrupowaniu operacyjnym. Trzeba przy tym uwzględnić wiele czynników, które mają na to wpływ. Takimi determinantami działań obronnych są: *siły, obszar i czas sprzężone informacją*. Przeprowadzona analiza tych czynników pozwoli dowódcy związku operacyjnego zdefiniować zadanie, określić zamiar operacji i przyjąć stosowne ugrupowanie. Konsekwencją przyjętej koncepcji prowadzenia operacji obronnej jest określenie zadania i miejsca podległym związkom taktycznym. Przyjęty zamiar prowadzenia operacji i utworzone ugrupowanie wskazuje na rodzaj działań, jaki będzie realizował w ramach operacji obronnej. Związek taktyczny może opóźnić, bronić się lub wykonywać przeciwuderzenie. W związku z tym dywizja może działać w obszarze sił przesłaniania, bronić się w pierwszym rzucie, na głównym lub pomocniczym kierunku obrony lub jako odwód operacyjny (rys. 1.5)¹². Niekiedy może bronić się na samodzielnym kierunku. W zależności od miejsca i roli, jaką związek taktyczny spełnia w działaniach szczebla nadrzędnego, przydziela mu się odpowiednie wzmocnienie i wspiera innymi rodzajami wojsk. Otrzymane zadania, miejsce i rola w ugrupowaniu operacyjnym decyduje o przeznaczeniu dywizji w danej operacji obronnej korpusu (rys. 1.6). Związek taktyczny jest przeznaczony do zatrzymania natarcia przeciwnika, uniemożliwienia mu wtargnięcia w głąb lub wykonania zwrotu zaczepnego w celu odzyskania utraconego terenu.

Bardzo ważnym zagadnieniem jest, by związek taktyczny był zdolny do prowadzenia różnorodnych działań obronnych, wśród których należy wyszczególnić obronę pozycyjną, obronę manewrową, działania opóźniające osłonowe i wspierające oraz działania o charakterze zaczepnym (przeciwuderzenia, kontrataki).

W zależności od powierzonej roli i miejsca *zadaniem związku taktycznego pierwszego rzutu* może być:

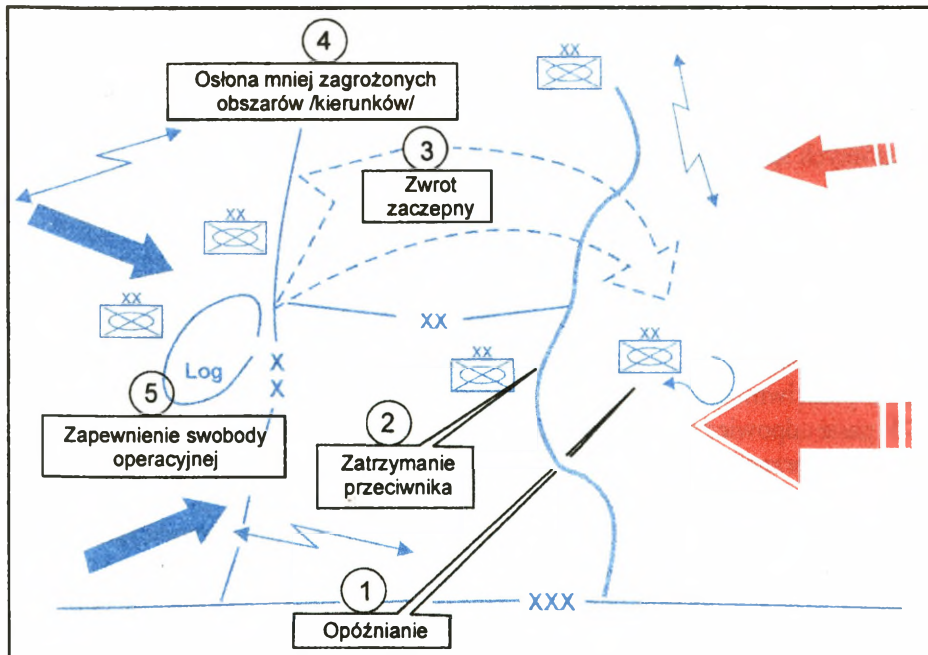
- zatrzymanie natarcia przeciwnika i utrzymanie zajmowanego pasa obrony;
- opóźnianie natarcia przeciwnika w celu umożliwienia odtworzenia zdolności bojowej lub przegrupowania innym związkom taktycznym;
- opóźnianie podejścia przeciwnika do głównego pasa obrony korpusu;
- stworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego i osłona wprowadzenia do walki odwodów operacyjnych.

Oczywiście najtrudniejszą rolę spełniają pierwszorzutowe związki taktyczne, ponieważ ich zadaniem jest odparcie pierwszego uderzenia przeciwnika, które jest wykonywane z największym impetem, przy wszechstronnym zabezpieczeniu i wsparciu. W wypadku włamania się przeciwnika, pierwszorzutowy związek ma za zadanie zatrzymać jego natarcie i siłami własnego odwodu rozbić siły w rejonie włamania i odzyskać utracony teren lub stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego siłami przełożonego.

¹² Opracowano na podstawie R. Bojarski, wyd. cyt., s. 17.

Odwodowy związek taktyczny może realizować następujące zadania:

- utrzymanie rubieży obronnych w głębi, dla pogłębienia obrony i zabezpieczenie wejścia do walki sił przełożonego;
- wzmocnienie lub zamiana sił, które w wyniku dotychczasowych działań utraciły zdolność bojową;
- blokowanie lub likwidowanie luki w ugrupowaniu obronnym wojsk własnych;
- likwidacja sił przeciwnika, które znalazły się na tyłach ugrupowania obronnego;
- działania przeciw zgrupowaniom przeciwnika użytych w wymiarze powietrznym;
- utrzymania swobody działania;
- manewru na zagrożony kierunek;
- osłony skrzydeł;
- wykonywania zwrotów zaczepnych.

Rys. 1.9. Główne zadania dywizji w operacji obronnej

Określając zadanie dla związku taktycznego należy określić jego parametry przestrzenne. W opracowaniach doktrynalnych zaprzestano określania norm, jakie powinny przestrzegać związki taktyczne przechodzące do obrony. Powinny jednak

zostać wskazane kryteria, jakie musi stosować przełożony określając pas obrony podwładnemu. Określa się, że głębokość i szerokość obrony powinna: „*zapewnić potęgowanie przeciwdziałania natarcia wojsk przeciwnika, wzajemną więź taktyczną między elementami ugrupowania bojowego oraz manewr odwodami. Szerokość i głębokość obrony powinna umożliwić podjęcie skutecznej walki z przeciwnikiem prowadzącym natarcie w wymiarze powietrzno-lądowym*”.

Wynika z tego, że szerokość i głębokość określana jest przestrzenią, która powinna zapewnić: *przyjęcie ugrupowania bojowego wojsk, prowadzenie obrony zgodnie z postawionym celem, efektywne wykorzystanie terenu*.

Aby można było wypełnić powyższe wymogi powinno się uwzględnić: prawdopodobne siły przeciwnika, właściwości terenu w przyszłym pasie obrony, możliwości wojsk własnych, efekt końcowy prowadzonej walki obronnej.

Zaniechanie stosowania norm wyrażających się wartościami liczbowymi dotyczącymi głębokości i szerokości wydaje się nie do końca uzasadnione. Potrzeba, bowiem mieć pewien punkt odniesienia do podstawowego elementu ugrupowania bojowego znajdującego się w składzie oddziału i związku taktycznego, jakim jest rejon obrony batalionu lub zgrupowania taktycznego o podobnej sile. Przyjmuje się, iż szerokość pasa obrony dywizji wynosi 30–50 km, natomiast głębokość do 30 km. Jeśli dotyczy to obrony w warunkach normalnych łatwo jest określić te parametry, natomiast pozostałe zależeć będą od koncepcji obrony dowódcy poszczególnej szczebli dowodzenia.

1.3.4. Ugrupowanie i struktura obrony

Przechodzący do obrony związek taktyczny otrzyma, w zależności od swoich możliwości bojowych, miejsca w ugrupowaniu operacyjnym, terenu i nacierających sił przeciwnika – pas odpowiedzialności obronnej (załącznik 1).

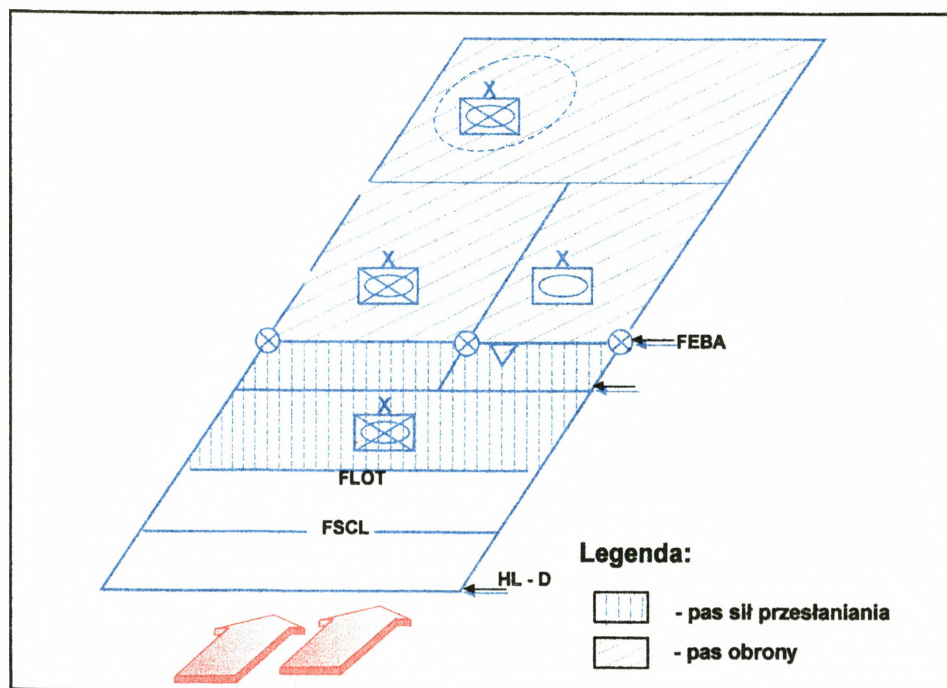
W pasie odpowiedzialności obronnej związku taktycznego wyróżniamy (rys. 1.7):

- pas sił przesłaniania;
- pas obrony, który obejmuje: główny pas obrony i pas tyłowy.

Pas odpowiedzialności obronnej dywizji ograniczony jest z przodu linią przejścia odpowiedzialności przez dywizję, następnie możemy wyróżnić linię najdalej wysuniętych wojsk (FLOT) i przednią linię obrony (FEBA). Pas zawarty pomiędzy linią najdalej wysuniętych wojsk, a przednią linią jest to pas sił przesłaniania. W pasie tym może być wyznaczona linia przejścia odpowiedzialności przez brygady, wówczas za organizację działań w rejonie przed przednią linią obrony odpowiedzialni są dowódcy brygad. Może zaistnieć sytuacja, w której dowódca dywizji nie będzie organizował walki w pasie sił przesłaniania własnym elementem ugrupowania, a pas od linii przejścia odpowiedzialności do przedniej linii obrony podzielony zostanie na rejon odpowiedzialności pierwszorzutowych brygad.

Celem działań w pasie sił przesłaniania będzie pozyskiwanie informacji o położeniu, kierunku i sile uderzenia przeciwnika, zyskanie czasu, ubezpieczenie, wyczerpywanie – zadanie maksymalnych strat i dezorganizowanie natarcia przeciwnika. Zadania realizowane w tym obszarze pozwolą obrońcy stworzyć warunki do zatrzymania natarcia na przedniej linii obrony (FEBA) lub w rejonie pierwszej pozycji broniących się oddziałów.

W pasie obrony związku taktycznego prowadzi się rozstrzygającą walkę z przeciwnikiem. Pas obrony dzieli się na główny i tyłowy. Granica między głównym, a tyłowym pasem obrony wyznaczona jest tylną linią rozgraniczenia oddziałów będących w pierwszym rzucie. Dowódca powinien rozmieścić w tym rejonie taką ilość sił, która zapewni mu zatrzymanie w nim przeciwnika. Dlatego też oddziały w zależności od sposobu rozegrania walki będą organizowały jedną lub dwie pozycje obrony. Natomiast w tyłowym pasie obrony, który zapewnić powinien swobodny manewr zostanie rozmieszczony odwód oraz te elementy ugrupowania bojowego, które zapewnią wsparcie środkami rażenia oraz zabezpieczenie logistyczne. Ponadto w obszarze tym będzie organizowana trzecia pozycja obrony, (jeśli zajdzie taka potrzeba).

Rys. 1.10. Podział pasa odpowiedzialności obronnej dywizji

Dowódca związku taktycznego określając sposób wykonania zadania decyduje się na przyjęcie stosownego do możliwości i charakteru działania przeciwnika ugrupowania bojowego. Dlatego też **ugrupowanie bojowe** to celowe rozmieszczenie sił i środków w terenie zapewniające wykonanie postawionego zadania

Na szczeblu związku taktycznego przyjmuje się, że elementami ugrupowania bojowego są (załącznik 2):

- pierwszy rzut,
- odwód (odwody) ogólnowojskowy,
- zgrupowanie artylerii,
- oddział (pododdział) przeciwlotniczy,
- elementy rozpoznania,
- odwód przeciwpancerny,
- oddział zaporowy,
- stanowiska dowodzenia,
- odwody innych rodzajów wojsk,
- oddziały (pododdziały) i urządzenia logistyczne.

Dodatkowo można utworzyć:

- oddział wydzielony,
- taktyczny desant powietrzny,
- grupę desantowo-szturmową,
- odwód przeciwdesantowy,
- oddział ratunkowo-ewakuacyjny.

Utworzone elementy ugrupowania będą tworzyły **strukturę obrony**. Można zatem przyjąć, że *struktura obrony to układ i wzajemne relacje elementów tworzących jej całość*. Struktura pasa obrony dywizji powinna, więc zawierać (załącznik 3):

- ogień z zakrytych stanowisk ogniowych;
- strefy ognia przeciwpancernego, przeciwlotniczego i środków rażenia;
- strefy rażenia i pułapek ogniowych;
- siły i środki zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji;
- rejony lub pozycje obronne (opóźniania), pozycję przednią;
- pozycje ryglowe;
- rejony stanowisk ogniowych podporządkowanych oddziałów (pododdziałów) artylerii;
- rubieże ogniowe i kierunki planowanych kontrataków;
- rubieże ogniowe odwodów przeciwpancernych i odcinki (rubieże) minowania oddziałów zaporowych;
- węzły zapór i strefy zniszczeń;
- rejony rozmieszczenia odwodów i wojsk wspierających;
- rejony rozmieszczenia oddziałów (pododdziałów) i urządzeń logistycznych;
- lądowiska śmigłowców;
- stanowiska dowodzenia i węzły łączności;

- rejony zastrzeżone;
- drogi manewru, dowozu i ewakuacji.

Tworząc strukturę obrony w maksymalnym stopniu powinny zostać wykorzystane obiekty i urządzenia znajdujące się w nakazanym pasie (rejonie).

Wymienione elementy struktury obrony pozwolą oddziaływać na przeciwnika już w momencie przekroczenia przez jego oddziały linii przejęcia odpowiedzialności. Będzie on nękany ogniem, a opór na wybranych rubieżach terenowych powinien zapewnić skierowanie jego sił w pożądaną stronę w celu ich pobicia.

W strukturze obrony wyeksponować należy **pozycje obronne**. Są to przygotowane do obrony okrężnej batalionowe rejony obrony oparte o kompanijne i plutonowe punkty oporu osłonięte zaporami inżynieryjnymi dowiązane do naturalnych przeszkód. To one będą decydowały o trwałości obrony na kierunkach natarcia przeciwnika. One to wspólnie z pozycjami ryglowymi będą uniemożliwiały przeciwnikowi rozprzestrzenianie się na skrzydła broniących się zgrupowań. Obrona na pozycjach ryglowych określać będzie obszar kontrolowanego włamania przeciwnika, gdzie wspólnie z odwodami specjalnymi tworzymy warunki do zatrzymania natarcia. One też będą zabezpieczać wykonywanie zwrotów zaczepnych.

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

Polska jako państwo posiadające obronną doktrynę militarną ma możliwość przygotowania zawczasu oraz wykorzystania sił, środków i sposobów walki zbrojnej zapewniających skuteczne przeciwstawienie się agresji przeważających sił przeciwnika. Wynika to z *atutów jakie stwarza obrona własnego terytorium oraz z naturalnej przewagi obrony przed natarciem*¹³.

Do sił, które mogą być skutecznie wykorzystane w obronie państwa można zaliczyć: wojska operacyjne, siły obrony terytorialnej, siły wsparcia Sojuszu Północnoatlantyckiego, niemilitarne ogniwa obronne oraz przygotowane do wsparcia sił zbrojnych, a także stawianie czynnego i biernego oporu przez społeczeństwo

Broniące się państwo ma także możliwość wykorzystania naturalnych walorów obronnych swojego terytorium oraz odpowiedniego przygotowania go do obrony. Jest to niedostępny dla agresora środek umożliwiający zwielokrotnienie zdolności obronnych własnych wojsk oraz ograniczenie, a nawet sparaliżowanie zdolności uderzeniowych przeciwnika.

2.1. PRZEZNACZENIE I STRUKTURY ORGANIZACYJNE WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ

Konieczność przeciwstawienia się ewentualnej agresji potencjalnego przeciwnika w warunkach współczesnej wojny wymaga zarówno dobrze wyposażonych i wyszkolonych wojsk operacyjnych, jak i sił obrony terytorialnej, których zadania obejmowałyby obronę, ochronę i utrzymanie ośrodków sieci komunikacyjnych oraz infrastruktury, transportu, składów i magazynów materiałowych, a także zwalczanie desantów i grup specjalnych przeciwnika. Ochrona i zabezpieczenie zaplecza są równie ważne jak działania bojowe wojsk operacyjnych.

Tym samym rola i znaczenie sił obrony terytorialnej znacząco wzrosły, a ich wojska są postrzegane jako jeden z głównych czynników efektywnego zabezpieczenia i uzupełniania potencjału bojowego na rzecz działań prowadzonych przez wojska operacyjne – nie tylko w pierwszych dniach konfliktu.

W państwach NATO wojska obrony terytorialnej stanowią zwykle liczącą się część narodowych sił zbrojnych, nie podporządkowanych dowództwu Paktu. Ale w niektórych z nich przewidywane są one również do wykonywania zadań na rzecz

¹³ Por.: C. von Clausewitz: Przewaga obrony (dobrze pojętej) jest bardzo duża, o wiele większa niż się sądzi. [w:] *O wojnie*, t. 1, s. 28.

zabezpieczenia działań wojsk sojuszu – najczęściej w granicach terytoriów narodowych. Typowym przykładem tego typu wojsk obrony terytorialnej są zachodniemieckie „Territorialheer”, które powołano do obrony i ochrony terytorium narodowego.

Zarówno redukcja (limit CFE) uzbrojenia ofensywnego, jak też prowadzona modernizacja naszych sił zbrojnych przyniosła zmniejszenie naszych wojsk operacyjnych o ponad 50%. Wzmocnienie potencjału obronnego państwa może nastąpić przez stworzenie systemu obrony terytorialnej, który wraz ze swoim Nielimitowanym uzbrojeniem, wypełni przestrzeń obronną Polski stwarzając wojskom operacyjnym dogodne warunki efektywnego wykorzystania ich zdolności mobilnych i uderzeniowych, a także przyjęcia i działania sił wzmocnienia NATO. Daje to jednocześnie możliwość rozwoju siłom obrony terytorialnej. Potrzeby obronne wskazują, że w strukturach bojowych wojsk terytorialnych należałoby mieć przynajmniej 0,9 a najlepiej –1,5 mln żołnierzy. Posiadanie takiego potencjału spowodowałoby, że możemy być wiarygodnym i pełnowartościowym „państwem gospodarzem” w NATO. Niestety ograniczenia ekonomiczne powodują często, iż wielkości te są zawężane do minimum, a tempo rozwoju jest małe. Obecny i przewidywalny (rys. 2.1)¹⁴ w niedalekiej przyszłości stan wojsk obrony terytorialnej wskazuje, iż jest on niewystarczający.

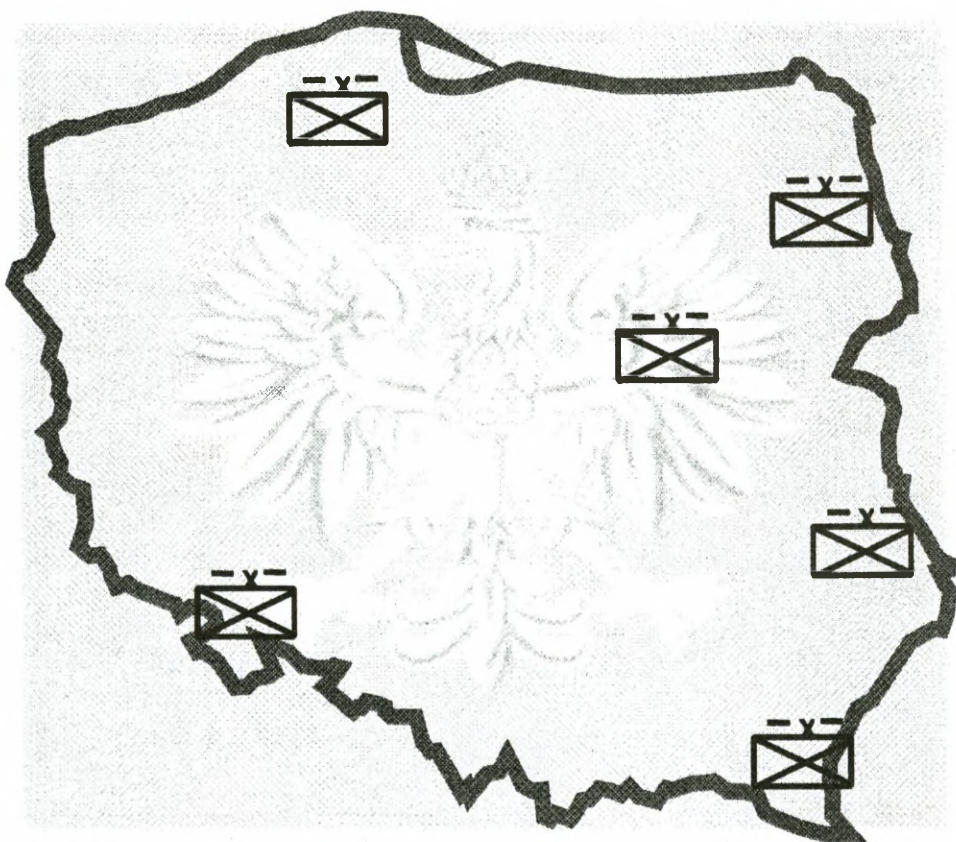
Brygada obrony terytorialnej (BOT) traktowana jest jako związek taktyczny wojsk obrony terytorialnej rozwijany w czasie wojny w drodze mobilizacji w rejonie odpowiedzialności. Posiada w swoim wyposażeniu uzbrojenie i sprzęt bojowy nie objęty traktatem CFE-1.

Główne przeznaczenie brygady na wypadek wojny to:

- prowadzenie działań bojowych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi, w tym do przygotowania i utrzymania dogodnych rubieży lub rejonów dla wojsk operacyjnych w celu wykonania przez nie zwrotów zaczepnych lub przejścia do obrony na kolejnych rubieżach w głębi operacyjnej i strategicznej;

¹⁴ Większość danych, schematów struktur organizacyjnych jednostek wojskowych obrony terytorialnej (OT) oraz treść co do przeznaczenia tych jednostek opracowano na podstawie materiału przeznaczanego do celów szkoleniowych pt.: *Przeznaczenie, struktura organizacyjna i zasadnicze wyposażenie jednostek OT ogólnego przeznaczenia oraz podstawowe normy ich taktycznego użycia* – Zarząd OT, Szt. Gen. WP, – luty 1995 r., *Koncepcja rozwoju sił obrony terytorialnej*, Szt. Gen. WP, Warszawa 1999, oraz materiałów opracowanych przez Katedrę OT i OC Akademii Obrony Narodowej tj.:

- R. Jakubczak, *Wojska obrony terytorialnej*, Warszawa 2002.
- J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przelomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995.
- R. Jakubczak, J. Marczak, *System obrony terytorialnej III Rzeczypospolitej*, AON Warszawa 1997.
- R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona Terytorialna Polski na progu XXI w.*, Warszawa 1998.
- Artykuły z periodyków wojskowych w latach 1995–2002.

Rys. 2.1. Podstawowy potencjał wojsk obrony terytorialnej

- prowadzenie samodzielnych działań obronno-blokujących na drugorzędnych kierunkach, zwłaszcza trudno dostępnych dla wojsk pancernych i zmechanizowanych;
- samodzielne zwalczanie mniejszych desantów powietrznych i morskich oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych agresora w głębi operacyjnej, a także do współdziałania z wojskami operacyjnymi walczącymi z nimi – prowadząc działania we własnym rejonie odpowiedzialności;
- wzmacnianie obrony zasadniczych elementów w systemie kierowania i dowodzenia obronnością państwa;
- ochrona we współdziałaniu ze strażą graniczną i policją, granicy RP z państwem nie będącym stroną w konflikcie;

• obrona ważnych dla obronności państwa obiektów gospodarki narodowej oraz wojskowych nie posiadających stałych załóg¹⁵.

Pułk obrony terytorialnej (pOT) traktowany jest jako oddział, rozwijany jest na okres wojny w drodze mobilizacji w oparciu o miejscowe zasoby żołnierzy rezerwy. Przeznaczony jest do realizacji zadań militarnej obrony regionu – w ramach wyznaczonego mu rejonu odpowiedzialności – w tym prowadzenia działań przeciwdesantowych i ochronno-obronnych, a także zapewnienia swobody działania wojskom operacyjnym, likwidacji skutków uderzeń na siły (obiekty) wojskowe oraz wsparcia działań obrony cywilnej. W sytuacjach operacyjno-taktycznych pułk może prowadzić działania wspólnie z wojskami operacyjnymi, jednak zawsze tylko na obszarze macierzystego rejonu odpowiedzialności.

Batalion obrony terytorialnej (bOT) jest pododdziałem rozwijanym na okres wojny w drodze mobilizacji w oparciu o miejscowe zasoby żołnierzy rezerwy. Przeznaczony jest do realizacji zadań militarnej obrony rejonu odpowiedzialności, zapewnienia swobody działania wojskom operacyjnym, likwidacji skutków uderzeń na siły (obiekty) wojskowe oraz wsparcia działań obrony cywilnej.

Podobnie jak pułk obrony terytorialnej w miarę potrzeb w sytuacjach operacyjno-taktycznych batalion może prowadzić działania wspólnie z wojskami operacyjnymi, jednak tylko na obszarze macierzystego rejonu odpowiedzialności.

Batalion forteczny (bfort) jest pododdziałem nowoformowanym, rozwijanym w oparciu o zasoby żołnierzy rezerwy poszczególnych miast oraz najbliższych okolic. Przeznaczony jest do przygotowania i prowadzenia obrony wydzielonych miast lub rejonów ważnych dla obronności państwa m.in. ze względu na położenie strategiczne lub istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarki narodowej, w tym przemysłu obronnego.

Bataliony forteczne tworzone w strefie nadgranicznej mogą wspólnie ze strażą graniczną i siłami „pierwszej kolejności użycia” – w zależności od zamiaru rozegrania bitwy granicznej – przygotowywać, a następnie walczyć o utrzymanie pasa przesłaniania. Oddzielne pododdziały mogą realizować zadania o charakterze obiektowym, np. wysadzać mosty lub przepusty, minować odcinki dróg i przyległy rejon utrudniając obejście, przygotowywać oraz bronić zapór, zawał itd.

Batalion ochrony i obrony obiektów (boo) jest pododdziałem nowoformowanym, rozwijanym w oparciu o miejscowe zasoby żołnierzy rezerwy, przewidzianym do ochrony i obrony obiektów I kategorii (obiekty gospodarki narodowej szczególnie ważne dla obronności kraju) oraz obiektów nie posiadających stałych załóg.

¹⁵ R. Jakubczak, *Wojska obrony terytorialnej*, Warszawa 2002, s. 311.

2.2. CHARAKTERYSTYKA DZIAŁAŃ BOJOWYCH WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ

Wojska obrony terytorialnej prowadząc działania bojowe mogą je podejmować w formie działań regularnych i nieregularnych. Wszelkie działania bojowe wojsk obrony terytorialnej prowadzone są w stałych, o niezmiennych granicach, rejonach odpowiedzialności. W niektórych sytuacjach operacyjno-taktycznych dużego zagrożenia ofensywnymi działaniami przeciwnika (uderzenie skrzydłowe, desant, działania dywersyjne itp.) część sił (nie więcej niż jedna trzecia) batalionu obrony terytorialnej (batalionu zmotoryzowanego, pułku lub brygady obrony terytorialnej) może być doraźnie wykorzystana do manewrowego przeciwdziałania zagrożeniu poza ich własnymi rejonami odpowiedzialności. Jednak działania takie należy traktować jako doraźne (tymczasowe) mające charakter wsparcia przedsięwzięć innych zasadniczych sił, które przejmą zadania przeciwdziałania lub czasowego wsparcia sił już tam działających. Głównie charakter tych działań jest w formie doraźnej obrony w oparciu o obiekty i rubieże (działania: zaporowe, opóźniające, lokalizujące i niszczące).

W ramach działań regularnych wojska obrony terytorialnej mogą prowadzić szereg przedsięwzięć o charakterze:

- pogotowia,
- działań przeciwdywersyjnych,
- przeciwdesantowym,
- działań obronnych i ochronnych,
- obrony na kierunkach wtargnięcia przeciwnika,
- obrony miast i miejscowości,
- działań opóźniających i osłonowych,
- działań nieregularnych.

Pogotowie jako charakter działań wojsk obrony terytorialnej jest działaniem polegającym na uprzedzeniu w rozstrzygającym starciu z przeciwnikiem, zapobieganiu rozwojowi zagrożeń zbrojnych w celu niedopuszczenia do osłabienia systemu obronnego państwa i w tym bezpieczeństwa obywateli. W ramach pogotowia wojska terytorialne są jako pierwsze utrzymywane w gotowości (bojowej, interwencyjnej niezbrojnej itp.) do reagowania na przewidywaną i nagle powstającą sytuację wpływającą na stan bezpieczeństwa obywateli i funkcjonowanie systemu obronnego państwa. Będąc w stanie pogotowia, wojska obrony terytorialnej prowadzą działania rozpoznawcze oraz dyżurowanie i reagowanie na sytuację wynikającą z potrzeby zapewnienia stosownego poziomu bezpieczeństwa państwa.

Działania rozpoznawcze polegają na pozyskiwaniu danych do realizacji przedsięwzięć dla zapewnienia optymalnego funkcjonowania systemu obrony terytorialnej i najbardziej efektywnego użycia swoich wojsk.

Dyżerowanie i reagowanie wybranymi elementami sił obrony terytorialnej polega na wydzieleniu spośród struktur obrony terytorialnej tej ich części, która w wypadku sytuacji kryzysowej w skali ogólnopństwowej, regionalnej lub lokalnej podejmie wysiłki niesienia pomocy zagrożonym obywatelom, osłania ważne przedsięwzięcia i obiekty wojskowe oraz państwowe, a także podniesie na wyższy poziom bezpieczeństwa funkcjonowanie struktur państwa.

Efektywne wykorzystanie przedsięwzięć realizowanych w ramach pogotowia, tj. prowadzenie rozpoznania oraz skuteczne prowadzenie działań w zakresie dyżerowania i reagowania wybranymi elementami sił obrony terytorialnej znacznie przyczynia się do osiągania celu obrony państwa bez wojny¹⁶ i zapobiega niepożądanemu rozwojowi sytuacji zakłócających bezpieczeństwo państwa¹⁷ i obywateli.

Działania przeciwdywersyjne wojsk obrony terytorialnej wynikają z szeregu zadań prowadzenia przez wojska działań bojowych (obrony) w swoich rejonach odpowiedzialności. Działania przeciwdywersyjne polegają na niedopuszczeniu do działalności dywersyjnej przeciwnika lub zminimalizowanie ich skutków w rejonach odpowiedzialności. Osiąga się to przez podejmowanie działań polegających na prowadzeniu rozpoznania, bezpośredniej ochronie i obronie obiektów przed atakami dywersyjnymi i prowadzeniu walki zbrojnej z grupami prowadzącymi działalność dywersyjną.

Istota działań przeciwdywersyjnych¹⁸ polega na przeciwstawieniu się oraz zapobieganiu dywersyjnym działaniom przeciwnika, a następnie – zniszczeniu jego sił. Przez przeciwstawienie się należy rozumieć ochronę i obronę obiektów, które mogą stać się przedmiotem dywersji, przez zapobieganie zaś – rozpoznanie sił dywersyjnych, ograniczenie im swobody manewru oraz odcięcie dróg odwrotu i zaopatrzenia. Są to więc przedsięwzięcia stwarzające warunki dla zniszczenia sił dywersyjnych.

Jednostki wojskowe obrony terytorialnej prowadzą działania przeciwdywersyjne głównie w rejonach odpowiedzialności, ale nie wykluczone są sytuacje, kiedy będą wychodzić poza granice swoich rejonów odpowiedzialności (do „rejonów interwencji”), ponieważ istnieje duże prawdopodobieństwo organizowania baz sił dywersyjnych poza tymi rejonami. Wtedy pierwszoplanową rolę w wykryciu tego typu sił przeciwnika odgrywać będą elementy terytorialnego systemu rozpoznania (np. sieć posterunków obserwacyjno-meldunkowych)¹⁹.

¹⁶ Dla obrońcy szybkość i sprawność osiągania gotowości do działań jest o wiele ważniejsza niż dla agresora, który wybiera czas rozpoczęcia działań wojennych (...). Obrońca zaś reaguje na akcje napastnika, musi więc być zawsze gotowy do działania. S. Koziej, *Teoria...*, s. 126.

¹⁷ (...) pogotowie zbrojne może być czynnikiem profilaktycznym, zapobiegającym przekształcaniu się kryzysów politycznych w bezpośrednie konflikty zbrojne (wojnę). Jak wyżej, s. 127.

¹⁸ Działania przeciwdywersyjne – część składowa obrony przeciwdywersyjnej polegająca na prowadzeniu walki z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi, sabotażowymi i terrorystycznymi przeciwnika (...). *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Warszawa 1979, s. 104.

¹⁹ Por. R. Jakubczak, *Wojska...*, s. 397.

Biorąc pod uwagę ich charakter, ze względu na „aktywność” względem sił dywersyjnych, działania te prowadzone są jako *zaczepne i ochronno-obronne*.

Przeciwdywersyjne działania zaczepne polegają na wykryciu, zlokalizowaniu i zniszczeniu sił dywersyjnych poprzez intensywne przeszukiwanie zagrożonych rejonów za pomocą lekkich, dobrze uzbrojonych i właściwie wspieranych pododdziałów – głównie obrony terytorialnej (nawet wyspecjalizowanych). Po wykryciu dywersantów prowadzą za nimi pościg, okrążają ich, i zmuszając do bezpośredniej walki niszczą ich lub biorą do niewoli.

Działania ochronno-obronne jako pomocniczy rodzaj działań przeciwdywersyjnych polegają głównie na tym, iż nie koncentrują się na niszczeniu sił dywersyjnych, lecz na zmniejszaniu lub niwelowaniu ewentualnych skutków ich istnienia. W ramach tych działań prowadzi się ubezpieczanie rejonów lub obiektów, bezpośrednią ochronę i obronę obiektów, nadzór obiektów, patrolowanie rejonu rozmieszczenia obiektów, ochronę stref rozmieszczenia obiektów, dozоровanie w rejonie ochraniających obiektów.

Działania przeciwdesantowe wojsk obrony terytorialnej polegają na lokalizowaniu, blokowaniu, przeciwstawianiu się realizacji zadań siłom desantów powietrznych przeciwnika po ich wylądowaniu oraz w niektórych sytuacjach zakłócanie załadunku i przelotu do rejonu desantowania, a także w korzystnych warunkach ich rozbicie, rozproszenie i całkowita likwidacja.

Desant powietrzny przeciwnika można zwalczać w rejonach wyjściowych i podczas załadowywania desantu, w trakcie przelotu do rejonu desantowania i w czasie lądowania, i walki na lądzie. Ze względu na charakter działań wojsk obrony terytorialnej i posiadane możliwości zasadniczą i najbardziej prawdopodobną sytuacją będzie zwalczanie desantu podczas jego lądowania i prowadzenia działań na lądzie. Nie należy wykluczyć też innych sytuacji, gdzie wojska obrony terytorialnej mogą prowadzić walkę z desantem przeciwnika. Przykładowo podczas zajęcia części obszaru kraju przez przeciwnika istnieje możliwość zwalczania desantu już podczas załadowywania oraz w trakcie przelotu nad rejonami odpowiedzialności jednostek terytorialnych.

Działania przeciwdesantowe wojsk obrony terytorialnej po wylądowaniu desantu mają na celu zadanie mu jak największych strat i związanie go walką, izolacji względem dogodnych obiektów terenowych, utrudnianie utworzenia zaplanowanego ugrupowania bojowego i podjęcie zorganizowanego działania. Ma to spowodować odebranie inicjatywy siłom desantu i stworzyć dogodne warunki do ich rozbicia (z udziałem lub dla wojsk operacyjnych). Po rozbiciu desantu i jego przejściu w rozproszenie należy przystąpić do działań likwidacyjnych, polegających na wydzieleniu dla poszczególnych jednostek obrony terytorialnej stref lub rejonów do stopniowej likwidacji pozostałości desantu²⁰.

²⁰ W. Lidwa, *Wpływ zadań obrony terytorialnej na przeobrażenia w taktyce ogólnej*, Warszawa 1998, s. 62.

Obronę i ochronę obiektów organizuje się systemowo – jako zorganizowany, wzajemnie uzupełniający się zespół przedsięwzięć, fortyfikacji itp. Przewaga poszczególnych elementów tego systemu zależy przede wszystkim od charakteru i dyslokacji obiektu, stopnia zagrożenia oraz wielkości sił wyznaczanych do jego ochrony lub obrony²¹.

Działania obronne polegają na uniemożliwieniu zbrojnego opanowania obiektów lub spowodowania w nich znaczących szkód. Działania te obejmują zajęcie dogodnych rubieży, rozbudowę inżynieryjną, zorganizowany system ognia. Działania ochronne mają charakter bezpośredniego przeciwdziałania wtargnięciu na obiekt, czyli prowadzenie rozpoznania na podejściach do ochranianego obiektu i bezpośredniej walki z siłami atakującymi ochraniany obiekt. W zależności od zagrożenia obiekty mogą być ochraniane przez warty, posterunki, obserwatorów, podsłuch, patrole, ubezpieczenia, środki zabezpieczenia inżynieryjnego i instalacje sygnalizacji alarmowej.

Ochronie i obronie podlegają ważne obiekty gospodarcze, administracyjne i wojskowe. Obiekty te ze względu na kształt dzielą się na:

- powierzchniowe (rejonny przeładunku, lotniska, składy itp.),
- liniowe (drogi, linie energetyczne, rurociągi, szlaki kolejowe itd.),
- punktowe (mosty, wiadukty, ważne budowle energetyczne i administracyjne itp.).

Obrona na kierunkach wtargnięcia przeciwnika prowadzona przez jednostki wojsk obrony terytorialnej ma na celu (podobnie jak obrona wojsk operacyjnych) udaremnienie lub osłabienie działań zaczepnych przeciwnika, zadanie mu strat i utrzymanie zajmowanego rejonu, pozycji lub obiektu. Ze względu na pewne ograniczenia tych wojsk typu mała manewrowość, lekkie uzbrojenie przyjmuje się, iż obronę kierunków wtargnięcia przeciwnika organizuje się we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi. Wspólna obrona może być prowadzona na zasadzie podległości (przydzieleniu) jednostek obrony terytorialnej wojskom operacyjnym lub na zasadzie oddzielnych rejonów obrony, a tylko na wzajemnej koordynacji działań, albo w uzasadnionych okolicznościach wspieraniu obrony wojsk obrony terytorialnej pododdziałami (zmechanizowanymi, czołgów, inżynieryjnymi itp.) lub środkami artyleryjskimi i powietrznymi (śmigłowcami bojowymi, lotnictwem itp.).

W każdym jednak przypadku efektywność prowadzonych działań przez jednostki obrony terytorialnej należy upatrywać w nieszablonowym wyborze rejonów, pozycji lub obiektów obrony. Charakter posiadanego wyposażenia tych wojsk w lekkie, przenośne i proste w obsłudze środki walki predysponuje je do prowadzenia obrony w terenie sprzyjającym obrońcy, tj. o zróżnicowanej rzeźbie terenu (góry, lasy, rzeki, kanały, jeziora, miasta) ograniczający zasięg obserwacji oraz oddziaływanie środków ogniowych przeciwnika, jednocześnie katalizujący jego

²¹ R. Jakubczak, *Przygotowanie...*, s. 54.

ruch oraz ograniczającego manewr, a także sprzyjającym prowadzeniu walki na bliskich odległościach. Wielorakość stosowanych form i umiejętne wykorzystanie terenu podczas prowadzenia działań obronnych sprawia, iż skuteczność prowadzenia obrony przez te jednostki jest wysoka.

Obrona miast i miejscowości jest jednym z najważniejszych atutów prowadzonych działań bojowych wojsk obrony terytorialnej. Występujące w strukturze specjalistyczne jednostki (bataliony forteczne) są przysposobione do działań tego typu.

W działaniach obronnych w mieście i miejscowości zarówno bataliony forteczne, jak i inne jednostki wojsk obrony terytorialnej otrzymują rejon odpowiedzialności, w którym organizują obronę w oparciu o rubieże, obiekty, rejony, kwartały i ulice w postaci punktów oporu, rejonów obrony i pasów obrony, a w wypadku załamania się obrony pozostałe przy życiu siły terytorialne przechodzą do działań nieregularnych – wykorzystując do ich prowadzenia zarówno obszar miasta, jak również pobliskie okolice.

Obrona miasta lub miejscowości przez wojska obrony terytorialnej powinna stanowić element obrony związku taktycznego lub związku operacyjnego w ramach której jednostki tych wojsk mogą realizować następujące zadania:

- prowadzenie rozpoznania sił przeciwnika na podejściach do miasta (miejscowości) i bezpośrednia walka z nim podczas podchodzenia i szturmowania na miasto;
- obrona ważnych części miasta (miejscowości) lub obiektów w jego obrębie w celu uniemożliwienia uchwycenia ich przez oddziały wydzielone przeciwnika;
- ochrona ważnych obiektów przed dywersją i grupami desantowo-szturmowymi oraz ich zwalczanie;
- zapewnienie swobody działania wojskom operacyjnym prowadzącym obronę miasta lub miejscowości;
- współdziałanie z siłami niemilitarnymi w akcjach ratowniczych na rzecz ludności i jej ewakuacji oraz utrzymywaniu (przywracaniu) funkcjonowania struktur i infrastruktury miasta (miejscowości).

Działania opóźniające wojsk obrony terytorialnej sprowadzają się do tego, że wojska nie wdając się w przewlekłe walki, opuszczają zajmowany obszar stawiając nacierającemu opór na kolejnych rubieżach opóźniania. Jako „gospodarz” terenu, potrafi maksymalnie go wykorzystać w prowadzonych działaniach, unikając rozstrzygających starć i powstrzymując ruch przeciwnika, przez co niewielkie zdobycze terenowe okupuje on niewspółmiernie dużymi stratami. Często dezorganizują jego natarcie, stwarzając komfort prowadzenia działań obronnych wojskom operacyjnym.

Charakter walki wojsk obrony terytorialnej sprawia, iż nie prowadzą one działań odwrotowych w takim rozumieniu jak wojska operacyjne, lecz jedynie realizują tę część przedsięwzięć, które zgodne są z ich taktyką prowadzenia działań zbrojnych. Zatem działania opóźniające tych wojsk służą głównie mobilizacji, rozwinięciu, manewrowi i użyciu wojsk operacyjnych. Nie posiadają one tak znaczącego

wymiaru manewrowego jak w wydaniu wojsk operacyjnych, ale ze względu na duże nasycenie nimi obszaru operacyjnego posiadają ogromne znaczenie w działaniach obronnych.

Typowe dla wojsk obrony terytorialnej w działaniach opóźniających jest:

- **po pierwsze** prowokowanie przeciwnika do podjęcia walki z gęsto usytuowanymi punktami oporu i na doraźnie obsadzanych rubieżach, i nie obsadzenie tymi samymi siłami kolejnych rubieży opóźniania, lecz przechodzenie nimi do działań nieregularnych oraz szybkie przechodzenie do działań nieregularnych po opuszczeniu stanowisk oporu, rubieży obrony – wkrótce po tym jak przeciwnik zacznie rozwijać się w szyki przedbojowe i bojowe;

- **po drugie** wprowadzanie przeciwnika w błąd co do przekraczalności terenu, przebiegu rubieży obronnych i kanalizowanie jego ruchu oraz działań, a jednocześnie unikanie rozstrzygających starć z przeciwnikiem;

- **po trzecie** szerokie stosowanie zapór inżynieryjnych i pozoracji pola walki (dymy, wybuchy, obiekty i działania pozorne itp.)²².

Działania osłonowe wojsk obrony terytorialnej organizowane w ich rejonach odpowiedzialności sprowadza się do stworzenia wojskom operacyjnym i obrony terytorialnej warunków do przeprowadzenia mobilizacji lub przyjęcia ugrupowania odpowiednio do zamiaru operacyjnego. Cel ten osiąga się przez przeciwdziałanie przenikaniu sił przeciwnika w głąb terytorium kraju, opóźnianie jego działań agresywnych i uporczywą obronę zawczasu przygotowanych rubieży i rejonów.

Działania osłonowe są domeną wojsk operacyjnych, toteż udział w nich wojsk obrony terytorialnej ma charakter pomocniczy, ale ze względu na posiadanie przez system terytorialny rejonów odpowiedzialności na znacznej części terytorium kraju, działania te w wydaniu jednostek wojsk obrony terytorialnej nabierają pierwszoplanowego znaczenia.

Zadania realizowane w działaniach osłonowych wojsk obrony terytorialnej:

- rozbudowa fortyfikacyjna rubieży i rejonów odpowiedzialności;
- budowa zapór i wykonywanie niszczeń na prawdopodobnych kierunkach uderzeń przeciwnika;
- śledzenie poczynąń przeciwnika do działań zaczepnych;
- niszczenie sił specjalnych, desantów i oddziałów wydzielonych;
- obrona niektórych rubieży i obiektów;
- dozorowanie kierunków o mniejszym prawdopodobieństwie prowadzenia na nich działań zaczepnych.

Wojska obrony terytorialnej prowadzą działania osłonowe we własnych rejonach odpowiedzialności – samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi. Mogą także osłaniać granicę wspólnie ze strażą graniczną. Wielkość, kształt i usytuowanie operacyjne rejonu odpowiedzialności oraz zadania operacyjne postawio-

²² R. Jakubczak, *Przygotowanie...*, s. 63.

ne przez dowódcę okręgu wojskowego jednostce wojsk obrony terytorialnej w znacznym stopniu warunkują skalę i jej aktywność w działaniach osłonowych.

Samodzielne działania osłonowe wojska terytorialne prowadzą w rejonach odpowiedzialności wyznaczonych im w terenie korzystnym do organizowania obrony – tj. w górach, na terenach leśnisto-jeziornych, rejonach zurbanizowanych, obszarach podmokłych i pociętych, wzdłuż szlaków komunikacyjnych, nad brzegami rzek i kanałów oraz w rejonach w naturalny sposób kanalizujących ruch wojsk przeciwnika (przełęcz górskie, przesmyki między jeziorami, ciałniny terenowe itp.).

Przedmiotem szczególnego prowadzenia działań osłonowych są węzły drogowe (komunikacyjne) oraz źródła energetyczne, a także miasta i wybrane mniejsze miejscowości. Istota działań osłonowych w aspekcie wzmocnienia wojsk operacyjnych sprowadza się do osłony skrzydeł i luk między oddziałami i związkami taktycznymi wojsk operacyjnych, pomocy w rozbudowie inżynieryjnej rubieży i rejonów obrony, prowadzeniu działań opóźniających, jak i dozorowaniu kierunków drugorzędnych oraz rozpoznawaniu kierunków zagrożenia.

Samodzielnie lub ze strażą graniczną na rzecz wojsk operacyjnych jednostki obrony terytorialnej osłaniają granicę państwową z państwem nie będącym z nami w konflikcie – zagęszczając rozmieszczenie jej strukturalnych elementów.

Działania nieregularne²³ w konflikcie zbrojnym rzadko kiedy występują w czystej, jednorodnej postaci. Zazwyczaj jest to konglomerat (w różnych czasowo oraz przestrzennie zmieniających się proporcjach) zawierający w sobie – stosownie do okoliczności – działania regularne i nieregularne.

Istota działań nieregularnych sprowadza się do: unikania (uchylania się) czołowego, frontального starcia z silnym, przeciwnikiem, które groziłoby klęską bądź też poniesieniem start niewspółmiernych do korzyści; atakowania z zaskoczenia i z wykorzystaniem warunków terenowych, słabych miejsc (elementów) przeciwnika na całym bronionym obszarze; rozpraszeniu sił zaraz po wykonaniu akcji, aby przez to posiadać obiekty (grupujące siły działań nieregularnych) nieopłacalne do niszczenia kosztownymi systemami (środkami) walki; posiadaniu inicjatywy w walce co do skali (rozmachu), liczby, miejsca, okoliczności, czasu trwania i rodzaju powodowanych strat w poszczególnych akcjach zbrojnych; wyzyskaniu tego okresu do prowadzenia walki (akcji) bezpośredniej (zadawaniu wtedy strat), który wynika z „technologicznej bezwładności” uruchomienia systemów walki wojsk regularnych.

²³ Działania nieregularne to rodzaj walki prowadzonej w formie działań bojowych zgrupowań taktycznych przygotowanych już w czasie pokoju lub doraźnie tworzone w czasie wojny zgrupowania taktyczne, stosujące specyficzne sposoby walki w celu zwalczania i dezorganizacji działań przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym. *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 179.

Przedstawione powyżej przeznaczenie poszczególnych jednostek wojsk obrony terytorialnej oraz ich struktury i główne wyposażenie w sposób jednoznaczny wskazują na specyfikę prowadzenia działań przez ten rodzaj wojsk jak też wielkie możliwości i różnorodność wykonywanych zadań. Znajomość tych zagadnień przez oficerów wojsk operacyjnych pozwoli na wkomponowanie wojsk terytorialnych w system obrony, zwiększając trwałość i skuteczność działań.

Postępujące, dynamiczne zmiany obrazu współczesnego pola walki podwyższają (zwiększają) wymagania w odniesieniu do skuteczności obrony związku taktycznego. Wzrasta zatem stopień trudności w wykonywaniu zadań obronnych przy opóźnieniach w wyposażeniu wojsk w nowoczesny sprzęt i uzbrojenie. W tej sytuacji wyzwaniom stawianym obronie związku taktycznego wychodzą naprzeciw wojska obrony terytorialnej, które powinny być rozmieszczone na obszarze całego kraju. Wykonują one zadania samodzielnie lub w czasowym podporządkowaniu, i we wzajemnym wspieraniu się z wojskami operacyjnymi. Z dokonanej analizy zadań jakie wykonują wojska operacyjne i obrony terytorialnej wynika, iż skuteczność ich realizacji przez związek taktyczny wojsk operacyjnych w obronie może wzrosnąć dzięki umiejętnemu wykorzystaniu walorów bojowych i właściwej koordynacji i synchronizacji działań z wojskami obrony terytorialnej.

UWARUNKOWANIA I MOŻLIWOŚCI WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ

W wielu państwach, a głównie w takich, jak: USA, Francja, Wielka Brytania, Niemcy, w krajach o nowoczesnych gospodarkach rynkowych obok wojsk operacyjnych dostrzega się również niezaprzeczalne walory wojsk obrony terytorialnej i traktuje się je wręcz jako wojska przyszłości zapewniające suwerenność własnego kraju. Równie ważną rolę wyznacza się wojskom obrony terytorialnej w państwach samodzielnych militarnie, w których wojska te stanowią trzon sił zbrojnych.

Biorąc pod uwagę to, że zmniejszanie sił zbrojnych dotyczy w zasadzie wojsk operacyjnych²⁴, które w istocie przeznaczone są do działań obronnych, ale także o charakterze zaczepnym, należy jednocześnie doceniać znaczenie innych możliwych sił i środków obrony państwa²⁵. Wykorzystywanie bowiem wyłącznie wojsk operacyjnych w działaniach obronnych nie jest optymalnym²⁶ wyjściem – nie tylko ze względu na ich wysokie „pokojowe” koszty utrzymania, szkolenia, uzbrojenia itp., ale również ze względu na inne wartości obronne służące do zapewnienia suwerenności. W strukturach budżetów obronnych państw demokratycznych czynnik ekonomiczny zarówno co do potencjału wojskowego armii, jak również w zakresie jej efektywności na polu walki – jest źródłem poszukiwań alternatywnych sposobów²⁷ zapewnienia skutecznej obrony.

Większość narodowych sił zbrojnych posiada w swych strukturach organizacyjnych wojska terytorialne, które w odróżnieniu od wojsk operacyjnych realizują specjalistyczne zadania związane z obroną terytoriów narodowych. W przypadku konfliktu zbrojnego koordynacja działań wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej będzie przedmiotem szczególnego zainteresowania i tylko przy połączeniu wysiłków obu tych komponentów będzie przynosiło oczekiwane efekty. Aby to jednak mogło nastąpić należy już w czasie pokoju w ramach systemu szkolenia rozpatrywać problematykę wspólnych działań obu tych komponentów.

²⁴ Nie ma obecnie porozumień międzynarodowych ingerujących w struktury, wielkość i charakter jednostek obrony terytorialnej, gdyż uważa się je za typowe narodowe siły obronne. Jednak należy sądzić, że niebawem staną się one również przedmiotem swoistego „wyścigu zbrojeń”.

²⁵ Właściwe środki obrony państwa to: 1. Wojska operacyjne; 2. Wojska obrony terytorialnej; 3. Odpowiednio przygotowane do obrony terytorium; 4. Wola narodu co do przygotowań obronnych państwa i współudziału w jego obronie – jak chociażby w niemilitarnych ogniach obronnych; 5. Działania nieregularne w masowej skali; 6. Pomoc innych państw (system zbiorowego bezpieczeństwa) – por. B. Balcerowicz, J. Marczak, J. Pawłowski, *Problemy strategii obrony Polski*, Warszawa 1993, s. 144.

²⁶ A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968, s. 28. „Zadaniem strategii jest osiągnięcie celów ... wykorzystując jak najlepiej posiadane środki”.

²⁷ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1975, s. 19. Działać ... to tyle, co ... zmieścić do określonego celu w danych warunkach przy pomocy właściwych środków”.

3.1. WŁAŚCIWOŚCI I ZASADY DZIAŁANIA WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ W ASPEKTCIE WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ

Obrona terytorialna jest jedną z form prowadzenia obrony powszechnej przez państwo i realizuje swoje zadania przez siły obrony terytorialnej, których trzonem są wojska obrony terytorialnej złożone ze związków taktycznych, oddziałów i samodzielnych pododdziałów (występujących we wszystkich rodzajach sił zbrojnych)²⁸. Jednostki wojsk obrony terytorialnej w myśl koncepcji systemu obrony terytorialnej rozmieszczone są stosownie do potrzeb operacyjnych i występują w wojskach lądowych, marynarce wojennej i siłach powietrznych. Jednostkom wojsk obrony terytorialnej wyznacza się rejon odpowiedzialności, których granice są takie same zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Rejon odpowiedzialności jest taką samą stałą częścią terytorium państwa, jak obszar, region i obwód, tyle że przyporządkowywaną jednostkom wojskowym obrony terytorialnej na zasadach potrzeb planu operacyjnego. Powierzchnia jego zależy od wielkości oraz charakteru zadań konkretnej jednostki wojsk obrony terytorialnej²⁹.

Biorąc za podstawę zasady działania wojsk obrony terytorialnej można przyjąć, że istnieje potrzeba utworzenia brygadowych, pułkowych, batalionowych i kompanijnych rejonów odpowiedzialności, wśród których wyodrębnia się „forteczne” i „obiektowe”.

Rejon odpowiedzialności jednostki wojskowej obrony terytorialnej może stanowić niepodzielną całość lub składać się z kilku-kilkunastu mniejszych rejonów odpowiedzialności organicznych pododdziałów (np.: rejon odpowiedzialności pułku obrony terytorialnej może składać się z jednego rejonu odpowiedzialności batalionu, trzech rejonów kompanii i dziewięciu rejonów odpowiedzialności plutonu). Wariantów takich rejonów składowych jednostek wojsk obrony terytorialnej może być wiele – stosownie do potrzeb. Podstawową grupą przedsięwzięć w rejonie odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej są te, które przygotowują do prowadzenia w nim walki. Przygotowanie rejonu odpowiedzialności do działań bojowych obejmuje³⁰: studia operacyjne terenu, operacyjne przygotowanie rejonów odpowiedzialności do obrony, zorganizowanie systemu rozpoznania terytorialnego, zorganizowanie współdziałania z przedstawicielami władz rządowych i samorządowych, przygotowanie planów do pozyskiwania oraz użycia sił i środków, przygotowanie systemu dowodzenia na czas pokoju, kryzysu i wojny, przygotowanie logistyczne na rzecz wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, przedsięwzięcia wchodzące w zakres pogotowia bojowego, rozbudowę inżynieryjną terenu (bojowe uzbrajanie terenu), wsparcie społeczeństwa w działaniach gwarantujących bezpieczeństwo wewnętrzne, ochronę i obronę obiektów, obronę miejscową.

²⁸ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 64.

²⁹ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona...*, s. 290.

³⁰ R. Jakubczak, *Wojska obrony terytorialnej*, Warszawa 2002, s. 349.

Tabela 1

Rejony odpowiedzialności w zależności od struktur wojsk obrony terytorialnej

Lp.	Struktura wojsk obrony terytorialnej	Powierzchnia rejonu odpowiedzialności
1.	pluton	~ 24 km ²
2.	kompania	96 – 144 km ²
3.	batalion	400 – 600 km ²
4.	pułk	1200 – 1800 km ²
5.	brygada	2000 – 3000 km ²

W okresie kryzysu pierwsze z wyżej wymienionych przygotowań na rzecz działań bojowych w rejonie odpowiedzialności ulegają osłabieniu lub zawieszeniu na korzyść zwiększenia roli zadań realizowanych w ramach pozostałych. W trakcie wojny natomiast dochodzą przedsięwzięcia wynikające z zadań obrony miejscowości (miast), obrony regularnej na rubieżach i kierunkach zagrożonych działaniem wojsk przeciwnika, działań osłonowych i obronnych w rejonie i na granicy państwowej, zwalczania dywersji, zwalczania desantów powietrznych i morskich, podejmowania działań nieregularnych w masowej skali, działań ratowniczych na rzecz wojsk i doraźnie ludności.

Głównym wykonawcą powyższych zadań jest zasadniczy trzon wojsk obrony terytorialnej – piechota zmotoryzowana, co warunkowane jest charakterem zadań (m.in. obronnych i ochronnych) uzbrojeniem (lekkie przenośne) i gotowością do prowadzenia walki różnymi jej formami (do działań nieregularnych włącznie). W celu zabezpieczenia i wsparcia działań jednostek obrony terytorialnej i wojsk operacyjnych oraz przygotowania i utrzymania systemu zapór i niszczeń, oraz przepraw przez przeszkody wodne w strukturze jednostek obrony terytorialnej ogólnego przeznaczenia występują pododdziały inżynieryjne, a także pododdziały artylerii i moździerzy dla wsparcia działań piechoty.

Podczas wykonywania powyższych zadań wojska obrony terytorialnej cechuje³¹:

- masowość, powszechność i przestrzenność rozmieszczenia (na terytorium całego państwa);
- działania na miejscu, bez konieczności ryzykownego (zagrożenie lotnicze) manewru na kierunki działań (jak w wypadku wojsk operacyjnych);
- ekonomiczność (zorganizowanie i utrzymanie jest tańsze od kilkunastu do kilkudziesięciu razy od bojowo tożsamych, jedynie mobilniejszych, struktur wojsk operacyjnych);
- jednoczesne przygotowywanie się do prowadzenia działań regularnych i nieregularnych w wyznaczonych stałych rejonach odpowiedzialności;
- duża autonomiczność prowadzonych działań;

³¹ R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1996, s. 15.

- ściśle powiązanie wykonywanych zadań z rejonem odpowiedzialności, rejonem mobilizacji i terenową strefą niemilitarną, a w tym miejscową ludnością;
- możliwości przeprowadzenia szybkiej, w tym również bezkoszarowej mobilizacji;
- przygotowanie zawczasu oraz utrzymanie w sprawności obiektów fortyfikacyjnych, zapór i niszczeń;
- gotowość do prowadzenia działań humanitarnych na rzecz ludności.

Innym walorem wojsk obrony terytorialnej jest możliwość tworzenia przez nie korzystnych warunków do optymalnego użycia wojsk operacyjnych w skali państwa, regionu i rejonu. Ma to duże znaczenie dla uzyskania swobody manewru wojsk operacyjnych, zarówno podczas skupienia (w krótkim czasie) wysiłku bojowego w określonym rejonie (kierunku), jak również w trakcie rozśrodkowania lub zejścia z kierunku głównego uderzenia przeciwnika w celu uchylenia się od rozstrzygającego starcia. Z takiej przygotowawczo-zabezpieczającej funkcji wojsk obrony terytorialnej względem wojsk operacyjnych wynika także ich stacjonarny oraz masowy charakter samodzielnych i współdziałających działań bojowych, co wskazuje na znaczącą ich odmienność od wojsk operacyjnych.

Oznacza to, że wojskami terytorialnymi nie można manewrować, przemieszczając je jak wojska operacyjne na kierunki zagrożenia (uderzenia), ale trzeba je tam zawczasu w potrzebnej liczbie posiadać. Od liczebności wojsk terytorialnych zależeć będzie efektywne wykorzystanie całego potencjału wojsk operacyjnych³². Ich pełne wykorzystanie będzie możliwe tylko wówczas, gdy wojska terytorialne przyjmą na siebie rozliczne zadania osłony, obrony i wsparcia.

Na podkreślenie zasługuje możliwość podejmowania przez wojska obrony terytorialnej szybkich działań na zagrożonych kierunkach i możliwość osiągnięcia gotowości bojowej niemal po ogłoszeniu alarmu w miejscach przewidzianych dla nich zadań bojowych – rejonach odpowiedzialności. Historycznym przykładem są bataliony Obrony Narodowej, które w okresie poprzedzającym wybuch wojny osiągały gotowość bojową na miejscu swego działania po 2 godzinach od alarmu³³. Ponadto na przykład obecne siły obrony terytorialnej Danii są w stanie osiągnąć pełną gotowości do prowadzenia walki na wyznaczonych posterunkach i w stałych rejonach odpowiedzialności po 2–4 godzinach od otrzymania sygnału.

Oprócz przytoczonych wyżej cech wojsk obrony terytorialnej możemy wyróżnić też właściwości wojsk obrony terytorialnej do których zaliczamy³⁴:

- *po pierwsze* – utrzymywanie jednostek obrony terytorialnej w ciągłej gotowości alarmowej i mobilizacyjnej, a rozwinięcie mobilizacyjne równoznaczne jest z osiągnięciem gotowości bojowej w rejonach przewidywanych działań bojowych;

³² J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie...*, s. 287.

³³ Por. K. Pindel, *Obrona Narodowa 1937–1939*, Warszawa 1979, s. 126.

³⁴ Por. R. Jakubczak, *Organizacja...*, s. 21.

• *po drugie* – masowość (powszechność) i przestrzenność ich rozmieszczenia (na obszarze całego terytorium państwa), a jednocześnie trwałe przywiązanie do konkretnych rejonów i tam znajdującej się infrastruktury terenowej oraz miejscowych struktur administracji rządowej, lokalnej i specjalnej, a przede wszystkim ludności i różnych formacji jej wewnętrznego zorganizowania. Stwarza to możliwość działania w terenie znanym i przygotowanym do obrony, czyli wykonywanie zadań bojowych w rejonie odpowiedzialności, który jest rejonem szkolenia się stanów osobowych jednostek i mobilizacji poszczególnych struktur bojowych wojsk obrony terytorialnej;

• *po trzecie* – wykonywanie zadań stosowne do posiadanego uzbrojenia i przyjętej taktyki stosowanej przez wojska obrony terytorialnej; możliwość równoczesnego przygotowywania się do działań regularnych i nieregularnych w stałych rejonach odpowiedzialności.

Istotnym zamierzeniem podczas prowadzenia obrony jest właściwe wykorzystanie i obronne zagospodarowanie terenu oraz znajdującej się na nim infrastruktury. Wymienione walory tkwią w Clausewitzowskich „strategicznych korzyściach” obrony własnego terytorium³⁵. Taką zasadą kierują się wojska obrony terytorialnej, które realizację stojących przed nimi zadań obronnych postrzegają jako zręczność w wykorzystaniu terenu dla osłabienia skutków manewru (siłami, środkami i oddziaływaniami) przeciwnika. Jednostki obrony terytorialnej umiejętnie wykorzystują jakościowo wysoką „terenową (lokalną, terytorialną) specjalizację” na szczeblu taktycznym, którą wojska osiągają każdorazowo, przywiązując się do określonych rejonów.

Przekładając powyższe na potrzeby obronne, można to wyrazić w postaci określonych sformułowań, mających charakter zasad działania bojowego wojsk obrony terytorialnej w rejonie odpowiedzialności, które przejawiają się w maksymalnym wykorzystaniu atutu obrony własnego terytorium zgodnie z przeznaczeniem i możliwościami, autonomiczności podejmowanych działań zbrojnych w rejonach odpowiedzialności i ścisłym współdziałaniu ze sferą niemilitarną. Realizacja zadań bojowych następuje głównie we właściwych im stałych rejonach odpowiedzialności, jedynie doraźnie w przyległych do tych rejonów – rejonach interwencji oraz wykonywanie zadań na korzyść wojsk operacyjnych, oraz podejmowanie przedsięwzięć (działań) humanitarnych. Dowodzenie realizowane jest za pośrednictwem terytorialnych organów dowodzenia, a w wypadku przejścia do działań nieregularnych – przez dowódców okręgów za pośrednictwem dowódców podziemnych struktur kierowania wojskami na terenie zajęтым przez przeciwnika.

Na podstawie określonych wyżej zasad działania wojsk obrony terytorialnej można wnioskować, iż w sytuacji podporządkowania jednostek tej formacji dowódcom wojsk operacyjnych, powinni oni wykorzystywać je zgodnie ze sztuką prowadzenia walki przez wojska obrony terytorialnej – przyjmując zasadę, że należy wkomponowywać się swoim działaniem w już przygotowaną (zorganizowaną, rozbudowaną) infrastrukturę obronną.

³⁵ C. von Clausewitz, *O wojnie...*, s. 17.

3.2. OBSZARY WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ WOJSK

W ramach narodowego systemu obronnego, a także zgodnie z koalicyjnymi zobowiązaniami sojuszniczymi wojska operacyjne muszą być przygotowane do działania na różnych kierunkach zagrożenia. Niezależnie od skali konfliktu ogólnowojskowe związki taktyczne, oddziały, pododdziały muszą się liczyć z ewentualnością i być przygotowane do działania w różnych obszarach Rzeczypospolitej. Stanowią one mobilną część sił zbrojnych i przeznaczone są do wykonywania najważniejszych zadań bojowych mających na celu odparcie uderzeń agresora działaniami obronnymi w dowolnym rejonie i na każdym kierunku zagrożenia. Wymaganiom współczesnych działań wojsk operacyjnych wychodzą naprzeciw wojska obrony terytorialnej, które są stosownie do potrzeb operacyjnych rozmieszczone na terytorium naszego kraju. Wojska operacyjne mogą oczekiwać, iż każdorazowo w rejonie ich przyszłych działań na terytorium RP będą się znajdowały wojska obrony terytorialnej. Wykonują one zadania samodzielnie lub w podporządkowaniu, we współdziałaniu i we wzajemnym wspieraniu się z wojskami operacyjnymi.

Związek taktyczny wojsk operacyjnych, któremu wyznaczono pas obrony w rejonie odpowiedzialności sił obrony terytorialnej, każdorazowo może liczyć, iż zostanie on wzmocniony siłami wojsk obrony terytorialnej, bo on ponosi odpowiedzialność za wykonanie zadania. Dlatego też dowódca, dążąc do jego realizacji, powinien w odpowiedni sposób wykorzystać siły i środki będące w jego dyspozycji, w tym także siły i środki obrony terytorialnej. Znajomość stanu i możliwości sił obrony terytorialnej oraz wiedza o tych siłach i sposobie wykorzystania ich walorów bojowych w działaniach obronnych mogą decydować o trafnym i efektywnym wykorzystaniu ich w koncepcji prowadzenia obrony przez związek taktyczny.

W wariacie wzmocnienia obrony związku taktycznego jednostkami obrony terytorialnej, analiza wspólnych ćwiczeń wskazuje, iż predysponowane one są do działania w etapie walki w głębi pasa obrony i walki przed przednią linią obrony. Nie wyklucza się jednak, iż mogą one też wzmocniać obronę związku taktycznego w okresie walki o utrzymanie przedniej linii obrony.

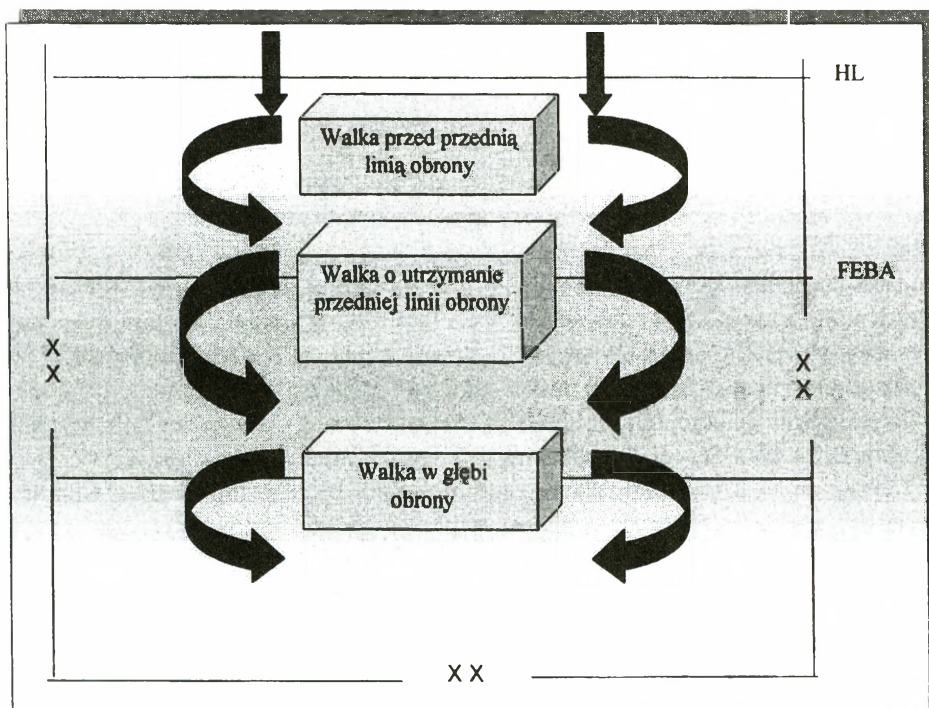
Należy tu podkreślić, iż wykorzystanie walorów sił obrony terytorialnej musi być zgodne ze sztuką prowadzenia walki przez wojska obrony terytorialnej. Nie można traktować przykładowo brygady obrony terytorialnej jako manewrowego potencjału, który można przesunąć w koncepcji obrony dowódcy związku taktycznego do pasa sił przesłaniania, czy na lewe skrzydło obrony, czy też do odwodu związku taktycznego. *Dowódca wojsk operacyjnych własne siły musi niejako wkomponować w istniejącą już infrastrukturę obronną w ramach posiadanych obszarów odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej.* Całościowe użycie jednostki wojsk obrony terytorialnej jako elementu ugrupowania związku taktycznego, czy to w pierwszym rzucie, czy odwodzie musi być uzasadnione i wyphywać

zarówno z zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej, jak też przemyśleń opartych na znajomości użycia wojsk terytorialnych.

W wyniku prowadzonych analiz literatury przedmiotu, wniosków z przeprowadzonych ćwiczeń w ramach szkolenia dowództw i sztabów zebrany został materiał pozwalający określić zasadnicze warianty wzmocnienia związku taktycznego siłami obrony terytorialnej oraz ich zadania w obronie.

Wspólne działania badanych komponentów analizowano i oceniano zgodnie z wyodrębnionymi etapami prowadzenia walki obronnej (rys. 3.1):

- walka przed przednią linią obronną,
- walka o utrzymanie przedniej linii obronnej,
- walka w głębi pasa obrony związku taktycznego.

Rys. 3.1. Etapy prowadzenia obrony przez związek taktyczny

W ramach wsparcia prowadzenia obrony w etapie walki przed przednią linią obrony wojska obrony terytorialnej mogą wypełniać następujące zadania:

- udzielenie informacji o terenie (istniejącej już infrastrukturze obronnej) zarówno w pasie obrony związku taktycznego, jak również po stronie przeciwnika;
- prowadzenie rozpoznania;

- prowadzenie działań opóźniających na drugorzędnych kierunkach i zabezpieczenie jednocześnie skrzydeł i luk;

- wsparcie w przystosowaniu terenu i wykorzystaniu jego walorów w myśl koncepcji prowadzenia działań obronnych poprzez budowę zapór i przygotowanie niszczeń fortyfikacyjnych, kolejnych rubieży opóźniania;

- obsadzenie kolejnych rubieży opóźniania;

- obrona wydzielonych miejscowości znajdujących się w pasie sił przesłaniania;

- udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;

- prowadzenie działań dywersyjnych w ugrupowaniu przeciwnika i dostarczanie informacji o jego działaniu w głębi ugrupowania;

- dozоровanie kilku kierunków dogodnych do przenikania dla sił przeciwnika.

Przy czym każda sytuacja na polu walki to nowe środowisko prowadzenia obrony, inne potencjały zarówno sił własnych, jak też przeciwnika oraz nowe koncepcje prowadzenia działań przez walczące strony. Dlatego też ograniczono się do najbardziej reprezentatywnych zadań wykonywanych przez wojska obrony terytorialnej wydzielonych do wzmocnienia obrony związku taktycznego. Wynika to zarówno z analizy zadań stawianych podczas wspólnych ćwiczeń wojsk operacyjnych i wojsk obrony terytorialnej.

Kolejna grupa wspólnych działań wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej została wyodrębniona w etapie walki o utrzymanie przedniej linii obrony. Jest to okres, gdzie prowadzona walka obronna może mieć rozstrzygające znaczenie. Tu przeciwnik może wybrać punkt ciężkości uderzenia, aby naruszyć spójność obrony. Natomiast dowódca związku taktycznego musi poszukiwać takich rozwiązań, które zapewnią dużą efektywność użycia sił będących w jego dyspozycji. Dlatego też między innymi ważna jest umiejętność racjonalnego wykorzystania potencjału, jaki posiadają wojska obrony terytorialnej.

W ramach wsparcia walki o przednią linię obrony wojska obrony terytorialnej mogą wypełniać następujące zadania:

- wsparcie w przystosowaniu terenu i wykorzystaniu jego walorów w myśl koncepcji prowadzenia działań obronnych, poprzez budowę zapór i przygotowanie niszczeń fortyfikacyjnych rejonu obrony, przygotowanie i obsadzenie kolejnych rubieży w głębi obrony związku taktycznego;

- wzmocnianie zgrupowań taktycznych wojsk operacyjnych;

- prowadzenie działań obronnych na kierunkach pomocniczych, zabezpieczając jednocześnie skrzydła i luki;

- zabezpieczenie manewru odwodów oddziałów pierwszego rzutu i odwodu związku taktycznego;

- blokowanie działań oddziałów wydzielonych przeciwnika;

- zabezpieczenie wycofania sił prowadzących działania opóźniające przed przednią linią obrony;

- skuteczna obrona miejscowości w pasie obrony związku taktycznego;

- prowadzenie obrony i ochrony ważnych obiektów obrony związku taktycznego;

- udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;

- prowadzenie działań dywersyjnych w ugrupowaniu przeciwnika i dostarczanie informacji o jego działaniu w głębi ugrupowania;

- udział w zabezpieczeniu wykonania kontrataku przez oddziały pierwszego rzutu poprzez utrzymanie dróg manewru, zabezpieczenie rubieży wejścia do walki, wykonywanie przejść w zaporach przeciwnika, itp.

- prowadzenie działań nieregularnych.

Końcowym etapem prowadzenia obrony przez związek taktyczny jest walka w głębi jego pasa, gdzie wojska obrony terytorialnej z powodzeniem mogą wzmocnić związek taktyczny. Doświadczenie wskazuje, że do zadań tych można zaliczyć:

- wspieranie oddziałów związku taktycznego będącego w styczności z przeciwnikiem w utrzymaniu rejonów obrony i walce na kolejnych rubieżach;

- utrzymanie wspólnie z siłami BZ/BPanc rubieży ryglowych i blokowanie na nich działań przeciwnika;

- zabezpieczenie przejścia na kolejne pozycje obronne;

- utrzymanie rubieży wyznaczonych do wykonania kontrataków lub przeciwuderzenia siłami przełożonego;

- osłanianie skrzydeł dywizji podczas wyprowadzania kontrataku;

- skuteczną obronę miejscowości w pasie obrony związku taktycznego;

- prowadzenie ochrony i ochrony ważnych obiektów obrony związku taktycznego;

- udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;

- prowadzenie działań dywersyjnych w ugrupowaniu przeciwnika i dostarczanie informacji o jego działaniu w głębi ugrupowania;

- prowadzenie działań nieregularnych na tyłach nacierającego przeciwnika;

- blokowanie i zwalczanie taktycznych desantów i grup desantowo-szturmowych przeciwnika;

- zabezpieczanie manewru wojsk wewnątrz ugrupowania związku taktycznego (manewr odwodami, przechodzenie na kolejne linie obrony w głębi).

Kolejnym, istotnym czynnikiem wpływającym na skuteczność prowadzonej obrony związku taktycznego, a na który też mają wpływ wojska obrony terytorialnej jest zabezpieczenie działań. Organizuje się je w celu niedopuszczenia do zaskakującego uderzenia przeciwnika, utrzymania zdolności bojowej wojsk, zapewnienia bezpieczeństwa ludności w pasie działań jak również wymaganej odporności i ochrony obiektów wojskowych i cywilnych. W ramach zabezpieczenia działań związku taktycznego wojsk operacyjnych można wyróżnić zabezpieczenie logi-

styczne i bojowe. W obu jego rodzajach wojska obrony terytorialnej również aktywnie uczestniczą w ramach wzmocnienia obrony związku taktycznego.

Do głównych zadań wykonywanych przez wojska obrony terytorialnej w ramach zabezpieczenia logistycznego obrony związku taktycznego możemy zaliczyć: utrzymanie zdolności bojowej wojsk; zapewnienie sprawności organizacyjnej i funkcjonalnej instytucji państwowych i administracyjnych, województw i gmin w warunkach uderzeń ogniowych i radioelektronicznych przeciwnika; przygotowanie obiektów wojskowych i cywilnych oraz terenu dla sprawnego funkcjonowania wojsk w obszarze działań; zasilanie wojsk, dostarczanie im zaopatrzenia oraz świadczenie usług niezbędnych do funkcjonowania, szkolenia i walki; transport środków materiałowych (takich, jak: mps, materiały wybuchowe i minerskie, amunicja, środki higieny i sanitarne, żywność)³⁶; ewakuacja uszkodzonego sprzętu (do warsztatów naprawczych), uszkodzonych, rannych siłami i transportem wojsk obrony terytorialnej; wsparcia medycznego (terenowe placówki służby zdrowia i szpitalne); pochówku zabitych; organizowanie obozów jenieckich oraz ich ochrony; organizowanie transportu, punktów zbiórek i dowozu żołnierzy rezerwy wojsk operacyjnych do macierzystych jednostek; utrzymywaniu (ochrony i obrony) i budowania obiektów (mosty, przeprawy itp.) oraz wyznaczania i ubezpieczania rejonów (ześrodkowania, odtwarzania gotowości bojowej itp.); kierowanie ruchem na drogach (szlakach) komunikacyjnych na potrzeby manewru i przemieszczenia wojsk operacyjnych.

Zabezpieczenie bojowe działań obronnych związku taktycznego stanowi ważny element systemu walki obronnej. Bardzo często w dobie wymagań współczesnego pola walki decyduje o jej powodzeniu. W jego skład wchodzi: *obrona przeciwlotnicza, maskowanie, obrona elektroniczna, zabezpieczenie inżynieryjne, obrona przeciwchemiczna, ubezpieczenie*.

W ramach zabezpieczenia bojowego działań wojsk operacyjnych wojska obrony terytorialnej wykonują zadania³⁷:

- w zakresie obrony przeciwlotniczej – zwalczanie nisko lecących samolotów i śmigłowców przeciwnika atakujących wojska operacyjne; powodowanie strat w środkach powietrznego transportu przeciwnika w jego ugrupowaniu; niszczenie desantów powietrznych w czasie ich przelotu i desantowania; likwidowanie skutków napadu powietrznego na siły związku taktycznego;

- w zakresie przeciwdziałania elektronicznego – rozrzucanie na obszarze zajętym przez przeciwnika pozornych i zakłócających środków łączności; uruchamianie środków zakłócających systemy nawigacji elektronicznej przeciwnika; niszczenie środków elektronicznych;

- w zakresie obrony przeciwchemicznej – określanie rejonów organizowania sił i środków na zabiegi osłabiające skutki użycia broni chemicznej, środków radiolo-

³⁶ R. Jakubczak, *Przygotowanie...*, s. 73.

³⁷ Tamże, s. 81.

gicznych i toksycznych środków przemysłowych; wykrywanie, rozpoznawanie, oznakowanie i izolowanie rejonów skażeń; ostrzeganie o zagrożeniach i alarmowanie o skażeniach; współudział w usuwaniu skutków skażeń;

- *w zakresie zabezpieczenia inżynieryjnego* – rozpoznanie inżynieryjne terenu i przeciwnika; rozbudowa fortyfikacyjna terenu (rubieży, rejonów itp.); budowa zapór inżynieryjnych i wykonywanie niszczeń; przygotowanie i utrzymywanie dróg; urządzenie i utrzymywanie przepraw; wykonywanie przejść w przeszkodach naturalnych i rejonach zniszczeń; likwidowanie skutków uderzeń przeciwnika na wojska operacyjne; wykonywanie przedsięwzięć na rzecz maskowania wojsk operacyjnych i ich obiektów;

- *w zakresie ubezpieczenia* – niedopuszczenie do rozpoznania i niespodziewanego ataku sił rozpoznawczych przeciwnika na wojska operacyjne w trakcie ich przemieszczania, działań obronnych itp.; zapewnienie wojskom operacyjnym dogodnych warunków w trakcie przygotowania się do działań obronnych;

- *w zakresie maskowania* – ukrywanie ważnych obiektów i rejonów wojsk operacyjnych; pozorowanie działań (przygotowań, manewru itp.) wojsk operacyjnych; utrudnianie przeciwnikowi skutecznego oddziaływania ogniowego na obiekty wojsk operacyjnych; wprowadzanie sił przeciwnika w błąd.

Podstawą do wszelkiego rodzaju prowadzenia kalkulacji, celem określania koncepcji prowadzenia obrony, jest przede wszystkim pozyskiwanie informacji o przeciwniku w ramach rozpoznania. Tu także wojska obrony terytorialnej mogą wykonywać szereg następujących zadań na korzyść związku taktycznego: zbieranie i gromadzenie danych o terenie i jego infrastrukturze oraz przekazywanie ich sztabom wojsk operacyjnych; prowadzenie rozpoznania rubieży, obiektów i rejonów siecią posterunków obserwacyjno-meldunkowych na rubieży styczności wojsk i w głębi własnego ugrupowania oraz na obszarze zajęтым przez przeciwnika; rozpoznawanie i wskazywanie obiektów do uderzenia (lądowania desantów, działań powietrzno-szturmowych) wojskami operacyjnymi (ogniem) położonych w ugrupowaniu przeciwnika (na obszarze zajęтым przez niego); rozpoznawania rejonów (kierunków) przepraw itp.

Zakres i rodzaj wykonywanych przedsięwzięć i działań wojsk zależy od charakteru konfliktu, zakresu agresji i sposobu ataku wojsk przeciwnika oraz od możliwości i zdolności przeciwdziałania uderzeniom przez wojska podejmujące walkę z przeciwnikiem, jak również od skuteczności działania sił obrony terytorialnej w ich rejonach odpowiedzialności. Połączenie wysiłku obu tych komponentów dla osiągnięcia jednego celu walki obronnej zwiększa prawdopodobieństwo sukcesu.

3.3. WSPÓŁDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z WOJSKAMI OBRONY TERYTORIALNEJ

Sukces w działaniu zespołowym, a takim niewątpliwie jest walka zbrojna, możliwy jest tylko przy połączeniu wysiłków wszystkich uczestniczących w niej podmiotów. To połączenie wysiłków nosi zwykle miano współdziałania. Jest on rozumiany jako kooperacja pozytywna, działanie wielopreżmiotowe, którego uczestnicy wzajemnie sobie pomagają³⁸. Najbardziej znaną definicję teorii walki zawiera *Leksykon wiedzy wojskowej*, w którym „współdziałanie polega na uzgodnionym ześrodkowaniu wysiłków i działań ... co do zadań, czasu i miejsca ... w myśl ogólnego zamiaru osiągnięcia celu operacji”³⁹. Podobnie współdziałanie określił Z. Galewski jako „uzgodnione w czasie i przestrzeni wysiłki wszystkich uczestników walki na rzecz osiągnięcia wspólnego celu”⁴⁰.

Reasumując powyższe wyjaśnienia można stwierdzić, że *współdziałanie wojsk operacyjnych z jednostkami wojsk obrony terytorialnej to uzgodniona pomoc w osiąganiu wspólnych celów. Wyrażać się to będzie ze strony wojsk terytorialnych pomocą walczącemu związkowi taktycznemu (oddziałowi) w realizacji zadań na polu walki poprzez wzajemne świadczenie określonych „usług” o charakterze wsparcia działań, zapewnienia swobody działania, poprzez działania militarne w odniesieniu do miejsca i czasu w myśl przyjętej koncepcji walki.*

W świetle tego określenia współdziałanie polega na uzgodnionym, co do celu, czasu i miejsca użycia sił i środków tych dwóch części sił zbrojnych w celu jak najlepszego wykonania określonego zadania. Jego istotą jest wspólne, skoordynowane działanie wykonawców w realizacji ustalonego celu. Zapewnia to efektywne wykorzystanie możliwości wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej oraz sił układu niemilitarnego, a także warunków terenowych podczas wykonywania zadań w ramach operacji obronnej.

Z istotą współdziałania związany jest jego cel. Na skutek udzielania sobie pomocy przez uczestników walki z przeciwnikiem, wynik wspólnego działania będzie inny niż by wojska operacyjne i obrony terytorialnej działały autonomicznie. Zatem współdziałanie wojsk obu komponentów wojsk lądowych spełni swój cel gdy uzyskany zostanie efekt większy niż sumaryczny wynik indywidualnego działania poszczególnych uczestników wspólnych działań. Dlatego też motywem współdziałania, jest pewność uzyskania korzyści w porównywaniu z działaniami samodzielnymi.

W sytuacji, gdy w rozległym obszarze odpowiedzialności ograniczonymi siłami trzeba realizować szereg zadań, warunkiem sukcesu jest uzyskanie pozytywne-

³⁸ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s. 273.

³⁹ *Leksykon...*, s. 496. Por. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977, s. W-14.

⁴⁰ Z. Galewski, *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983, s. 13.

go efektu współdziałania. Dlatego podczas ewentualnych działań wojennych wojska związku taktycznego (oddziału) i jednostki obrony terytorialnej, powinny maksymalnie wykorzystywać swe możliwości bojowe, eliminować lub minimalizować niekorzystny wpływ swego działania na czynności współdziałającego oraz wyrównywać słabe strony swoich wojsk walorami współdziałających.

Spełnienie tych wymogów, pozwoli osiągnąć cel współdziałania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, który polega na uzyskaniu przyrostu skutków działania, czyli pełnym wykorzystaniu walorów bojowych obydwu komponentów wojsk lądowych do zwielokrotnienia ich możliwości bojowych w działaniach na obszarze kraju.

3.4. EFEKTY WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ

Współczesne pole walki to nowoczesne, wysoko mobilne i efektywne środki do jej prowadzenia, charakteryzujące się precyzją i skutecznością rażenia powodujące, iż wymagania stawiane działaniom obronnym stale rosną. Wobec tego poszukuje się stale nowych rozwiązań skutecznej walki obronnej. W uwarunkowaniach naszego kraju przyjęcie koncepcji, w której widziany jest wspólny wysiłek wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej wydaje się jak najbardziej uzasadniony. Znając właściwości i zasady użycia wojsk obrony terytorialnej w walce obronnej, po określeniu wspólnych obszarów działania z wojskami operacyjnymi, możemy pokusić się na ocenę wpływu wojsk obrony terytorialnej na zwiększenie trwałości i skuteczności obrony związku taktycznego.

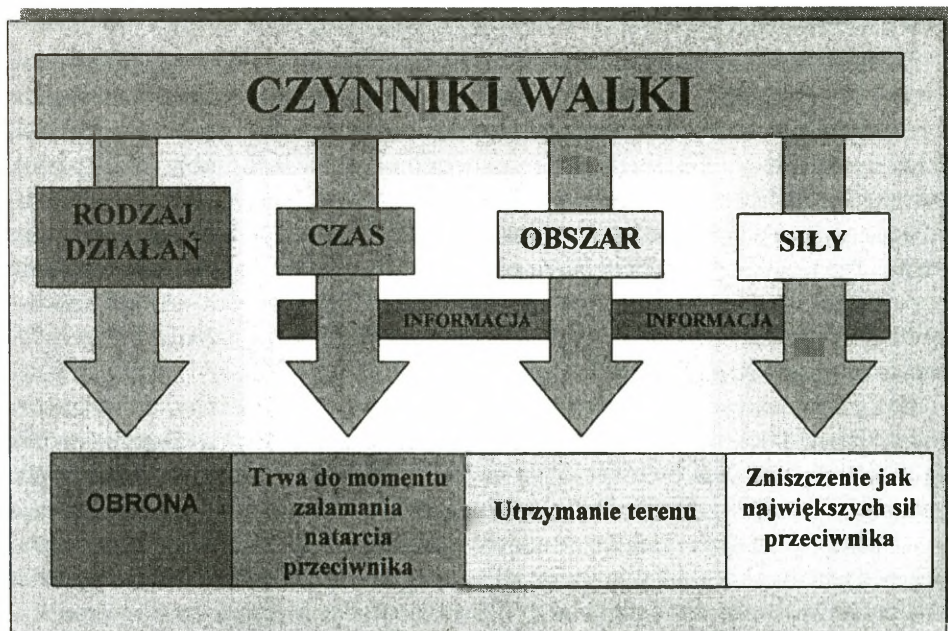
Ocenę możliwości bojowych⁴¹ związku taktycznego należy traktować jako przedsięwzięcie wieloaspektowe, w którym powinno się uwzględnić wiele czynników zmiennych, a przede wszystkim odnosić go do konkretnej sytuacji bojowej. Do tego zagadnienia odniósł się m.in. wybitny francuski znawca problematyki wojny i walki zbrojnej z punktu widzenia człowieka, Ardant du Picq, który stwierdza, iż „...ostatecznym zadaniem wojska jest walka, a człowiek jest jej głównym narzędziem; nie znając dokładnie głównego narzędzia walki, to jest człowieka i stanu jego ducha w rozstrzygającym momencie walki, nie możemy odpowiednio zorganizować wojska, nie możemy mu dać dobrego ustroju ani organizacji, wytworzyć karność, ani wreszcie określić zasad taktyki, które to sprawy łączą się ze sobą, jak palce jednej ręki...”⁴².

⁴¹ *Możliwości bojowe* – określone parametry jakościowe i ilościowe charakteryzujące pododdział (oddział) określające stopień gotowości pododdziału do wykonania zadań bojowych w konkretnej sytuacji taktycznej. M. Huzarski, W. Kaczmarek, *Podstawy działań taktycznych*, Warszawa 1996, s. 23.

⁴² A. Picq, *Studium o walce*, Warszawa 1927, s. 1.

Walka zbrojna jako zjawisko społeczne uzależnione jest od pewnych wielkości oddziaływujących na uczestniczące w tym procesie podmioty. Wielkości te określa się mianem czynników⁴³. Wobec powyższego związek taktyczny działający w obronie także będzie narażony na oddziaływanie czynników, które jako siła sprawcza będą decydowały o przebiegu walki obronnej.

W polskiej sztuce wojennej za elementarne czynniki walki zbrojnej uznaje się ruch, rażenie i informację⁴⁴. Jednak według standartów NATO rażenie i ruch są raczej swojego rodzaju pochodną sił biorących udział w walce i uznaje się je jako elementy walki⁴⁵. Za podstawowe czynniki determinujące walkę przyjęto (rys.3.2):

Rys. 3.2. Czynniki operacyjne jako podstawowe determinanty obrony

- *Siły* – to wojska i środki jakimi dysponuje dowódca podczas wykonywania zadania. Możliwości sił wynikają z ich składu i wyposażenia, rodzaju i stanu uzbrojenia, stopnia wyszkolenia oraz stanu fizycznego i duchowego żołnierzy. Rozpatrywać należy w dwóch aspektach sił własnych i sił przeciwnika;

⁴³ Czynniki jako „jedna z przyczyn działających, wywołujących skutek i jeden ze składników warunkujących coś, rozstrzygających o czymś”, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1978, t. 1, s. 350.

⁴⁴ S. Koziej, *Teoria...*, s. 91.

⁴⁵ *Truppenführung...*, pkt. 420.

• *Obszar* – postrzegany jest jako środek służący do osiągnięcia celu obrony. Wymaga to od dowódcy wysokich umiejętności operacyjnego wykorzystania całego terenu. Oznacza to, że dowódca określa gdzie teren może zostać oddany przeciwnikowi, gdzie ma być utrzymany i gdzie dążyć do rozstrzygnięcia.

• *Czas* – jako okres jakim dysponują wojska do rozpoczęcia walki i jako okres przez jaki działania mają być prowadzone. Umiejętność dowódcy zyskania czasu w stosunku do przeciwnika może mieć decydujące znaczenie dla powodzenia w obronie.

• *Informacja* – jako podstawowy warunek umożliwiający prowadzenie działań. Na współczesnym polu walki informacja lub jej brak staje się czynnikiem decydującym o sukcesie lub porażce. I nie chodzi o to, aby wiedzieć wszystko, lecz więcej niż wie przeciwnik.

Stosunek między tymi czynnikami powinien odpowiadać celowi i planowi obrony. Najistotniejszym zadaniem dowodzenia jest więc w istocie zharmonizowanie czynników walki z wytyczonym celem. Ograniczone z reguły siły i środki, jakimi dysponuje dowódca związku taktycznego na powierzonym obszarze (pasie), prowadzą w naturalny sposób do sprzeczności. Zadaniem dowódcy w takiej sytuacji staje się znalezienie takiego stosunku między siłami, czasem i obszarem, który w danych warunkach stworzyć może największe szanse powodzenia. Uwzględnić przy tym należy stały wpływ czynnika informacji. *Cała filozofia – istota – dowodzenia sprowadza się do tego, aby zapewnić obecność odpowiednich sił we właściwym miejscu i czasie*⁴⁶.

Powyższe analizy i oceny pozwalają wnioskować, iż przez trwałość i skuteczność działań obronnych należy rozumieć jako właściwości określające stopień trudności jej pokonania broniących się wojsk oraz zdolność do skutecznego oporu i załamania natarcia przeciwnika lub pozbawienie go inicjatywy, czyli osiągnięcie celu działań obronnych. Umiejętne użycie posiadanych sił i środków walki będących w dyspozycji dowódcy związku taktycznego w odniesieniu zarówno do działania przeciwnika, jak też środowiska pola walki w odpowiednim czasie warunkuje o osiągnięciu zakładanego celu.

Analiza i porównanie treści zawartych w opracowaniach państw zachodnich z dorobkiem praktycznym i teoretycznym polskiej myśli wojskowej oraz analizowanych ćwiczeń pozwoliły na wygenerowanie określonych wymagań wobec trwałości i nierozzerwalnie związanej z nią aktywności obrony. Trwałości nie utożsamia się współcześnie jedynie z silnie ufortyfikowanymi pozycjami wybranymi w korzystnym dla obrońcy terenie. Dynamizm pola walki, tempo działań i ruchliwość wojsk zmuszają do przejawiania aktywności we wszystkich rodzajach działań, w tym i w obronie. Trwałość i aktywność jako cechy współczesnej obrony wzajemnie się warunkują i uzupełniają. Sposobem na osiągnięcie trwałości obrony

⁴⁶ M. Wiatr, *Dowodzenie operacyjne w sztuce wojennej*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1999, s. 230.

jest aktywność obrońcy⁴⁷. Niebagatelną rolę w umacnianiu trwałości obrony i podwyższaniu jej skuteczności odgrywają siły obrony terytorialnej, występujące jako wzmocnienie związku taktycznego. Zakres możliwych działań służących urzeczywistnianiu tych cech jest dosyć szeroki. Mogą się w nim zawierać: *udział w sterowaniu działaniem przeciwnika, poprzez zasugerowanie mu kierunku przedniej linii obrony lub sposobu działania; kompleksowa realizacja przedsięwzięć maskowania i dezinformacji dla wprowadzenia przeciwnika w błąd, wywołania określonego wrażenia (obrazu) działań obrońcy – podrzucanie odpowiednio przygotowanych wiadomości, rozbudowa pozornych pozycji i stanowisk, prowadzenie działań pozornych; udział w kanalizowaniu ruchu przeciwnika poprzez umiejętne wkomponowanie systemu zapór i niszczeń w warunki terenowe; wykonywanie uderzeń na wybrane zgrupowania wojsk przeciwnika w sprzyjających warunkach terenowych typu przeszkody wodne, przełęcze, miejscowości i kompleksy leśne; większy zakres możliwości przyjęcia ugrupowania bojowego stwarzającego dogodnie warunki do przeciwdziałania natarciu przeciwnika na całej głębokości obrony; zapewnienie ciągłej możliwości wykonania manewru środkami rażenia podczas wszystkich etapów walki obronnej; zapewnienie swobody działania wojskom operacyjnym poprzez realizację przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego i logistycznego; wywalczenie i utrzymanie przewagi informacyjnej m.in. poprzez prowadzenie rozpoznania na całą szerokość i głębokość obszaru zajętego przez przeciwnika.*

Każdorazowo przygotowanie i prowadzenie obrony powinno być zdeterminowane trwałością, aktywnością, elastycznością oraz stałym dążeniem do przejęcia inicjatywy i zaskoczenia przeciwnika. Zdefiniowanym wcześniej wymaganiami współczesnych działań obronnych mogą być przydatne jednostki wojsk obrony terytorialnej. I chociaż analiza możliwości bojowych w jednoznaczny sposób nie przekonuje nas, iż wojska obrony terytorialnej w dużej mierze wpływają na trwałość obrony związku taktycznego. Jednak ogrom i różnorodność zadań, które mogą one wykonywać na rzecz obrońcy powoduje, iż w przyszłości obrona związku taktycznego wzmocnionego jednostkami terytorialnymi w naszych uwarunkowaniach kraju stanie się koniecznością.

Przeprowadzone analizy wskazują, że znaczenia ich działań dla umocnienia trwałości obrony dywizji, roli jaką mogą spełnić w tym procesie należy doszukiwać się właśnie w zakresie możliwych do zrealizowania przez nie przedsięwzięć w odniesieniu do czynników walki. Obrona dywizji będzie trwała, gdy działania obrońcy będą synergicznie łączyć w sobie siły, obszar, czas i informację. Zespolenie tych czynników służy nie tylko jako zdolność do skutecznego przeciwstawiania się przeciwnikowi w określonym miejscu i czasie przy jak najmniejszych stratach własnych, ale jako umiejętne połączenie powinno stać się sposobem na zrealizowanie celu obrony.

⁴⁷ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993, s. 56.

Zapewnienie trwałości obrony, przez uzyskanie przewagi w sferze informacji wymaga z jednej strony sprawnego systemu jej zbierania, przetwarzania i przekazywania, z drugiej zaś – skutecznej dezorganizacji systemu informacyjnego przeciwnika. Osiągnięcie tego jest możliwe poprzez: *zdobywanie i przetwarzanie informacji o obszarze działań i wojskach obu walczących stron; zwalczanie elementów systemu informacyjnego przeciwnika ogniem i przez obezwładnianie radioelektroniczne; zwalczanie sił i środków rażenia, walki radioelektronicznej i maskowania przeciwnika; ochronę własnego systemu informacji i dezinformacji*⁴⁸.

W ramach walki o informację wojska obrony terytorialnej dzięki swoim właściwościom oraz określonym zasadom ich użycia (rozmieszczania i działania) mogą realizować szereg przedsięwzięć. Ich głównym atutem jest doskonała znajomość infrastruktury terenu i jego obronne przygotowanie już w czasie pokoju. Zadania te mogą obejmować:

➤ *w głębi ugrupowania przeciwnika:*

- dostarczanie informacji o przeciwniku i terenie dzięki zawczasu zorganizowanemu terytorialnemu systemowi rozpoznania;
- zakłócanie relacji łączności radiowej przez podrzucanie nadajników zakłócających jednorazowego użytku;
- dezinformowanie przeciwnika;
- prowadzenie działań nieregularnych na tyłach nacierającego przeciwnika:
 - zwalczanie elementów jego systemu dowodzenia np. wykonywanie napadów na stanowiska dowodzenia, punkty dowodzenia;
 - wykonywanie zasadzek na osoby funkcyjne, kurierów;
 - niszczenie linii łączności przewodowej, węzła łączności stanowiska dowodzenia i węzłów sieciowych;
 - lokalizowanie i zwalczanie urządzeń walki elektronicznej, stacji radiolokacyjnych, pojedynczych elementów łączności, np. radioliniowych stacji retranslacyjnych, stacji wzmacniających itp.

➤ *w pasie obrony związku taktycznego:*

- zwalczanie grup dywersyjno-rozpoznawczych;
- ochronę i obronę stanowiska dowodzenia, linii urządzeń i węzłów łączności mobilnego systemu łączności związku taktycznego;
- nadzór nad bezpieczeństwem elementów terenowej struktury telekomunikacyjnej;
- udział w przedsięwzięciach maskowania bezpośredniego wojsk i obiektów;
- mylenie (budowa obiektów pozornych) i działań demonstracyjnych.

Nieustanny wyścig o uzyskanie wiarygodnych informacji o przeciwniku w jak najkrótszym czasie pozwoli osiągnąć realizującemu obronę związkowi taktycznemu przynajmniej równowagę w sferze informacji, a tym samym sprawnie i sku-

⁴⁸ M. Wiatr, *Rola informacji, rażenia i ruchu w zapewnieniu trwałości obrony manewrowej*, Myśl Wojskowa 1994, nr 1, s. 87.

tecznie sterować walką. W tym sensie informacja powinna być traktowana jako zasadniczy warunek skutecznego prowadzenia obrony.

Kolejnym czynnikiem decydującym o trwałości obrony są siły i środki i ich bezpośrednio oddziaływanie na przeciwnika innymi słowy precyzyjne, destrukcyjne rażenie sił i środków przeciwnika, jako element walki. Może być ono realizowane jako rażenie ogniowe, elektroniczne lub psychologiczne. Współcześnie rolę i znaczenie tych form należy rozpatrywać bez wskazywania, które z nich są podstawowe czy też najważniejsze. W wielu publikacjach⁴⁹ wskazuje się, że o tym decydować powinny warunki realizacji rażenia (charakter przeciwnika, rodzaj i etap działań, ograniczenia i potrzeby obrońcy). Wpływ rażenia na trwałość obrony można rozpatrywać w dwóch aspektach:

- zwiększenie efektywności własnego systemu rażenia;
- osłabienie potencjału rażenia przeciwnika, w tym również zmniejszenie wrażliwości własnego systemu obrony na jego oddziaływanie.

Wojska obrony terytorialnej stanowiące wzmocnienie realizującego obronę związku taktycznego mogą, pomimo ich ograniczonych możliwości ogniowych, wnieść znaczący wkład do obydwu tych procesów. Będzie on jednak mniej widoczny w tzw. sile ognia, a bardziej będzie się wyrażał w sposobie jego prowadzenia i czynnościach zabezpieczających funkcjonowanie systemu rażenia dywizji.

W ramach zwiększania efektywności rażenia związku taktycznego, wojska terytorialne poprzez swoje przestrzenne rozmieszczenie mogą wypełnić w nim luki, osłonić ogniowo kierunki słabo dozorowane przez pozostałe siły związku taktycznego, stworzyć możliwość szybkiego zwalczania ogniem taktycznych desantów powietrznych przeciwnika, zwiększyć efektywność zwalczania środków pancernych i opancerzonych na wybranych, z reguły trudnodostępnych kierunkach. Najbardziej skutecznym ogniem piechoty można z bliskich odległości zwalczać małe pododdziały przeciwnika (rozpoznawcze, grupy wypadowe, pododdziały obejścia), przygotować zawczasu na wybranych kierunkach zapory inżynieryjne i prowadzić w toku obrony walkę minową, organizować przeciwpancerne zasadzki ogniowe (zwłaszcza podczas walki w terenie zabudowanym i trudno przejezdnym), włączając swój terytorialny system rozpoznania w system rozpoznania związku taktycznego, zwiększyć precyzję rażenia artylerii dywizji oraz grup śmigłowców uderzeniowych. W ramach działań nieregularnych zwalczać bojowe środki latające przeciwnika w rejonach ich lotnisk i lądowisk, skupiając główny wysiłek swoich działań na kierunkach (drogach) podchodzenia przeciwnika, przyczyniać się do wymuszania kanalizowania jego ruchu (grupowania sił), a tym samym tworzenia opłacalnych celów dla głównych środków ogniowych dywizji. Osłabienie potencjału rażenia przeciwnika możliwe jest poprzez niszczenie uderzeniami ogniowymi i obezwładnianie elektroniczne elementów jego ugrupowania bojowego, a także dezorganizację działań na tyłach.

⁴⁹ Tamże, s. 85.

W ramach dezorganizacji działań w głębi ugrupowania przeciwnika prowadząc działania nieregularne wojska obrony terytorialnej mogą wykonywać następujące zadania: *dezorganizować system zaopatrzenia sił przeciwnika w środki walki (uderzenia na czołówki materiałowe, polowe składy amunicji, minowanie dróg dowozu itp.); niszczyć punkty kierowania ogniem i naprowadzania lotnictwa; atakować i niszczyć elementy jego wsparcia bojowego (artylerii, lądowisk śmigłowców, posterunków walki elektronicznej); wskazywać miejsca rozmieszczenia i rejonów stanowisk ogniowych artylerii położone w głębi ugrupowania przeciwnika.*

Zmniejszanie wrażliwości elementów struktury obrony związku taktycznego na rażenie przez przeciwnika, to kolejny zakres działań wojsk obrony terytorialnej, które bezpośrednio będą wpływały na trwałość obrony. Dotyczą one głównie udzielenia pomocy poszczególnym oddziałom i pododdziałom w wykonaniu niezbędnego zakresu zadań inżynierskich związanych z zapewnieniem im tzw. warunków przetrwania⁵⁰ (budowa okopów, ukryć dla ludzi i sprzętu, stanowisk ogniowych itd.). Przeprowadzenie we właściwym zakresie rozbudowy inżynierskiej jest jednym ze sposobów na zapewnienie trwałości obrony. Część z tych prac zostanie wykonana przed rozpoczęciem działań, w ramach przygotowania przez batalion lub brygadę obrony terytorialnej ich rejonów odpowiedzialności.

Pomoc ta zmniejszy występujący obecnie deficyt możliwości wykonawczych prac inżynierskich wobec koniecznego zakresu ich wykonania, może je znacznie przyspieszyć, a tym samym skrócić czas, w którym przeciwnik będzie miał możliwość oddziaływać ogniowo na nieosłonięte siły i środki dywizji. Wykonanie odpowiedniego zakresu tych prac umożliwi zwiększenie w określonym stopniu żywotności obrony⁵¹, które w odniesieniu do rozpatrywanych aspektów rażenia można określić jako zmniejszenie wrażliwości systemu obrony na oddziaływanie przeciwnika.

Kolejnym istotnym obszarem, gdzie wojska obrony terytorialnej w sposób znaczący swoim działaniem zwiększają prawdopodobieństwo odniesienia sukcesu przez związek taktyczny jest czynnik siły, czyli możliwość dowódcy związku taktycznego do ich użycia w sposób efektywny. Aby taka możliwość zaistniała, należy zapewnić sobie tzw. swobodę działania rozumianą jako samodzielność dowódcy w posługiwaniu się dysponowanymi siłami i środkami walki, jak i swobodę manewru tymi elementami ugrupowania. Potwierdzenie tak rozumianej swobody działania możemy znaleźć zarówno w doktrynie ATP-3.2, jak też w polskiej myśli wojennej np. S. Mossora w dziele „*Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*”⁵². W kategoriach trwałości obrony rozumianej jako swobody w kierowaniu, w manewrowaniu siłami w przydzielonym obszarze odpowiedzialności.

⁵⁰ NATO, *Doktryna wojsk inżynierskich sił lądowych ATP-52*, s. 17.

⁵¹ Z. Burawski, *Efektywność zapór minowych na pierwszej pozycji obrony*, Warszawa 1994, s. 26.

⁵² Por. S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1980, s. 233–303.

Oceniając wpływ manewru na trwałość obrony, należy brać pod uwagę następujące aspekty:

- zwiększenie manewrowości (zapewnienie swobody ruchu) własnych wojsk,
- utrudnienie manewru przeciwnikowi.

Aktualnie obrona związku taktycznego musi opierać się na aktywnych działaniach, możliwych do prowadzenia na całej jej głębokości i podejmowaniu walki w miejscach gdzie pojawi się zagrożenie wynikające z powietrzno-lądowego charakteru natarcia przeciwnika. Tworzenie takich punktów ciężkości i balansowanie nimi pozwoli na uzyskanie w określonym czasie przewagi lokalnej, a tym samym na korzystne rozstrzygnięcie walki. Rola wojsk obrony terytorialnej w zwiększeniu ruchliwości sił związku taktycznego polegać będzie na wsparciu, jakiego mogą one udzielić tym siłom dla zapewnienia warunków, w których ruch będzie mógł przebiegać bez zakłóceń. Wsparcie to może obejmować:

- utrzymywanie sprawności dróg, objazdów, obiektów komunikacyjnych i łączności;
- organizowanie przeciwdywersyjnej ochrony dróg, a także nadzór nad drożnością węzłów i obiektów drogowych;
- wypełnianie części zadań związanych z regulacją ruchu (zwłaszcza w terenach zabudowanych, lesisto-jeziornych, w górach oraz podczas prowadzenia działań w ziemie lub w nocy);
- zabezpieczanie przechodzenia (wchodzenia) do walki obronnej na kolejnych rubieżach;
- zabezpieczanie manewru odwodu dywizji przechodzącego do kontrataku lub biorącego udział w przeciwuderzeniu;
- przeciwdziałanie panice i nieplanowej ewakuacji lub przemieszczaniu się osób cywilnych drogami wykorzystywanymi przez siły związku taktycznego;
- pomoc w ewakuacji ludności z rejonów przewidywanych uporczywych walk oraz z rejonów porażen i zniszczeń;
- pomoc w organizowaniu transportu zaopatrzenia.

Stosunkowo duża manewrowość pododdziałów i oddziałów związku taktycznego stwarza możliwość przemieszczania jej sił w toku walki obronnej. Efektywność tego rodzaju działań zależy w dużej mierze od pozbawienia lub ograniczenia swobody manewru nacierającego zgrupowania przeciwnika. W tym zakresie wojska obrony terytorialnej mają możliwości: *budowy zapór inżynierskich i minowych na kierunkach pomocniczych, skrzydłach i w głębi pasa obrony dywizji; prowadzenia niszczeń dróg, mostów, przepraw i innych obiektów infrastruktury drogowej na kierunkach włamania się przeciwnika w obronę związku taktycznego; udziału w przygotowaniu kolejnych rubieży obronnych i pozycji ryglowych; wspierania oddziałów i pododdziałów dywizji w blokowaniu i likwidacji taktycznych desantów powietrznych przeciwnika; organizowania zasadzek przeciwlotniczych w przewidywanych rejonach wysadzeń taktycznego desantu powietrznego przeciw-*

nika; prowadzenia działań nieregularnych a w nich niszczenia elementów systemu logistycznego, zwłaszcza zaopatrzenia w paliwa, ograniczanie tzw. ruchliwości powietrznej poprzez wykonywanie zasadzek przeciwlotniczych w rejonach lądowisk śmigłowców przeciwnika.

Określając rolę wojsk obrony terytorialnej w umocnieniu trwałości obrony związku taktycznego, należy akcentować ich terytorialność, rozumianą jako przywiązanie do określonego obszaru. Jego znajomość i wynikająca z niej umiejętność wykorzystania dogodnych właściwości terenu są rezultatem prowadzenia już w okresie pokoju szczegółowych studiów operacyjnych i ocen terenu, odbywania w nim ćwiczeń i szkoleń, posiadania pełnej informacji o infrastrukturze i zasobach. Wszystko to daje im możliwość wcześniejszego przygotowania obszaru przyszłych działań – dla wojsk obrony terytorialnej – rejonu odpowiedzialności.

Znaczenie terenu w walce doceniano od dawna. Podkreślano konieczność pełnego wykorzystywania w obronie właściwości terenu jako sposobu na zmniejszenie przewagi przeciwnika⁵³. Znajomość terenu i umiejętność jego wykorzystania jest jednym z ważniejszych atutów w rękach każdego dowódcy. Potwierdzeniem tej tezy są przykłady z historii wojen. Teren i jego naturalne właściwości wywierały zawsze zasadniczy wpływ na końcowe efekty prowadzonych działań bojowych. Wiele przykładów świadczy też o tym, że niezajomość terenu i niedoceniańie przez dowódców i sztaby jego właściwości przesądziło o poniesionej porażce w bitwie, czy kampanii.

Skuteczne prowadzenie współczesnej obrony w znacznym stopniu uzależnione jest od zyskaniu czasu w stosunku do przeciwnika oraz wyprzedzaniu go w przygotowaniach i prowadzeniu działań. Już Napoleon uważał, że *można przegrać bitwy i stracić twierdze, ale nigdy nie wolno tracić czasu, gdyż raz utraconego nie można już odzyskać*. Szybkość działania może mieć decydujące znaczenie dla powodzenia w obronie. Dlatego zakres zadań wykonywanych przez wojska obrony terytorialnej, a które pozwalają dowódcy związku taktycznego wojsk operacyjnych wygrać walkę o czas, ma tak duże znaczenie.

⁵³ Por. C. von Clausewitz, *O wojnie*, s. 75.

SPECYFIKA PROWADZENIA WSPÓLNEJ WALKI OBRONNEJ

Prowadzone badania wykazały, iż różniące się znacznie komponenty wojsk lądowych, jakimi są wojska operacyjne i wojska obrony terytorialnej, o odmiennej specyfice działania i o innym przeznaczeniu, sprzęgnięte jednym celem obrony mogą stanowić nierozzerwalną całość, która decydować może o sukcesie. Wyniki dociekań w zakresie wspólnych działań związku taktycznego wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej w ramach walki obronnej, charakteru zadań wykonywanych przez te wojska na rzecz obrońcy oraz możliwości bojowych i oceny wpływu wzmocnienia obrony związku taktycznego siłami wojsk obrony terytorialnej przekonują, iż siły te powinno się postrzegać jako liczącego się partnera wojsk operacyjnych.

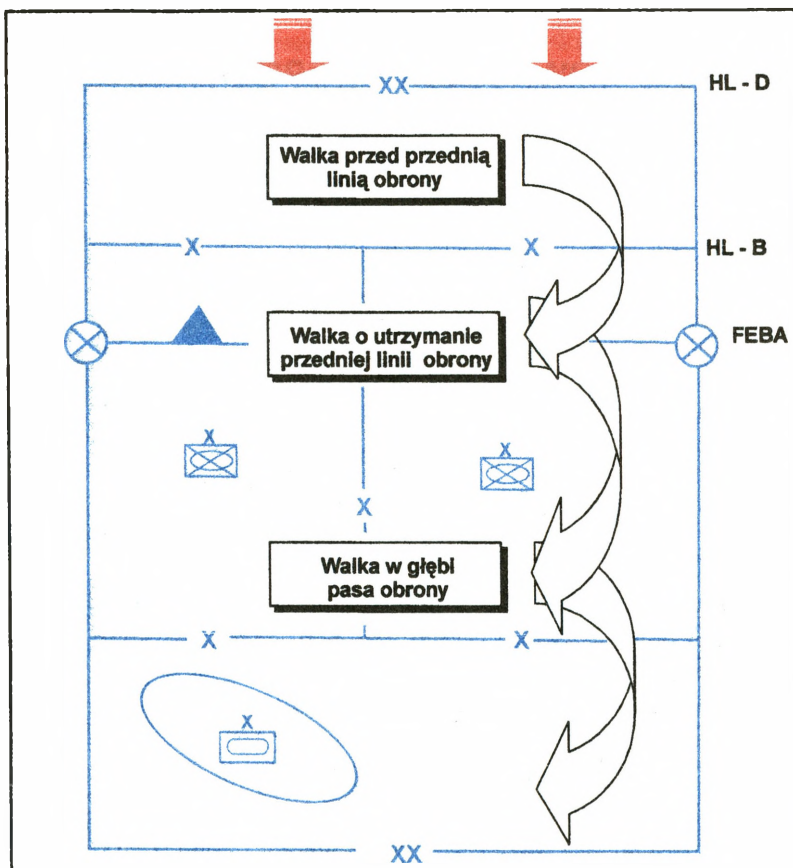
Łączenie wysiłków obronnych związku taktycznego wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej w jeden system obrony nie było dotychczas przedmiotem naukowego zainteresowania. Samo przekonanie o wartości bojowej wojsk obrony terytorialnej, czy też znajomość właściwości i zasad ich użycia nie jest jednoznaczne ze skutecznym wykorzystaniem ich walorów.

Obrona związku taktycznego w przyszłych operacjach obronnych uzależniona może być od wielu czynników i uwarunkowań. Walkę obronną prowadzi się obecnie w celu odparcia powietrzno-lądowego silnego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika. Natomiast drogi do osiągnięcia celu obrony mogą być odmienne, czego przyczynę należy upatrywać w rodzaju prowadzonej obrony.

Dominującym czynnikiem w obronie pozycyjnej jest bowiem opór i dążenie do utrzymania zajmowanego pasa, a istotą obrony manewrowej jest dążenie do rekompensowania niedoboru sił i środków za pomocą manewru, umożliwiającego skupienie wysiłku w optymalnym czasie i decydującym rejonie obrony oraz dekoncentrację w celu uchylecia się od starcia w niekorzystnych warunkach⁵⁴.

Z obserwacji praktyki szkoleniowej wojsk oraz uwzględniając chronologię prowadzenia walki obronnej można w wymienionych rodzajach obrony podczas jej prowadzenia wyróżnić trzy etapy (rys. 4.1). Pierwszym z nich jest walka przed przednią linią obrony, która rozpoczyna się od linii przejęcia odpowiedzialności przez związek taktyczny i trwa do linii przejęcia odpowiedzialności przez brygady pierwszego rzutu dywizji.

⁵⁴ Por. Z. Ścibiorek, *Obrona związku taktycznego (oddziału)*, Warszawa 1993, s. 58.

Rys. 4.1. Etapy obrony związku taktycznego

Kolejnym etapem jest walka o utrzymanie przedniej linii obrony, który obejmuje działania od linii przejścia odpowiedzialności przez brygady pierwszego rzutu do tylnej granicy głównego rejonu obrony tych brygad. Ostatnim etapem jest walka w głębi obrony, która przebiega od tylnej granicy głównego rejonu brygad pierwszego rzutu do tylnej granicy pasa obrony związku taktycznego, czyli w pasie tyłowym związku taktycznego.

Zbierane i analizowane doświadczenia z ostatnich konfliktów zbrojnych pozwalają dokonać pewnych konstatacji, z których wynika, iż uderzenia agresora przeważnie mają na celu uzyskanie zaskoczenia od pierwszej fazy działań i wykorzystanie jego efektów postrzegają jako warunek osiągnięcia celu prowadzonej operacji. Przy takiej ocenie zagrożenia z uwzględnieniem historycznych doświadczeń, przyjęcie koncepcji defensywnej jako podstawowego modelu działań ma swe uza-

sadnienia. Odpowiada to także istocie obrony określonej przez C. von Clausewitza, charakteryzującej się wyczekiwaniem na cios i jego odparciem⁵⁵.

Aby utrzymać zajmowany pas trzeba odeprzeć uderzenia przeciwnika, dlatego broniący się ciągle poszukuje skutecznych sposobów stawiania oporu nacierającemu. Analiza literatury przedmiotu pozwala wnioskować, iż w dobie coraz to większych możliwości uzyskania zaskoczenia przez nacierającego obrońca powinien dążyć do rozpoznania zamiarów przeciwnika, określenia jego celu działania i ustalenia kierunku głównego uderzenia. Następnie osłabić jego uderzenia działaniami opóźniającymi i poprzez sterowanie skanalizować jego ruch. W kolejnym etapie działań należy dążyć do pozbawienia przeciwnika inicjatywy i zatrzymać go na zaplanowanej wcześniej rubieży, aby w końcowym etapie stworzyć odpowiednie warunki do jego całkowitego rozbicia. Reasumując można przyjąć, iż do głównych epizodów walki obronnej zalicza się działania opóźniające w pasie sił przysłaniania, walkę o utrzymanie przedniej linii obrony i zapewnienie swobody operacyjnej wraz z wykonywaniem zwrotów zaczepnych jako walkę w głębi obrony.

Przedstawiony podział jest przeprowadzony według kryterium dających się wyodrębnić etapów walki. Pozwala on na poprawne rozumienie mechanizmu jej prowadzenia przez związek taktyczny i czyni ją bardziej uporządkowaną. Nie należy jednak traktować działań obronnych jako przedsięwzięć realizowanych według stałego schematu, gdzie zawsze powinien wystąpić element osłony, obrony stałej i wykonanie zwrotu zaczepnego. Sytuacje, w której związek taktyczny może prowadzić obronę są odmienne. Zależnie od sytuacji operacyjno-taktycznej przenoszony może być punkt ciężkości, czy to na działania przed przednią linią obrony, czy też na walkę w głębi. *Balansowanie tym punktem ciężkości w zależności od zaistniałej sytuacji, czyli skupieniem sił i środków w odpowiednim miejscu i czasie, będzie odgrywało znaczącą rolę w osiągnięciu założonego celu obrony.*

W odniesieniu do wyżej przedstawionych treści możemy przyjąć założenie, iż stopień osiągnięcia celu obrony związku taktycznego w obecnych uwarunkowaniach znacznie wzrośnie, jeżeli umiejętnie wykorzysta walory bojowe wojsk obrony terytorialnej przy właściwej koordynacji i synchronizacji wspólnie wykonywanych zadań. Połączenie wysiłków wymienionych komponentów wojsk lądowych oraz racjonalne i zgodne z ich przeznaczeniem wykorzystanie podporządkowanych sił obrony terytorialnej w obronie związku taktycznego znacząco podwyższą możliwość wykonania zadania.

Najbardziej skutecznym sprawdzianem efektywności obrony związku taktycznego wzmocnionego siłami obrony terytorialnej są wyniki uzyskiwane podczas prowadzenia walki obronnej. Stąd, mając to na uwadze w aspekcie możliwości wykorzystania walorów wojsk obrony terytorialnej w toku prowadzenia walki obronnej odpowiedzmy na pytanie: jaka jest specyfika prowadzenia obrony związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej?

⁵⁵ C. von Clausewitz, *O wojnie*, s. 421.

4.1. WALKA PRZED PRZEDNIĄ LINIĄ OBRONY

Zarówno wnioski z ostatnich konfliktów, jak też analiza literatury traktującej o modelu działania potencjalnego przeciwnika oraz możliwość użycia przez niego nowoczesnych środków rozpoznania i rażenia, broni precyzyjnej i nowoczesnego sprzętu sprawia, iż wymagania wobec obrony stale rosną. Broniący się związek taktyczny w początkowej fazie walki może być narażony przede wszystkim na silne uderzenia lotnictwa, artylerii, a następnie zgrupowań powietrzno-łądowych. Poprzez takie działania przeciwnik będzie dążył do utrzymania inicjatywy i rozebrania walki zgodnie ze swoją koncepcją. Rolą obrońcy jest umiejętne wyczekiwanie na cios i skuteczne jego odparcie. Wyraża się to przeciwdziałaniem środkom rozpoznania i walki elektronicznej przeciwnika, skuteczną obroną przeciwlotniczą, maskowaniem i działaniami pozornymi (stosowanie kamuflażu), czyli minimalizacji strat własnych w pierwszej fazie uderzenia przeciwnika, tak aby zachować maksymalny potencjał związku taktycznego do bezpośredniego starcia z jego siłami lądowymi. Zachowanie takiego stanu rzeczy umożliwiają w dużej mierze wojska obrony terytorialnej. One to jako „gospodarz” terenu umożliwią korzystanie z istniejących obiektów odpornych na uderzenia lotnictwa lub usprawnią przygotowanie rozbudowy fortyfikacyjnej. Przyczynią się zarówno do skuteczniejszego maskowania sił związku taktycznego, jak też pozorowania działań na innych kierunkach celem wprowadzenia przeciwnika w błąd. Pomocne będą do niwelowania skutków uderzeń lotnictwa przeciwnika i w razie potrzeby reorganizacji struktury obrony. Utrzymanie zdolności bojowej możliwie największej ilości potencjału bojowego związku taktycznego stwarza możliwość skutecznego wykonania zadań obronnych w walce lądowej.

Wspólne działania obronne lądowych wojsk operacyjnych oraz wojsk obrony terytorialnej poszerzają możliwości wielowariantowych rozwiązań w zakresie koncepcji prowadzenia walki obronnej. Potwierdzeniem tego jest mnogość zadań, jakie mogą wykonywać wojska terytorialne na korzyść obrony związku taktycznego. Należy brać pod uwagę fakt, iż siły raz użyte trudno będzie wykorzystać w innym czasie i miejscu, dlatego ważne jest, aby wykonywały one swoje zadania tam, gdzie ich działanie będzie najbardziej efektywne. Wojska operacyjne powinny więc realizować zadania o znaczeniu rozstrzygającym.

W zależności od sytuacji istnieje też wiele sposobów prowadzenia walki przez związek taktyczny przed przednią linią obrony. Występuje jednak ścisła relacja między działaniami w tym etapie a sposobem osiągnięcia celu obrony. Rozpatrując walkę przed przednią linią obrony, jednym ze sposobów jest rażenie przeciwnika dostępnymi środkami ogniowymi i elektronicznego oddziaływania w celu dezorganizacji jego natarcia i zadania mu maksymalnych strat (rys. 4.2).

ogniowych, należy umiejętnie powiązać ogień z warunkami terenowymi. Koncentrować należy wysiłki na wykonaniu uderzeń ogniowych na maszerujące kolumny głównie w trakcie przekraczania przez nie różnego rodzaju cisań terenowych i wszelkich innych miejsc kanalizujących ruch. Istotne jest przy tym, aby uwzględnić oddziaływanie lotnicze (w tym także lotnictwa wojsk lądowych) i elektroniczne. Najkorzystniej jest skupić wysiłki na wyselekcjonowanej kolumnie (zgrupowaniu) i podtrzymując oddziaływanie dążyć do jej opóźnienia, a tym samym wymuszenia na przeciwniku wykonania ataku stopniowo, w miarę podchodzenia wojsk. W określonych warunkach można w ten sposób zmusić przeciwnika do zatrzymania wojsk przed przednią linią obrony dla ponownego zorganizowania ataku. Stosując odpowiednią taktykę walki ogniowo-minerskiej i elektronicznej, można wprowadzić przeciwnika w obszar, który stworzy obrońcy najdogodniejsze możliwości porażenia nacierającego i być może skieruje jego wojska w rejon kluczowy obrony związku taktycznego.

Wytworzenie takiego stanu rzeczy jest szczególnie korzystne dla broniących się wojsk. Wymuszenie na przeciwniku ataku częścią sił stwarza realne szanse na jego odparcie. Umożliwia wzmocnienie zagrożonego kierunku (rejonu) głównie przez manewr wojsk z kierunku, na którym atak został opóźniony. Tego rodzaju sytuacja to klasyczny przykład bicia nacierającego częściami. Przeprowadzony szybko i skrycie manewr określonych elementów ugrupowania bojowego zagwarantuje stworzenie bardzo silnej zapory, której próbę pokonania przeciwnik okupi dużymi stratami.

Zatrzymanie się zgrupowania uderzeniowego dla uporządkowania własnych szyków i wniesienia niezbędnych korekt do planu natarcia jest również sytuacją ze wszech miar korzystną dla obrońcy. Umożliwia bowiem kontynuowanie rażenia ogniowo-elektronicznego, dokonanie niezbędnych korekt w systemie obrony i usunięcie skutków uderzeń przeciwnika.

Dowódca związku taktycznego, kierując zwalczaniem wojsk przeciwnika na podejściach do przedniej linii obrony wzmocnia obronę na prawdopodobnym kierunku jego głównego uderzenia. Gdy sytuacja tego wymaga, precyzuje zadania dla oddziałów oraz przeprowadza manewr siłami i środkami. Na rozpoznanych, najbardziej prawdopodobnych kierunkach natarcia broni pancernej zwiększa gęstość środków przeciwpancernych i zapór inżynierskich oraz doskonali rozbudowę fortyfikacyjną. Wszystkie przedsięwzięcia ukierunkowane na doskonalenie obrony, w tym także te, które są związane ze zmianą rejonów rozmieszczenia wojsk, przeprowadza się szybko, rygorystycznie przestrzegając zasad maskowania i kończy przed rozpoczęciem walki o utrzymanie przedniej linii obrony⁵⁶.

W przedstawionym wariantcie (rys. 4.2) osiągnięcie pożądanego efektu zarówno w postaci rozpoznania sił i kierunku uderzenia przeciwnika, jak też obniżanie potencjału i dezorganizowanie jego działań związek taktyczny realizuje poprzez

⁵⁶ Por. *Działania taktyczne wojsk lądowych*, Warszawa 1995, s. 53–54.

oddziaływanie ogniowe i elektroniczne. Natomiast wzmocnienie siłami wojsk obrony terytorialnej obrony związku taktycznego stwarza możliwość ich wykorzystania na pomocniczym kierunku głównego pasa obrony, wzmocnienia brygady pierwszego rzutu lub użycia w tyłowym pasie obrony.

Współczesne poglądy na sposoby prowadzenia działań zaczepnych pozwalają zakładać, iż nacierający przeciwnik oprócz przewagi w powietrzu będzie posiadał wielokrotną przewagę potencjału lądowego. Może też dążyć do rozpoznania naszej obrony, jak też stworzenia warunków rozbicia naszych sił poprzez obniżanie ich potencjału i utrzymania inicjatywy. Należy zatem poszukiwać takich rozwiązań, które zapewniają możliwości przejścia inicjatywy i osiągania miejscowej przewagi. Natomiast drogą do osiągnięcia trwałości obrony jest jej aktywność. Obrona będzie tym bardziej trwała, im aktywniejsze będą działania obrońcy⁵⁷. Związek taktyczny, aby osiągnąć taki stan rzeczy w sprzyjających warunkach, organizuje pas sił przesłaniania, gdzie może wykonywać zadania obronne oddział wydzielony w sile od wzmocnionego batalionu do brygady. Celem działań w pasie sił przesłaniania powinno być rozpoznanie uderzenia przeciwnika, a w tym określenie jego celu i głównego kierunku natarcia, dezorganizacja i osłabienie jego uderzenia poprzez działania opóźniające, zyskanie czasu na przygotowanie głównego pasa obrony, zmylenie przeciwnika co do przebiegu przedniej linii obrony oraz skanalizowanie jego ruchu w rejon kluczowy zgodnie z przyjętą koncepcją rozegrania walki przez obrońcę. Zadanie maksymalnych strat i w sprzyjających warunkach nawet chwilowe zerwanie natarcia przeciwnika.

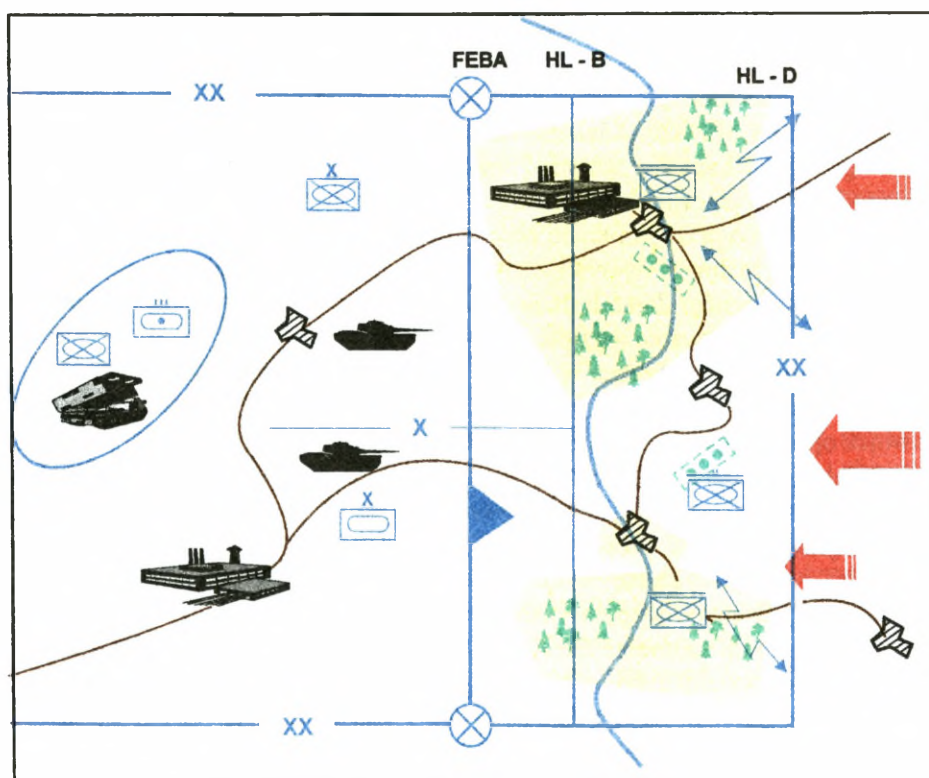
Doświadczenia z ćwiczeń wskazują, iż optymalnym wariantem wydzielenia sił przez związek taktyczny do pasa sił przesłaniania jest zgrupowanie składające się z wojsk operacyjnych wzmocnionych siłami obrony terytorialnej.

Działania w pasie sił przesłaniania są bardzo trudnym etapem prowadzenia obrony przez związek taktyczny. Wysyłany oddział wydzielony narażony jest na najsilniejsze uderzenie przeciwnika, a jednocześnie spoczywa na nim odpowiedzialność wykonania zadań, które wynikną z przyjętej koncepcji walki obronnej. Potencjał wydzielany do pasa sił przesłaniania powinien być na tyle silny i elastyczny, aby mógł samodzielnie wykonywać postawione zadania w oderwaniu od sił głównych związku taktycznego. Muszą więc być to siły rzędu brygady, jeżeli chcemy, aby pas sił przesłaniania spełnił swoją rolę. Pojawia się dylemat, bo w układzie, gdy związek taktyczny składa się z trzech brygad wysłanie jednej z nich do pasa sił przesłaniania stwarza wiele problemów odnośnie przyjęcia koncepcji walki w głównym pasie obrony. Ponadto wojska prowadzące działania w pasie sił przesłaniania przyjmują najsilniejsze uderzenia i w związku z tym straty ich mogą być znaczne, a czas odtworzenia zdolności bojowej znacznie wydłużony.

W przypadku wzmocnienia związku taktycznego siłami wojsk obrony terytorialnej możliwości wielowariantowego użycia sił znacznie wzrasta. Dowódca

⁵⁷ Z. Ścibiorek, *Rozważania...*, s. 56.

związku taktycznego będzie miał możliwość utworzenia pasa sił przesłaniania, silnego pierwszego rzutu i posiadania silnego odwodu. Do pasa sił przesłaniania wyznaczone mogą być w zależności od sytuacji operacyjnej i terenu oraz sił wzmocnienia tylko wojska obrony terytorialnej, które po wykonaniu zadania mogą przejść do działań nieregularnych. Innym wariantem jest, gdy wojska obrony terytorialnej wzmocnione zostaną częściowo wojskami operacyjnymi lub będzie to przewaga wojsk operacyjnych, a wzmocnienie stanowić będą siły obrony terytorialnej. Wydzielone siły wojsk operacyjnych mogą też samodzielnie przejść do działania w pasie sił przesłaniania. W każdym przypadku mimo organizacji pasa sił przesłaniania, dowódca nie jest ograniczony użyciem sił w głównym pasie obrony (rys. 4.3).

Rys. 4.3. Działanie wojsk operacyjnych wzmocnionych siłami wojsk obrony terytorialnej w pasie sił przesłaniania związku taktycznego

W wypadku użycia wojsk obrony terytorialnej przed przednią linią, posiadany (zaoszczędzony) potencjał wojsk operacyjnych przejmie walkę w głównym pasie obrony lub odwrotnie, kiedy wojska operacyjne zostaną użyte do pasa sił przesła-

niania to wówczas istnieje możliwość użycia w głównym pasie obrony wojsk terytorialnych.

Warianty tworzenia i samego działania będzie dyktowała sytuacja operacyjno-taktyczna sił własnych i przeciwnika, teren i otrzymane zadanie oraz przyjęty cel walki. W przypadku wzmocnienia związku taktycznego siłami obrony terytorialnej wzrastają możliwości przyjęcia bardziej racjonalnego rozwiązania prowadzenia obrony.

Z doświadczeń przeprowadzonych ćwiczeń oraz uzyskane wyniki badań⁵⁸ potwierdzają, iż najkorzystniejszym wariantem składu sił wydzielanych do pasa sił przesłaniania jest wzmocnienie wojsk operacyjnych siłami wojsk obrony terytorialnej. Znaczne możliwości we wspieraniu wojsk operacyjnych w przystosowaniu terenu, budowy zapór i niszczeń fortyfikacyjnych, jak też zwalczaniu broni pancernej przeciwnika na małych odległościach w połączeniu z dobrą znajomością terenu działań powoduje, iż wspólne działania z manewrowymi siłami wojsk operacyjnych w znaczący sposób zwiększa prawdopodobieństwo wykonania zadań, jakie zawiera w sobie ten etap walki obronnej.

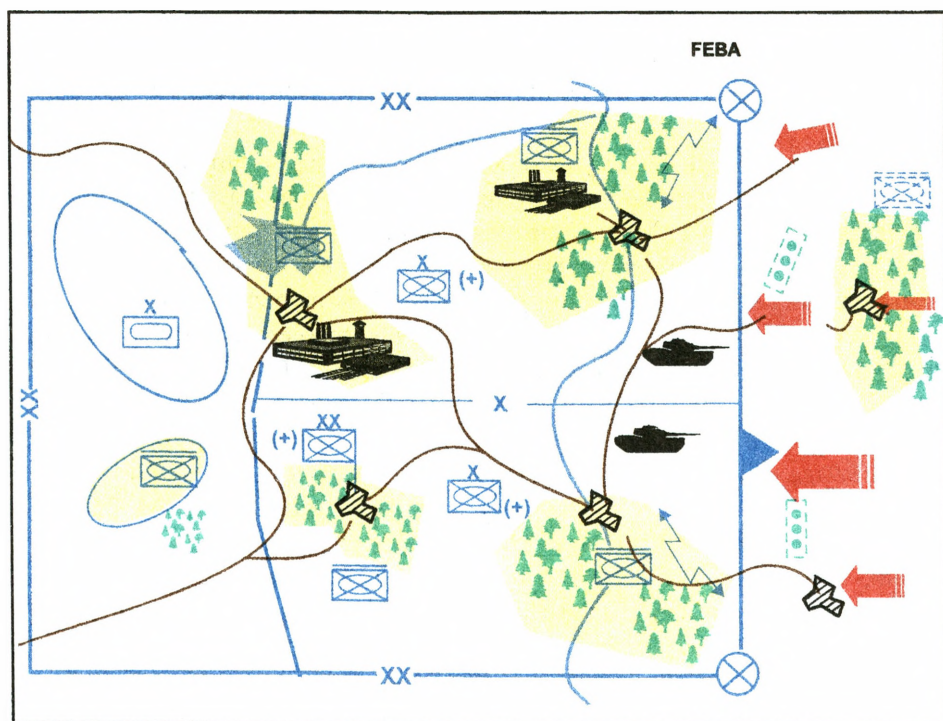
4.2. WALKA O UTRZYMANIE PRZEDNIEJ LINII OBRONY

Prowadzenie walki o utrzymanie przedniej linii obrony, to etap, który bardzo często decydował będzie o tym, czy przyjęte cele obrony zostaną osiągnięte, czy też nie. Niekiedy można spotkać się z określeniem, że jest to najważniejszy, a zarazem rozstrzygający etap walki obronnej. Ma to swoje odzwierciedlenie w koncepcjach rozegrania walki, gdzie dowódcy decydują się na rozstrzygnięcie działań na swoją korzyść. Dlatego też pierwsza pozycja obronna jest najlepiej rozbudowana pod względem fortyfikacyjnym i na jej utrzymanie ukierunkowany jest główny wysiłek obrońcy. Ważnym problemem jest trafne określenie rejonu kluczowego, gdzie następuje skupienie sił w odpowiednim czasie co pozwoli uzyskać miejscową przewagę nad przeciwnikiem. Planuje się też maksymalne natężenie ognia artyleryjskiego, największą gęstość ognia przeciwpancernego, broni pokładowej i strzeleckiej oraz duże nasycenie inżynierskimi środkami rażenia. Aby takie siły i środki znalazły się w wyznaczonym rejonie musi to być kosztem innego kierunku obrony. Kunszt obrońcy powinien się wyrażać między innymi na określaniu miejsc, gdzie muszą być „mocny”, a gdzie mogą posiadać słabe punkty swojej struktury obrony. Należy przy tym mieć na uwadze zamiary działań zaczepnych przeciwnika, który dąży do osiągnięcia odmiennego celu. Dowódca związku taktycznego kierując walką o utrzymanie przedniej linii obrony odpiera atak pancerno-zmechanizowanych zgrupowań przeciwnika, ześrodkowując ogień na najgroźniejszych zgrupowaniach. Szybko przeprowadzając nieodzowny manewr, zadaje

⁵⁸ G. Sobolewski, *Obrona...*, s. 130.

im straty i powstrzymuje dalszy ruch do przodu. Po osiągnięciu takiego stanu, główny wysiłek przenoszony jest na inny kierunek, gdzie przeciwnik szuka nowej możliwości pokonania obrony. Skutecznym wsparciem w tym rozstrzygającym etapie mogą być wojska obrony terytorialnej.

Wzmocnienie obrony związku taktycznego wojsk operacyjnych jednostkami obrony terytorialnej pozwala uzyskać większe nasycenie sił w rejonach kluczowych obrony (rys. 4.4). Uzyskana w ten sposób spójność obrony i umiejętna koncentracja ognia oraz właściwe wkomponowanie w teren zapór inżynierskich w połączeniu z oddziaływaniem elektronicznym powinno być tym czynnikiem, który wraz z pododdziałami broniącymi pierwszej pozycji obronnej załamie natarcie przeciwnika przed przednią linią obrony. Natomiast kierunki pomocnicze, mało prawdopodobne do prowadzenia natarcia przez przeciwnika, z powodzeniem mogą być bronione przez wojska obrony terytorialnej samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi.

Rys. 4.4. Działanie wojsk operacyjnych wzmocnionych siłami wojsk obrony terytorialnej w walce o utrzymanie przedniej linii obrony

Takimi obiektami są miasta i miejscowości w pasie obrony związku taktycznego, gdzie wojska terytorialne posiadają formacje typu bataliony forteczne. Posiadanie takiego atutu pozwala odciążyć wojska operacyjne oraz zapewnia skuteczną obronę obiektów miejskich. O skuteczności obrony miast przez wojska terytorialne przekonuje nas zarówno wiele przykładów historycznych, jak też ostatnie konflikty typu uporczywa obrona Groznego przez bojowników czeczeńskich, czy też obrona Iraku organizowana przez wojska irackie głównie w oparciu o główne ośrodki miejskie (szczególne znaczenie miała obrona Bagdadu). Innymi rejonami, gdzie wojska terytorialne skutecznie i z powodzeniem mogą prowadzić działania obronne są tereny górzyste i lesisto-jeziorne. Mogą one także skutecznie bronić mostów na przeszkodach wodnych, węzłów komunikacyjnych, czy też innych obiektów o dużym znaczeniu dla prowadzenia obrony przez związek taktyczny. W przypadku przeważających sił przeciwnika i niemożności prowadzenia działań regularnych wojska terytorialne mają możliwość elastycznego przejścia do działań nieregularnych i skutecznego dezorganizowania uderzeń agresora na jego tyłach.

W tym etapie obrony należy liczyć się z koniecznością prowadzenia równoległej walki z grupami desantowo-szturmowymi, taktycznymi desantami powietrznymi przeciwnika lub jego grupami dywersyjnymi, oddziałami wydzielonymi, obejścia, czy też oddziałami rajdowymi. Są one obecnie nieodłącznym komponentem nacierających zgrupowań pancerno-zmechanizowanych. Analiza założeń teoretycznych i wnioski z praktyki szkoleniowej oraz doświadczenia bojowe świadczą o tym, że nacierający używa wyżej wymienionych elementów ugrupowania na elementy ugrupowania i obiekty w głębi broniących się wojsk. Wytwarzając ognisko walki wewnątrz związku taktycznego przeciwnik zmierza do rozproszenia wysiłku broniących się wojsk, by tym samym stworzyć sobie warunki do pokonania przedniej linii obrony i późniejszego kontynuowania natarcia w szybszym tempie⁵⁹.

Jednym z podstawowych wymogów zapewnienia trwałości obrony, jest jej odporność na uderzenia zgrupowań powietrznomanewrowych przeciwnika. Powietrzno-lądowy charakter natarcia sprawia, że obok zwalczania przeciwnika od czoła, część sił i środków związku taktycznego należy skierować do realizacji zadań związanych z blokowaniem, a następnie rozbiciem desantu powietrznego. W tych sytuacjach coraz częściej dostrzega się wojska terytorialne jako liczące się partnera lądowych wojsk operacyjnych. Wojska te mogą bowiem odciążyć inne rodzaje sił zbrojnych od realizacji zadań drugoplanowych. Takim przedsięwzięciem podczas walki o utrzymanie przedniej linii obrony będzie np. walka z desantem przeciwnika. Wiele argumentów⁶⁰ przemawia za tym, iż połączenie wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej może stanowić skuteczny odwód prze-

⁵⁹ Por., Z. Ścibiorek, *Obrona związku taktycznego (oddziału)*, Warszawa 1993, s. 63.

⁶⁰ Por., S. Święcicki, *Współdziałanie odwodu ogólnowojskowego korpusu z siłami obrony terytorialnej podczas desantu powietrznego*, rozprawa doktorska, Warszawa 1997, s. 39–70.

ciwdesantowy wymaga to jednak dobrej koordynacji i synchronizacji działań. Oznacza to, iż rolę odwodu przeciwdesantowego obrony związku taktycznego może spełniać część sił obrony terytorialnej, które w swojej specyfice działania znają taktykę blokowania (izolacji), a następnie zwalczania desantu przeciwnika. W przypadku większych sił desantowych przeciwnika mogą blokować i zabezpieczać jego likwidację przez wojska operacyjne. Podobną rolę wojska terytorialne mogą spełniać w przypadku użycia przez przeciwnika oddziałów wydzielonych, oddziałów obejścia, czy też oddziałów rajdowych itp.

Po odparciu ataku przed przednią linią związek taktyczny nadal prowadzi walkę ogniową. Zwalcza wycofujące się lub przechodzące do obrony wojska przeciwnika, utrudnia mu wykonanie manewrów i ponowną organizację ataku. Jednocześnie oddziały usuwają skutki dotychczasowego oddziaływania przeciwnika i przygotowują się do ponownego odparcia jego uderzeń. Odtwarza się naruszony system ognia, zamyka przejścia w zaporach inżynieryjnych dokonuje się dodatkowej rozbudowy punktów oporu i uzupełnia zużyte środki materiałowe oraz udziela rannym pomocy medycznej. Jest to trudny okres, bo obrońca musi wykonywać przedsięwzięcia związane ze stałym oddziaływaniem na przeciwnika celem pozbawienia go swobody działania, jak też realizować szereg czynności związanych z odtworzeniem struktury obrony.

Analiza prowadzonych ćwiczeń wskazuje, iż posiadane wzmocnienie związku taktycznego w postaci wojsk obrony terytorialnej jest racjonalnym doskonałym rozwiązaniem, gdyż przydzielone jednostki z powodzeniem mogą odciążać siły operacyjne od szeregu przedsięwzięć związanych z reorganizacją obrony, stwarzając jednocześnie dogodne warunki do bezpośredniej walki z przeciwnikiem. Użycie wojsk obrony terytorialnej w ramach obrony związku taktycznego w etapie walki o utrzymanie przedniej linii obrony jest najbardziej efektywne. Przedstawione zadania, jakie wojska obrony terytorialnej mogą wykonywać w tym etapie pozwalają sądzić, iż wojska te wnoszą duży wkład w zatrzymanie uderzenia przeciwnika w głównym pasie obrony, a więc osiągnięcia celu obrony. W przypadku niepowodzenia i naruszenia struktury obronnej przez przeciwnika mogą być pomocne przy jej odtworzeniu, i przywróceniu zdolności do prowadzenia dalszej walki.

4.3. WALKA W GŁĘBI PASA OBRONY

W sytuacji kiedy nastąpi włamanie zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w głąb obrony związku taktycznego dochodzi do walki w głębi obrony. Obrońca powinien wówczas dążyć do zdecydowanego przeciwdziałania, gdyż walka w głębi jest najtrudniejszym etapem walki obronnej, wymagającym od dowódców dużej inwencji, kunsztu, a niekiedy intuicji w podejmowanych decyzjach. Często zaistniała sytuacja wymagać będzie od dowódcy trudnych decyzji (wyważenia), gdzie

jest potrzebna stabilność i opór, a w którym miejscu manewr i odpowiednio skalulowane ryzyko. Taką ewentualność należy dostrzegać już podczas wariantowania użycia posiadanego potencjału bojowego, jak też podczas dokonywania koordynacji i synchronizacji przyjętej przez dowódcę związku taktycznego koncepcji rozegrania walki i osiągnięcia założonego celu.

W wypadku włamywania się przeciwnika w głąb obrony dąży się do zatrzymania jego natarcia od czoła, uniemożliwienia rozprzestrzeniania się w głąb i stronę skrzydeł, odizolowania podchodzących jego odwodów. Ogniem wszystkich środków rażenia z dotychczas zajmowanych lub zapasowych punktów oporu, manewrem odwodów specjalnych, oddziału zaporowego i sił z kierunków pasywnych (nieatakowanych odcinków) oraz aktywną walką pododdziałów, które znalazły się na tyłach przeciwnika, zadaje mu się maksymalne straty i dezorganizuje dalsze prowadzenie działań zaczepnych. W systemowym oddziaływaniu na nacierającego istotne jest, aby określić miejsca i kierunki, na których przeciwnik nie będzie nacierał lub atakował małymi siłami. Zaoszczędzone w ten sposób siły mogą być wykorzystane w rejonach kluczowych obrony. Istotne znaczenie ma tu zapewnienie swobody manewru własnych sił, wykonanie silnego i zaskakującego ognia, głównie przeciwpancerne, przez co może zadać nacierającemu znaczne straty. Działania takie zaliczane są jednak do pasywnych, które nie gwarantują osiągnięcia celu obrony. Można go natomiast osiągnąć w wyniku zwrotu zaczepnego wykonywanego przez broniący się związek taktyczny lub uczestniczeniu w wytworzeniu warunków, aby taki zwrot zaczepny wykonał szczebel nadrzędny.

Kontratak, pomimo pewnych przeobrażeń w prowadzeniu obrony, nadal jest przejawem najwyższej aktywności obrońcy, która pozbawia przeciwnika swobody działania i zadaje mu straty na wybranym kierunku. Wykonanie kontrataku podczas walki obronnej sprawia, że dużego znaczenia nabiera również czynnik psychologiczny. Udział dowódców i żołnierzy w zwrocie zaczepnym podnosi ich morale, wyzwala energię do działania, utwierdza w przekonaniu o możliwości odniesienia sukcesu. Ostateczną decyzję o wykonaniu kontrataku podejmuje dowódca w toku prowadzenia obrony. Oprócz spełnienia warunków stwarzających duże prawdopodobieństwo powodzenia tego rodzaju zwrotu zaczepnego, istotną rolę odgrywa również czas. Kontratak można wykonać już podczas walki o pierwszą pozycję obronną lub później w głębi pasa obrony związku taktycznego⁶¹. W obydwu przypadkach występuje określone ryzyko. Wczesne wykorzystanie odwodu pozbawia dowódcę możliwości skutecznego reagowania na zmieniającą się sytuację taktyczną. Natomiast „wpuszczenie” nacierającego zbyt głęboko grozi utracę

⁶¹ Nie są to jedyne sytuacje wykonania zwrotu zaczepnego, każda armia posiada swoją teorię wykonywania zwrotów zaczepnych. Przykładowo armia Bundeswehry preferuje w ramach działań obronnych zatrzymanie przeciwnika na przedniej linii obrony, a następnie poprzez zwrot zaczepny (często dwustronny, skrzydłowy) dąży do rozbicia sił przeciwnika. Wnioski zaczerpnięte z uczestnictwa w ćwiczeniu w Akademii Dowodzenia w Hamburgu w latach 1999–2002.

niem kontroli nad rozwojem sytuacji i stawia pod znakiem zapytania możliwość osiągnięcia celu obrony⁶².

Powodzenie kontrataku zależy w dużym stopniu od trafnego określenia kierunku, rubieży i czasu wykonania uderzenia, wydzielenia odpowiednich sił i środków zapewniających wytworzenie lokalnej przewagi, sprawnego przegrupowania uderzających sił na rubież kontrataku, właściwego zabezpieczenia uderzenia przez siły w styczności, osłony skrzydeł kontratakujących sił, właściwej organizacji ogniowego i elektronicznego oddziaływania na przeciwnika oraz wszechstronnego zabezpieczenia bojowego działań, synchronizacji działań w czasie i przestrzeni wszystkich uczestników tego przedsięwzięcia.

Sposób rozgrywania działań w głębi pasa obrony w znacznym stopniu zdeterminowany będzie rezultatami, jakie osiągnie przeciwnik w wyniku dotychczasowego natarcia. W przypadku, kiedy przeciwnik przełamie pierwszą pozycję obrony i z powodzeniem kontynuuje natarcie, posiadając jeszcze siły do potęgowania swojego uderzenia zasadne staje się przejście do uporczywej obrony na trzeciej pozycji obronnej i działanie na rzecz wytworzenia warunków do wykonania przeciwuderzenia przez związek operacyjny. Cały ciężar walki z przeważającymi siłami przeciwnika skupiony zostanie na wykorzystaniu dogodnych warunków terenowych, manewrze sił na rubież ryglowe i zdecydowany opór trzeciej pozycji skupiony na zatrzymaniu natarcia przeciwnika i zabezpieczeniu przeciwuderzenia korpusu.

Walkę w głębi pasa obrony związku taktycznego nie należy postrzegać tylko wówczas, gdy przeciwnik przełamie pierwszą pozycję obronną. Do takich działań może dojść także przed przełamaniem linii obrony lub w trakcie jej przełamywania. Jest to problem istotny, gdyż właśnie od tyłowego pasa obrony rozpocząć się może bezpośrednia konfrontacja ze zgrupowaniami przeciwnika. Cel działań zaczepnych może być w znacznym stopniu zdeterminowany rezultatami, jakie przeciwnik osiągnie w tyłowym pasie obrony. Siły przerzucane w wymiarze powietrznym lub zgrupowania lądowe, które przeniknęły przez luki (otwarte skrzydła), mogą na tyle dezorganizować strukturę obrony, że może stać się zagrożone osiągnięcie jej celu. Działania w tym pasie powinny stanowić integralny element planu obrony i jednocześnie równoległy etap procesu osiągnięcia celu walki obronnej. Aby było to możliwe ten etap walki obronnej powinien się charakteryzować przede wszystkim następującymi właściwościami:

- zdolnością przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym lub lądowym (np. oddział wydzielony);
- utrzymaniem swobody działań i manewru;
- możliwością reakcji siłami i środkami na dowolny kierunek;
- stworzeniem warunków do pogłębienia obrony (narastania oporu);

⁶² Z. Ścibiorek, *Obrona...*, s. 67.

- przygotowaniem i wykorzystaniem infrastruktury w aspekcie osiągania celów pośrednich (alternatywnych);
- zabezpieczeniem przegrupowania siłom podchodzącym z głębi do wykonania uderzenia w ramach kontrataku lub przeciwuderzenia;
- możliwością wykonania kontrataku o celach ograniczonych lub otworzenia struktury obrony;
- możliwością osłony luk i skrzydeł;
- utrzymywaniem więzi między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania;
- posiadaniem stałej zdolności realizacji przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia logistycznego i bojowego.

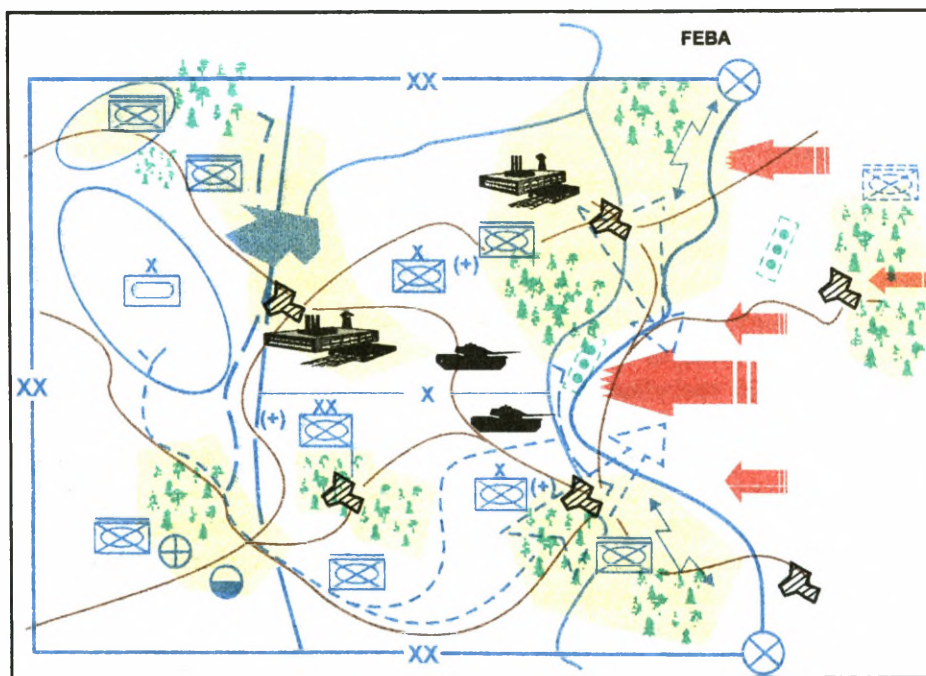
Zarówno przedstawiony obraz walki w głębi pasa obrony, jak też właściwości, jakimi ten etap powinien się charakteryzować w celu zachowania spójności i trwałości obrony, potwierdza tezę, iż jest to najtrudniejszy etap w całej walce obronnej. Przedstawionym wymaganiom wychodzą naprzeciw wojska terytorialne, które dzięki swojej specyfice działań mogą wzmacniać związek taktyczny w tym okresie walki (rys. 4.5). Wyniki badań⁶³ wskazują, że w tym etapie wojska terytorialne są najbardziej predysponowane do wzmocnienia obrony związku taktycznego.

Wojska obrony terytorialnej mogą prowadzić działania nieregularne na terenie zajęтым przez siły przeciwnika, przez co mogą skutecznie dezorganizować jego natarcie, być źródłem informacji i bardzo pomocnym potencjałem podczas wykonywania kontrataku w celu odzyskania utraconego terenu.

W ramach działań regularnych można powierzyć wojskom terytorialnym obronę i osłonę kierunków drugorzędnych w celu zwiększenia nasycenia wojsk operacyjnych w rejonie włamania przeciwnika. Wkomponowując jednostki specjalistyczne (np.: jednostki forteczne, obrony i ochrony obiektów, itp.) związek taktyczny może zapewnić obronę rejonów bez potrzeby angażowania wojsk operacyjnych. W ramach tworzenia warunków wykonania kontrataku, działania związku taktycznego, będą się charakteryzowały dynamizmem manewru. Tu także wojska terytorialne mogą przejąć część zadań związanych z przygotowaniem rubieży (stanowisk) ogniowych oraz utrzymaniem i zabezpieczeniem dróg manewru.

W przypadku kiedy sytuacja operacyjno-taktyczna i układ sił sprawi, iż związek taktyczny będzie wykonywał zadanie ostatecznego zatrzymania przeciwnika, z jednoczesnym stwarzaniem odpowiednich warunków do przeciwuderzenia, wojska obrony terytorialnej mogą z powodzeniem wspierać przygotowanie trzeciej czy czwartej pozycji obrony związku taktycznego, rubieży ryglowych, czy też ogniowych. Mogą także zabezpieczać kierunki pasywne i luki w ugrupowaniu, przez co zwiększą spójność obrony. Podobnie jak podczas walki o utrzymanie przedniej linii obrony mogą brać udział w zwalczaniu elementów szturmowego powietrznego

⁶³ Por. G. Sobolewski, *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej*, Warszawa 2000, s. 74.

Rys. 4.5. Działanie wojsk operacyjnych wzmocnionych siłami wojsk obrony terytorialnej w walce w głębi pasa obrony związku taktycznego

i desantów przeciwnika. W ramach świadczonych usług realizują przedsięwzięcia z zakresu zabezpieczenia logistycznego wojsk operacyjnych (zaspokojenie potrzeb materiałowych, ewakuacji i utrzymania sprawności sprzętu bojowego, a także zachowanie zdolności stanów osobowych) oraz zabezpieczenia bojowego. Są to przedsięwzięcia często decydujące o powodzeniu w walce i mogą być obiektem szczególnego zainteresowania przeciwnika. Jako jednostki obronno-ochronne skutecznie mogą przeciwdziałać dywersji przeciwnika.

Każda walka obronna powinna być prowadzona z zastosowaniem klasycznej reguły „tarczy i miecza”. Rolę tarczy spełniają tu typowe działania defensywne, które mają za zadanie przyjąć cios przeciwnika i jednocześnie poprzez swoje działanie stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego, czyli użycia miecza jako elementu rozstrzygającego w operacji obronnej. Clausewitz w swoich rozważaniach określał to jako „*błyskawiczny miecz odwetowy jako najświetniejszy punkt*”

obrony. Dodawał też, iż *kto się go nie domyśli w porę, a raczej, kto go nie włączy zaraz do pojęcia obrony, ten nigdy nie pojmie jej przewagi*⁶⁴.

Zwrot zaczepny, poprzedzony działaniami opóźniającymi i obronnymi, doprowadzić ma do rozbicia przeciwnika i odzyskania utraconego terenu, czyli doprowadzić do osiągnięcia celu obrony. Warunkiem koniecznym jest jednak posiadanie zarówno silnej defensywy, jak też siły do wykonania uderzenia.

Reasumując omawiane etapy walki obronnej możemy stwierdzić, iż skuteczność osiągania przez związek taktyczny celów w obronie znacząco wzrasta, jeżeli umiejętnie zostaną wykorzystane walory bojowe i przy właściwej synchronizacji działań z wojskami obrony terytorialnej. Wspólne działania obronne muszą mieć swoją specyfikę, gdzie spożytkowane zostaną walory obu komponentów wojsk lądowych dla osiągnięcia jednego wspólnego celu.

⁶⁴ Por. C. von Clausewitz, *O wojnie...*, s. 101.

KIERUNKI ROZWOJU WSPÓLNYCH TAKTYCZNYCH DZIAŁAŃ WOJSK OPERACYJNYCH I OBRONY TERYTORIALNEJ

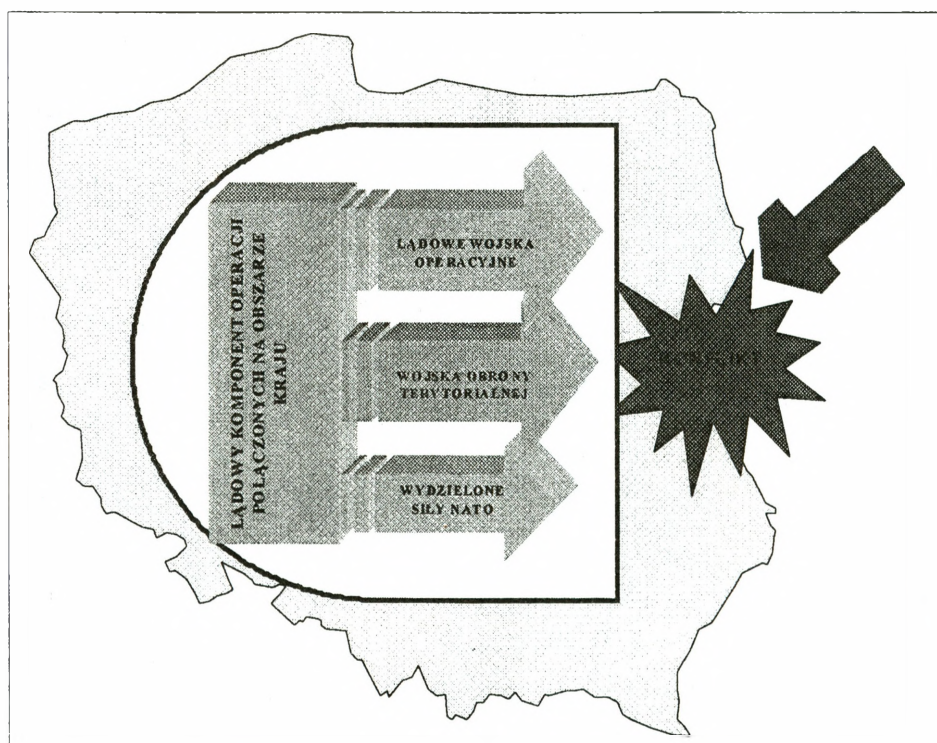
Teoretycy wojskowi obserwują i oceniają zmieniający się obraz pola walki, uwzględniając doświadczenia wojenne ostatnich lat. Wyniki ich dociekań często o charakterze prognostycznym, publikowane są w opracowaniach teoretycznych i artykułach polemicznych. W ramach realizacji swych zamiarów badawczych poszukują także odpowiedzi na pytanie: *jakie są kierunki rozwoju taktyki wojsk lądowych* jako trzeciego poziomu działań wojennych obok operacyjnego i strategicznego? Wymienić tu można publikacje ostatnich lat, między innymi: W. Kaczmarka i Z. Ścibiora, *Przyszła wojna – jaka?*; Z. Ścibiora, *Wojna czy pokój*; W. Lidwy, *Współdziałanie w walce lądowej*; M. Huzarskiego, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*; A. Bujaka, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*; J. Zielińskiego, *Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych*; A. Tomaszewskiego, *Wojska lądowe w strategicznej operacji obronnej*; R. Jakubczaka, J. Marcza, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*; R., Jakubczaka, *Wojska obrony terytorialnej*; M. Wiatra, *Między strategią a taktyką*; B. Balcerowicza, *Obronność państwa średniego*. Ważnym źródłem wiedzy na interesujący nas temat są opracowania o charakterze naukowym oraz prezentacja poglądów na łamach czasopism wojskowych⁶⁵.

Pełnoprawna obecność Polski w Sojuszu, choć w istotny sposób zwiększa poczucie naszego bezpieczeństwa, to jednak nie daje gwarancji wykluczenia sytuacji konfliktowych, grożących integralności terytorialnej państwa. Oznacza to, że nadal głównym zadaniem sił zbrojnych Rzeczypospolitej jest przede wszystkim obrona suwerenności i niepodległości własnego kraju.

Doświadczenia historyczne, a głównie wnioski z wojen i współczesnych konfliktów wskazują, że skuteczność zapewnienia bezpieczeństwa kraju wzrasta przez racjonalne wykorzystanie atutów własnego terytorium. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w założeniach obronnych państwa, gdzie postrzegana jest potrzeba łączenia wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

⁶⁵ A. Tomaszewski i in., *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju* cz. I, II, III, IV, Warszawa 1999; M. Huzarski i in., *Zmiany w teorii walki, część I i II*, Warszawa 1998; M. Huzarski i in., *Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej*, pk. „INTER”, Warszawa 1999; R. Jakubczak, J. Marcza, *Obrona terytorialna – nowy element systemu militarnego RP*, „Studia i Materiały” nr 32, Warszawa 1996; W. Lidwa inni, *Główne wyznaczniki determinujące zmiany w taktyce wojsk lądowych*, Warszawa 2003.

Polska jako państwo posiadające obronną doktrynę militarną ma możliwość przygotowania zawczasu oraz wykorzystania sił, środków i sposobów walki zbrojnej zapewniających skuteczne przeciwstawienie się agresji przeważających sił przeciwnika. Mając na uwadze, iż na wypadek nagłej agresji zbrojnej przeciwnika na nasze terytorium odpowiedzią będzie połączona operacja obronna. W pierwszej jej fazie operacja prowadzona będzie w głównej mierze narodowymi siłami z częściowym tylko wsparciem sił NATO. Poprzez działania tych sił będziemy tworzyli warunki wejścia do walki zasadniczych sił Sojuszu. Do sił, które mogą być skutecznie wykorzystane w obronie państwa można zaliczyć: wojska operacyjne, siły obrony terytorialnej, siły wsparcia Sojuszu Północnoatlantyckiego, niemilitarne ogniwa obronne oraz przygotowane społeczeństwo do wsparcia sił zbrojnych, a także stawiania czynnego i biernego oporu.

Rys. 5.1. Siły i środki wojsk lądowych do obrony RP w przypadku konfliktu

Lądowy komponent sił zbrojnych składający się z wojsk operacyjnych i wojsk terytorialnych staje się standardem. Wielorakość zadań, jakie należy wykonać na wypadek zaistnienia kryzysu czy wojny powoduje, iż same wojska operacyjne są

niewystarczające. Dlatego też wielu członków NATO posiada wysokomobilne wojska operacyjne, jak też szeroko rozbudowaną strukturę wojsk terytorialnych. W naszym kraju coraz częściej omawiane są koncepcje posiadania niewielkich, ale dobrze wyszkolonych i wyposażonych wojsk operacyjnych i coraz więcej uwagi przywiązuje się do roli wojsk terytorialnych w systemie obronnym państwa. Dostrzegane jest ich znaczenie w przyszłych operacjach na obszarze kraju. Rodzi to jednak pytanie: *Jaka jest dalsza perspektywa wspólnych działań taktycznych, manewrowych prezentujących znaczną siłę rażenia lądowych wojsk operacyjnych i „przywiązanych” do wyznaczonych obszarów obrony wojsk obrony terytorialnej?*

Poszukując odpowiedzi na postawione pytanie musimy mieć świadomość, iż lądowe wojska operacyjne, w obecnym kształcie, mają ograniczone możliwości samodzielnego wykonywania zadań obronnych w przypadku agresji potencjalnego przeciwnika. Prowadzona restrukturyzacja naszych sił zbrojnych oraz pojawienie się w strukturze wojsk lądowych nowego komponentu – jednostek obrony terytorialnej, wymusza potrzebę wypracowania założeń wspólnych działań. Istnieje, zatem konieczność uzupełnienia wysiłku wojsk operacyjnych, działaniami masowej terytorialnej formacji zbrojnej. Użycie tych wojsk pozwoli wojskom operacyjnym skupić wysiłek na rozstrzygających kierunkach do osiągnięcia celu walki.

Raz jeszcze należy podkreślić, iż doświadczenia historyczne, a głównie wnioski z wojen i współczesnych konfliktów wskazują, że skuteczność zapewnienia bezpieczeństwa kraju wzrasta przez racjonalne wykorzystanie atutów własnego terytorium. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w założeniach obronnych państwa, gdzie postrzegana jest potrzeba łączenia wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Z założeń wynikają cele walki, transponowane bezpośrednio na zadania dla różnych wykonawców. Cele i zadania rzutują na struktury, uzbrojenie i wyposażenie wojsk, w tym także na taktykę działania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Dla zobrazowania powyższych twierdzeń i nawiązując do wątku dotyczącego koncepcji działań zbrojnych należy odnieść się także do kwestii obrony powszechnej. Była ona między innymi przyczyną powstania wojsk obrony terytorialnej, które różnią się od wojsk operacyjnych przede wszystkim jakością uzbrojenia, manewrowością oraz terytorialnością działań. Cechy te spowodują, że walka przybierze charakter „dwuwarstwowy”. Warstwę pierwszą stanowią będą wojska obrony terytorialnej, organizujące działania w przygotowanych wcześniej wyznaczonych im rejonach odpowiedzialności i warstwę drugą – nowoczesne, manewrowe wojska operacyjne, których dotychczasowa rola zostanie zawężona do zadań o priorytetowym, decydującym znaczeniu. Przewidywać więc należy możliwość zwiększenia obszaru odpowiedzialności przewidzianego wojskom lądowym poprzez uwzględnienie rejonów odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej oraz wzrostu zadań związanych z dowodzeniem siłami o różnym przeznaczeniu i możliwościach⁶⁶.

⁶⁶ W. Lidwa, *Determinanty zmian w taktyce*, wykład habilitacyjny, Warszawa 2000.

5.1. GŁÓWNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ

Główne czynniki wpływające w sposób pośredni na perspektywiczne kierunki rozwoju wspólnych taktycznych działań wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, do których można zaliczyć: rodzaj, charakter i skalę zagrożeń (charakter działania potencjalnego przeciwnika), założenia obronne państwa (doktryna obronna), a w tym rola działań na poziomie taktyki oraz postęp naukowo-techniczny⁶⁷.

Zagrożenie działaniami potencjalnego przeciwnika – to pierwszy czynnik kształtujący kierunki rozwoju działań wojsk lądowych. Obejmuje on między innymi procesy zachodzące na polu walki, stanowiące naturalną konsekwencję rozwoju cywilizacyjnego i technologicznego ludzkości co wyraźnie akcentują w głównych tezach swych publikacji A. i H. Tofflerowie⁶⁸. Podobnie może być w przypadku agresji potencjalnego przeciwnika na nasz kraj. Należy przy tym mieć na uwadze poglądy wielu teoretyków wojskowych, którzy wskazują na możliwości wystąpienia lokalnego konfliktu przygranicznego, o ograniczonym zasięgu lub wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Oceniając charakter przyszłych działań wojennych, można przypuszczać, że zapoczątkowane one zostaną dążeniem do szeroko rozumianego uprzedzenia strony przeciwnej w realizacji celów. Wyrażać się to może we wcześniejszym rozwinięciu oraz uzyskaniu gotowości do użycia sił uderzeniowych z zamiarem zaskoczenia strony przeciwnej. Nie można przy tym wykluczyć, że rozpoczną się one bez eskalacji innych form użycia sił zbrojnych, bądź po uprzednim systematycznym wywoływaniu incydentów zbrojnych, prowokacji itp. lub przez interwencję zbrojną⁶⁹. Takie możliwości posiadają nasi sąsiedzi, którzy utrzymują potencjały wojskowe w wysokim stopniu gotowości do szybkiego rozpoczęcia działań zbrojnych.

Prognozowany scenariusz agresji wskazuje, że działania przeciwnika charakteryzować się będą dążeniem do zaskoczenia, skupieniem wysiłku na wybranych kierunkach, a decydujące znaczenie odgrywać będzie siła uderzeniowa lotnictwa, artylerii, wojsk pancerno-zmechanizowanych i powietrzno-lądowych. Znaczący udział w walce może mieć broń precyzyjna, umożliwiającą osiągnięcie zakładanych celów przy mniejszym zaangażowaniu sił i środków⁷⁰. Walkę cechować może zmienność sytuacji i przechodzenie od działań zaczepnych do obronnych, czy też

⁶⁷ Por. A. Tomaszewski i in., *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju*, „ARMIA”, Warszawa 1999, s. 30.

⁶⁸ Por. A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997 oraz *Trzecia fala*, Warszawa 1997.

⁶⁹ B. Balcerowicz, *Obronność...*, s. 85.

⁷⁰ W drugiej wojnie światowej na zniszczenie jednego celu ważnego położonego na zapleczu przeciwnika, lotnictwo zużywało około 9000 bomb i pocisków różnego rodzaju. W czasie wojny wietnamskiej wskaźnik ten oscylował w granicach 300, natomiast w wojnie w rejonie Zatoki Perskiej spadło do 2. Por. W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła...*, s. 72.

opóźniających bez specjalnych przygotowań. Znamienne staje się również permanentne zagrożenie oddziaływaniem przez przeciwnika na całym obszarze działań, a nie tylko w strefie starcia.

Wyżej przedstawione przewidywania i analizy możliwości powstania zagrożeń militarnych upoważniają do stwierdzenia, iż aby być zdolnym do prowadzenia skutecznej obrony powinniśmy przyjąć taką taktykę walki, która zapewni skuteczne przeciwdziałanie nacierającemu przeciwnikowi. Stąd przyjęta taktyka obronna powinna być adekwatna do siły, dyspozycyjnych środków i sposobów walki przeciwnika.

Założenia obronne państwa – to najbardziej istotne kwestie związane z zapewnieniem naszego bezpieczeństwa. Położenie geograficzne i sytuacja polityczna to główne uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne określające potrzeby obronne państwa oraz możliwości ich zaspokojenia. Wielkość tych potrzeb wynika przede wszystkim z oceny zagrożeń wojennych, zwłaszcza konfliktów lokalnych, czy też sytuacji kryzysowych. W wyniku analizy warunków i możliwości obrony Polski, przyjęcie koncepcji defensywy strategicznej jako podstawowego modelu działań naszych sił zbrojnych oceniane jest jako racjonalne. Odpowiada to wspomnianej już istocie obrony określonej przez Clausewitza, jako wyczekiwanie na cios i jego odparcie⁷¹.

Dokonując analizy założeń strategii obronnej kraju, uwzględniać musimy również naszą rolę, jako pełnoprawnego członka w koncepcji strategicznej Sojuszu Północnoatlantyckiego. Doktryna militarna NATO dostosowana została do nowej sytuacji polityczno-militarnej oraz zagrożeń w bliższej i dalszej przyszłości. Zwraca się tu uwagę na wielokierunkowe zagrożenia bezpieczeństwa Sojuszu. W myśl tego przyjęta nowa koncepcja tzw. „wysuniętej obecności” przez NATO w swoich założeniach jest zgodna z modelem defensywy strategicznej naszego kraju na wypadek agresji przeciwnika. Jest to o tyle ważne dla rozważań dotyczących obrony Polski, że na obszarach państw nowych sojuszników nie będą stacjonować na stałe wojska obecnych państw członkowskich. *Oznacza to, że w przypadku niespodziewanej agresji, początkowa faza wojny w wymiarze lądowym prowadzona będzie wyłącznie siłami narodowymi. Mimo obecności Polski w NATO, nadal głównym zadaniem sił zbrojnych RP jest przede wszystkim obrona suwerenności i niepodległości własnego kraju*⁷².

Defensywa strategiczna zakłada prowadzenie działań wojennych na własnym terytorium, a jej główną treścią będą operacje obronne. W warunkach obowiązywania tej doktryny odparcie natarcia i utrzymanie zajmowanego obszaru może okazać się niewystarczające. Przeciwnik odparty na jednym kierunku może próbować uzyskać powodzenie na innym. Dlatego też celem operacji musi być również rozbięcie nacierających wojsk przeciwnika w takim stopniu, aby nie mogły odtwo-

⁷¹ C. von Clausewitz, *O wojnie*, s. 421.

⁷² A. Tomaszewski i in., *Wojska lądowe...*, s. 39.

rzyć zdolności bojowej i przejść ponownie do operacji zaczepnej. obrońca musi dążyć do uzyskania rozstrzygnięcia.

Analizując literaturę przedmiotu możemy wnioskować, iż operacja obronna początkowego okresu wojny powinna obejmować następujące elementy działania: opóźniające, obronę na dogodnych rubieżach, osłonę mniej zagrożonych kierunków, zapewnienie swobody operacyjnej w głębi obszaru operacyjnego, w sprzyjających okolicznościach również zwroty zaczepne⁷³.

Dokonane w takim kontekście analizy potwierdzają słuszność koncepcji, że zorganizowane działania taktyczne przez lądowy komponent jako składowa dwóch współdziałających elementów. Pierwszy działający na obszarze całego kraju powinien zorganizować siły obrony terytorialnej, który poprzez skuteczne działania w swoich rejonach odpowiedzialności powinien zapewnić dogodne warunki użycia wojsk operacyjnych. Następnie na działania sił obrony terytorialnej powinny być nałożone działania kolejnego elementu, tj. wojsk operacyjnych, jako element o rozstrzygającym znaczeniu dla skuteczności systemu obrony wobec agresji przeciwnika.

Postęp naukowo-techniczny – to kolejny determinant działań analizowanych komponentów wojsk lądowych. Istnieje wiele argumentów popierających tezę o znaczącym jego wpływie na przeobrażenia w teorii walki zbrojnej. Historia sztuki wojennej dostarcza bowiem wielu przykładów świadczących o istotnej roli techniki wojskowej w kreowaniu koncepcji działań. Regułą jest istnienie sprzężenia zwrotnego między zmieniającą się naturą walki, metodami i technikami jej prowadzenia a środkami walki. Taktyka, analizując zjawiska walki zbrojnej tworzy bazę do powstania nowych teorii jej prowadzenia. Te z kolei – wprowadzane do praktyki – stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych ich odmian⁷⁴.

Poparciem przytaczanych stwierdzeń jest ciągle zwiększenie prawdopodobieństwa trafienia i niszczenia z broni przeciwpancernych. Już w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wymuszało to zasadnicze zmiany zarówno struktur organizacyjnych, jak i taktyki działania na polu walki. W latach dziewięćdziesiątych obserwujemy dalszy rozwój środków rażenia w kierunku możliwości wykonywania uderzeń z powietrza za pomocą precyzyjnych pocisków samosterujących oraz głowic bojowych z udoskonaloną amunicją, minami, urządzeniami zakłócającymi oraz środkami zaporowymi. Obecnie artyleria i siły powietrzne mogą nie tylko obezwładniać przeciwnika na ograniczonym obszarze, lecz również z odległości kilkuset kilometrów zniszczyć grupowe cele pancerne i to z bardzo dużym prawdopodobieństwem.

Nowoczesne wielosensorowe środki rozpoznania, umieszczone również w przestrzeni kosmicznej, mogą z wielką dokładnością wykrywać i w czasie realnym przekazywać dane o zgrupowaniach przeciwnika. Jeżeli takie środki rozpoznania połączy się w jeden system z odpowiednim centrum kierowania i bronią precyzyj-

⁷³ Por. M. Wiatr, *Między strategią...*, s. 122.

⁷⁴ Por. W. Lidwa, *Determinanty zmian w taktyce*, wykład habilitacyjny, Warszawa 2000.

nią, otrzymuje się w rezultacie kompleksy rozpoznawczo-uderzeniowe szczebla operacyjnego względnie taktycznego, dysponujące możliwościami niszczącego oddziaływania w całym pasie działania wojsk operacyjnych (od działań w głębi do rażenia w styczności).

„Walka informacyjna” o pozyskanie informacji i osłabienie systemów rozpoznawczych przeciwnika, przy jednoczesnej osłonie własnych środków staje się decydującym komponentem zmagania o przewagę. Walka elektroniczna stała się „bronią specjalną”, której oddziaływanie porównywalne jest z systemami uzbrojenia. Powodem takiego podejścia jest także stały rozwój środków oddziaływujących na systemy przeciwnika, (jak np. „Precision Launch and Strike System”), które w ciągu godziny zniszczyć mogą 150–180 jego nadajników.

Kolejnym aspektem postępu naukowo-technicznego jest trzeci wymiar. W drugiej wojnie światowej panowanie w powietrzu zwiększało prawdopodobieństwo sukcesu na polu walki, ale go nie zapewniało. Jeszcze w 1973 roku wojska arabskie mogły osiągać sukcesy w walce z Izraelem bez zniszczenia jego sił powietrznych. Obecnie większość teoretyków uważa, iż zwycięstwo na lądzie jest niemożliwe, jeżeli wcześniej nie wygra się wojny powietrznej i nieosiągnie przewagi elektronicznej. Przewiduje się, że przyszła wojna traktowana musi być jako zintegrowana walka powietrzno-lądowa i że przewaga lub panowanie w powietrzu oraz walka elektroniczna staną się czynnikami decydującymi.

Ciągle zwiększa się skuteczność konwencjonalnych środków ogniowych przy ich stałej miniaturyzacji. Trend ten jest coraz silniejszy. Rozwijają się nowe systemy uzbrojenia, wykorzystując najnowsze technologie i odkrycia fizyki. Coraz większego znaczenia nabiera zastosowanie robotów, skoncentrowanej energii, technologii plazmy i membrany, promieni elektronicznych i laserowych. Takie kierunki rozwoju podkreślają to, co pokazała już wojna nad Zatoką Perską: w przyszłej wojnie jakoś wygra z ilością.

Armia, która nie przyjmie wyzwania, jakie stawia stale rosący postęp naukowo-techniczny zdaje się na przegrana. Zmiany technologiczne powodują co jakiś okres rewolucję w uzbrojeniu wojsk, w wyniku czego dochodzi do zmiany obrazu pola walki. Miało to miejsce przykładowo w latach trzydziestych (wprowadzenie czołgów, pojazdów samochodowych, mobilnych środków łączności i sił powietrznych) oraz sześćdziesiątych (na polu walki pojawiła się broń jądrowa i rakiety). Dzisiaj stoimy przed nową rewolucją: taktyczna broń jądrowa zastępowana jest konwencjonalnymi alternatywnymi środkami walki wysokiej technologii, które nie tylko będą mogły być użyte bez ryzyka eskalacji, ale jako podstawowy środek ogniowy do niszczenia zgrupowań przeciwnika. W przyszłości dominować będzie broń precyzyjna, wsparcie informacyjne (rozpoznanie) oraz walka elektroniczna, przy czym te trzy czynniki będą w synergiczny sposób zintegrowane w system walki i zasadniczo zmienią sposób jej prowadzenia, także przez wojska lądowe.

5.2. WOJSKA OPERACYJNE I OBRONY TERYTORIALNEJ JAKO LĄDOWY KOMPONENT PRZYSZŁYCH OPERACJI POŁĄCZONYCH

Wyposażenie wojsk w coraz to nowsze środki walki nie pozostaje bez wpływu na charakter działań. Wraz z przemianami środowiska walki zmienia się też charakter operacji. Współczesne pole walki charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki zbrojnej, szeroko stosowaną elektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, wysoką precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania prowadzonym operacjom. Analiza konfliktów w Iraku, Afganistanie, w byłej Jugosławii lub w Zatoce Perskiej, wskazuje, iż współczesne operacje militarne, niezależnie od ich celu rodzaju bądź miejsca mają charakter operacji połączonych. W dniu dzisiejszym już nie wystarczają siły lądowe wsparte lotnictwem do osiągnięcia celu operacji. Jak wskazują wnioski z wymienionych ostatnich konfliktów współczesne operacje, to potrzeba i możliwość równoległego prowadzenia działań w wymiarze lądowym, powietrznym, a niekiedy także morskim w całym obszarze operacyjnym. Tak, więc przyszłe, możliwe operacje militarne będą nabrały charakteru operacji połączonych, w których będą brały udział różne rodzaje sił zbrojnych. W zależności od rodzaju celu operacji udział w niej poszczególnych rodzajów sił zbrojnych może być różny. Jednakże w większości znanych już i prawdopodobnych operacji szczególną rolę spełniały i będą nadal spełniać wojska lądowe. Dotyczy to zwłaszcza operacji obronnych, gdzie głównym celem jest powstrzymanie przeciwnika, obniżenie jego potencjału bojowego i utrzymanie (odzyskanie) własnego terytorium. Nie trzeba uzasadniać, że tego rodzaju operacje powinny być w centrum naszego zainteresowania, mimo nowej strategii NATO i istotnych zmian w obszarze zagrożeń. Uzasadniają to również zapisy w „Strategii obronnej RP”⁷⁵.

Poszukując odpowiedzi na pytanie: *jaką rolę spełniają wspólne działania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej wojsk lądowych w ramach operacji połączonej?* Musimy w pierwszej kolejności znać jej istotę, rodzaje w aspekcie możliwych zadań wojsk lądowych w odniesieniu do narodowych uwarunkowań.

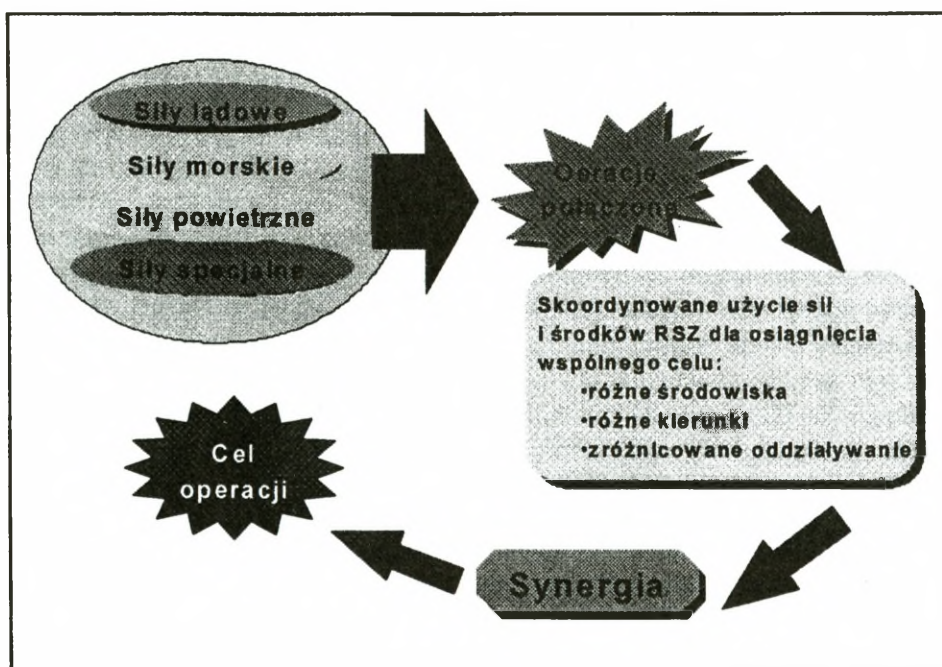
Określenie regulaminowe operacji połączonych⁷⁶ wskazuje nam na generalną zasadę charakteryzującą tego typu operację. Rodzaje sił zbrojnych nie działają na zasadzie współdziałania, lecz występuje pełna integracja biorących w niej udział komponentów. Istota operacji połączonej wyraża się w synchronizacji wysiłków

⁷⁵ *Wojska lądowe w operacjach połączonych*, praca zbiorowa, Warszawa 2003, s. 6

⁷⁶ Operacja połączona to całokształt przedsięwzięć militarnych i niemilitarnych planowanych przez kierownictwo strategiczne i realizowanych przez jednolite dowództwo operacyjne dla osiągnięcia celu strategicznego (uzyskania rozstrzygnięcia). W tego typu operacji biorą udział komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych. Mogą w niej uczestniczyć również instytucje i organizacje pozamilitarne. Doktryna Narodowa OP-1, operacje połączone, Warszawa 2002, s. 1-1.

i wykorzystaniu zróżnicowanych możliwości wojsk i środków rodzajów sił zbrojnych w taki sposób, aby w rezultacie efektu synergii⁷⁷ skutki połączonych działań były większe niż zwykła suma skutków działań rodzajów sił zbrojnych z osobna⁷⁸.

Działanie w ramach operacji połączonej jest planowane, koordynowane i realizowane przez jednego dowódcę. Doprowadzić ma to do tego, iż wszędzie tam gdzie jest to celowe i możliwe tak skoordynować działania lądowe, powietrzne, morskie i specjalne w czasie i przestrzeni, aby założone cele osiągnąć przy, jak najmniejszych stratach własnych. Tak użyć komponenty RSZ w czasie i przestrzeni, aby wykorzystać ich silne strony, a jednocześnie osłonić słabe. Głównymi determinantami skuteczności prowadzonych operacji staje się znalezienie takiego stosunku między siłami, czasem i obszarem, który w danych warunkach stworzyć może największe szanse powodzenia. Uwzględnić przy tym należy stały wpływ czynnika informacji.

Rys. 5.2. Istota operacji połączonej

⁷⁷ Synergia – wzajemne współdziałanie dwóch lub większej liczby elementów powodujące, że łączny efekt działania jest większy niż suma efektów działań oddzielnych, Encyklopedia popularna, Warszawa 1992, s. 828.

⁷⁸ *Wojska lądowe w operacji...*, s. 9.

Wnioski z ostatnich konfliktów zbrojnych wskazują, iż rozwój techniki woj- skowej wytwarza całe spektrum zagrożeń ze strony potencjalnego przeciwnika. Stawia to też wyższe wymagania dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Mając to na uwadze możemy przyjąć tezę, iż jeden rodzaj sił zbrojnych w dobie możliwych zagrożeń nie może skutecznie rozwiązywać sytuacji kryzysowych. W wypadku zaistnienia zagrożenia działania rozstrzygające prowadzone będą w ramach operacji połączonych. Ma to zastosowanie we wszystkich stanach funk- cjonowania państwa: pokoju, kryzysu i wojny.

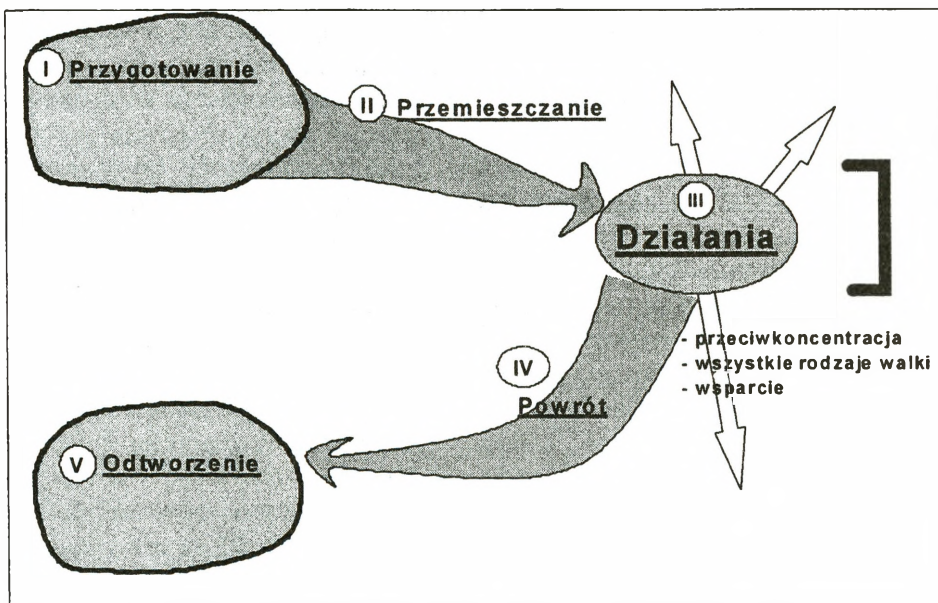
W narodowej doktrynie w odniesieniu do operacji połączonych istnieje zapis *...siły zbrojne RP, jako podstawowy element systemu obronności państwa, służą ochronie niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej i niepodzielności jej terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jej granic. W ramach tej funkcji wykonują zadania wynikające ze „Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej”, skonkretyzowane w „Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej” i w stosow- nych narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Działając w narodowym systemie obronności i w systemie sojuszniczym, siły zbrojne RP są przygotowane do wykonywania trzech rodzajów zadań strategicznych: zadań obronnych w razie wojny (odparcia bezpośredniej agresji na terytorium Polski lub udziału w odparciu agresji na inne państwo sojusznicze), zadań reagowania kryzysowego (także w ramach misji organizacji międzynarodowych) oraz zadań stabilizacyjnych i pre- wencyjnych w czasie pokoju. Ponadto są one gotowe do udziału w reagowaniu na zagrożenia pozamilitarne*⁷⁹. Podobne zapisy w narodowych dokumentach posiadają pozostałe państwa członkowskie NATO, obliguje to przyjęta wspólna polityka Sojuszu.

Wobec powyższego, w wypadku zagrożenia naszego kraju, dla zapewnienia integralności państwa może być realizowana narodowa, sojusznicza bądź wielona- rodowa operacja połączona⁸⁰. Wymienione rodzaje operacji prowadzone są dla osiągnięcia celu politycznego, jej rezultatem musi być uzyskanie rozstrzygnięcia, a więc stanu, jaki zamierza się osiągnąć w wyniku działań militarnych⁸¹. Taki stan rzeczy wpływa decydująco na kształt i treść operacji. W ramach sojuszniczej ope- racji połączonej wyróżnia się pięć zasadniczych faz (rys. 5.3):

⁷⁹ Doktryna narodowa..., s. 1–3.

⁸⁰ SOJUSZNICZE OPERACJE POŁĄCZONE – obrona kolektywna jednego z państw NATO lub całego Sojuszu wynikające z/lub spoza art. 5 traktatu waszyngtońskiego. Są podstawową formą działań zbrojnych Sojuszu, WIELONARODOWE OPERACJE POŁĄCZONE prowadzone są z udziałem państw sojuszniczych oraz partnerskich. NARODOWA OPERACJA POŁĄCZONA prowadzona jest siłami jednego państwa, jednak wydaje się ze względów politycznych, technicznych, ekonomicznych mało prawdopodobne.

⁸¹ Allied Joint Doctrine AJP-01(B), p.0207 i 0308.

Rys. 5.3. Fazy operacji połączonej

Planowanie i przygotowanie operacji połączonej z artykułu 5 traktatu waszyngtońskiego realizowane jest przez dowództwa strategiczne i regionalne, odpowiednio do podziału na regiony, na podstawie dyrektywy komitetu wojskowego (Rady Północnoatlantyckiej) i uzgodnień z państwami wchodzącymi w skład Sojuszu. Planowanie operacji połączonych Sojuszu rozpoczyna się wraz z chwilą jasnego i zwięzłego podania celów operacji i zadań dla sił połączonych. Ocena dokonana przez dowódcę sił połączonych jest podstawą do postawienia zadań komponentom sił. W oparciu o podstawy misji sił połączonych, zamiar operacji oraz odpowiednio zdefiniowane cele, dowódca komponentu lądowego, określa potrzeby w zakresie sił lądowych. Następnym etapem tej oceny jest systematyczne formułowanie koncepcji prowadzenia operacji przez poszczególne komponenty.

Planowanie i prowadzenie działań lądowych rozpoczyna się od momentu określenia obszaru działania – (Area of Operations – AOO) dla wojsk lądowych przez dowództwo sił połączonych – (Joint Forces Command – JFC). W określonych sytuacjach operacyjno-taktycznych dowódca sił połączonych może określić obszar operacyjny (AOO) dla podległych dowództwu komponentu lądowego wojsk⁸².

Kolejnym krokiem, podejmowanym przez dowództwo komponentu lądowego (JFLC) jest określenie obszarów zainteresowania (Area of Interest – AOI), w któ-

⁸² Doktryna narodowa..., s. 6-4.

rych określa się i monitoruje wszystkie działania, a przede wszystkim: działania przeciwnika, które wpływają lub mogą wpłynąć na bieżące lub przyszłe działania komponentu lądowego.

W celu kierowania i koordynowania działaniami lądowymi wyznacza się:

- cele i efekt końcowy działań;
- linie rozgraniczenia i drogi podejścia, rubież głównego ugrupowania wojsk własnych (*Forward Edge of the Battle Area – FEBA*);
- rubież najdalej wysuniętych wojsk własnych (*Forward Line of Own Troops – FLOT*) oraz elementy (środki) koordynacji wsparcia ogniowego.

Każde państwo decyduje samodzielnie o ilości sił wydzielonych do działania w ramach operacji. Dowództwo narodowe odpowiedzialne jest też za przygotowanie wydzielonych sił do działania. Natomiast wydzielone siły działają zgodnie przyjętą koncepcją operacji.

Faza przemieszczania i rozwinięcia operacyjnego w zależności od rodzaju i charakteru operacji może być realizowane na terytorium Sojuszu (państwo członkowskie) lub poza obszarem Sojuszu. Jest o tyle istotne, gdyż w pierwszym przypadku wojska sojusznicze mogą liczyć na wsparcie wnikające z zobowiązań państwa gospodarza. Natomiast w sytuacji, kiedy przemieszczanie będzie realizowane poza obszarem Sojuszu wszelkie kwestie związane z zabezpieczeniem ruchu wojsk będą należały wyłącznie do realizatorów przemieszczenia. We wszystkich operacjach połączonych Sojuszu władzę koordynacyjną w zakresie zarządzania zabezpieczeniem logistycznym, łącznie z aspektami przemieszczania do rejonu teatru, transportu i mobilności, w odniesieniu do sił znajdujących się pod jego dowództwem, sprawuje dowódca sojuszniczych sił połączonych.

Analiza ostatnich konfliktów zbrojnych, gdzie realizowana była operacja połączona wskazuje, iż faza przemieszczenia wojsk biorących udział w operacji pozostaje w odpowiedzialności narodowej. Poczynania te są oczywiście realizowane zgodnie z zasadami polityki NATO w zakresie przemieszczania wojsk oraz przy ścisłej koordynacji z Sojuszniczym Centrum Koordynacji Przemieszczeń oraz przy szerokim wsparciu przez państwo-gospodarza (jeżeli jest taka możliwość).

Trzecia faza operacji połączonej, czyli działania militarne rozpoczynają się wraz z podporządkowaniem kontyngentów narodowych i przekazaniu uprawnień dowodzenia dowódcy sił połączonych. Faza ta ma w pełni połączony charakter i po uzyskaniu rozstrzygnięcia (osiągnięcia stanu końcowego) kończy się momentem powrotu sił do narodowych struktur dowodzenia.

Kolejna faza, czyli powrót do miejsc stałej dyslokacji, realizowana jest ponownie w kompetencji narodowej. Faza piąta polega na odtworzeniu struktur i stanów wyjściowych oraz analizowaniu wyników i doświadczeń przez dowództwa narodowe i sojusznicze.

W wyniku wstępnych ocen potrzeb lądowych wojsk operacyjnych narodowych i sojuszniczych oraz możliwości i uwarunkowań ich wsparcia przez siły obrony

terytorialnej można przypuszczać, iż obszarem wspólnych działań obu komponentów może być:

- *tworzenie dogodnych warunków do rozwinięcia i wsparcie działań narodowych wojsk operacyjnych:*

- zabezpieczenie rozwinięcia i przegrupowania wojsk operacyjnych w rejonach i pasy działania;

- prowadzenie działań opóźniających i obronnych na drugorzędnych kierunkach uderzeń przeciwnika;

- skuteczna obrona miast i terenów leśno-jeziornych oraz terenów górzystych;

- rozbudowa inżynieryjna rubieży i rejonów na rzecz wojsk operacyjnych oraz ochrona i obrona urządzeń logistycznych oraz transportów;

- udział zarówno w zabezpieczeniu logistycznym, jak też przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

- *zabezpieczenie przyjęcia i wsparcie działań wojsk NATO:*

- zabezpieczają infrastrukturę dla wojsk NATO poprzez zapewnienie ochrony i obrony rejonów, lotnisk oraz miejsc przejścia bazowania, a także dróg przegrupowania sił NATO;

- zabezpieczają przegrupowanie ruchu wojsk w wyznaczonych ciągach komunikacyjnych;

- prowadzą rozbudowę inżynieryjną terenu (z wykorzystaniem potencjału układu niemilitarnego) dla potrzeb wojsk Sojuszu głównie w głębi operacyjnej i strategicznej;

- *udział w militarnej osłonie strategicznej własnego terytorium w przypadku wojny koalicyjnej poza granicami kraju;*

- wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie działań wydzielonych wojsk operacyjnych przewidzianych do zadań poza terytorium Polski;

- ochronę i obronę oraz zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania ważnych obiektów infrastruktury obronnej na obszarze kraju.

W zależności od przewidywanego przebiegu działań wojennych wojska operacyjne i obrony terytorialnej mogą wspólnie wykonywać zadania na poszczególnych etapach operacji.

Podczas koncentracji lądowych wojsk operacyjnych w rejonach wyjściowych do operacji, manewrowe jednostki obrony terytorialnej (głównie brygady OT) powinny prowadzić działania osłonowe wspólnie z siłami Straży Granicznej oraz batalionami fortecznymi i ochrony obiektów, dyslokowanymi w strefie nadgranicznej. Ich celem powinno być umożliwienie wojskom operacyjnym przeprowadzenia mobilizacji oraz przyjęcia ugrupowania stosownie do zamiaru operacji. Zadania osłony wykonywane na korzyść lądowych wojsk operacyjnych polegać będą na zapobieganiu przenikania sił dywersyjnych i rozpoznawczych przeciwnika na obszar kraju oraz ochronie rejonów ześrodkowania. W tym okresie jednostki obrony terytorialnej powinny też przygotowywać zapory i niszczenia na prawdo-

podobnych kierunkach uderzeń przeciwnika oraz rozbudowywać rejonu i rubieże obrony.

Efektywne wykorzystanie potencjału bojowego będzie zależało od sprawnego i terminowego przemieszczenia związków taktycznych i oddziałów na kierunek zagrożenia. Wymagać to będzie doskonałej organizacji tego przedsięwzięcia, tym bardziej, że sieć drogowa wykorzystywana będzie nie tylko przez przemieszczające się wojska. Dlatego nieodzowny jest sprawnie funkcjonujący system kierowania ruchem wojsk. W każdym warunkach powinien on osiągnąć gotowość do działania przed rozpoczęciem przegrupowania wojsk w okresie poprzedzającym ich operacyjne rozwinięcie.

W ramach wsparcia działań lądowych wojsk operacyjnych podczas przemieszczania treścią współdziałania będzie wykonywanie zadań przez wojska terytorialne do których możemy zaliczyć (załącznik 4):

- zabezpieczenie rejonów rozmieszczenia, dróg przemieszczania przed niespodziewanym atakiem grup dywersyjnych, sabotażowych i innych grup zakłócających prawidłowy przebieg marszu;
- organizowanie patroli i włączanie ich w skład ubezpieczeń marszowych i ubezpieczeń postoju;
- organizowanie posterunków ochronnych w newralgicznych miejscach na drogach marszu wojsk operacyjnych (mosty, przeprawy itp.);
- organizowanie przedsięwzięć przeciwdywersyjnych i posterunków kontroli ruchu drogowego; prowadzenie rozpoznania rejonów ześrodkowania wojsk;
- zwalczanie grup dywersyjno-rozpoznawczych atakujących obiekty komunikacyjne, kolumny maszerujących wojsk i wojska w rejonach ześrodkowania.

Sprawnie przegrupowanie lądowego komponentu do wyznaczonych pasów i rejonów odpowiedzialności to istotny, ale zaledwie początkowy etap działań taktycznych w operacjach połączonych. Pierwsza część tych operacji w zależności od zagrożenia oraz zamiaru jej rozegrania, prowadzona będzie w pasie przygranicznym jako **działania opóźniające**.

Aby skutecznie zrealizować zadania przy znanym powietrzno-lądowym charakterze działań zaczepnych przeciwnika, siły wydzielone do prowadzenia działań opóźniających cechować musi zdolność do szybkiego przenoszenia wysiłku, a więc duża manewrowość porównywalna z manewrowością sił nacierających.

Z powyższego wynika, że do działań opóźniających najbardziej predysponowanymi są zgrupowania taktyczne, których trzon stanowią – z uwagi na swą ruchliwość taktyczną pododdziały zmechanizowane i pancerne.

Gdzie więc w tym rodzaju walki jest miejsce dla formacji cechującej się terytorialnością działań? Odpowiedź inna niż twierdząca, świadczyłaby o złym pojmowaniu istoty i przeznaczenia tych wojsk. W strefie osłony bez wątpienia znajdą się rejonu odpowiedzialności, a często i obiekty poddane ochronie wojsk obrony terytorialnej (załącznik 5). Działanie w nich licznych wojsk obrony terytorialnej zwią-

że walką znaczne siły przeciwnika a poprzez wcześniejsze inżynierskie przygotowanie terenu znacznie ułatwi wojskom operacyjnym manewrowe działanie⁸³.

Prowadzenie rozpoznania, fortyfikacyjna rozbudowa terenu, budowa zapór i niszczeń, ubezpieczenia, obrona wytypowanych obiektów, a także prowadzenie działań nieregularnych na tyłach nacierających wojsk, to znaczący wkład w osiągnięcie celu działań opóźniających. Tak pojmowana rola wojsk obrony terytorialnej w działaniach opóźniających będzie istotnie ograniczać zakres ich zadań operacyjnym wojskom lądowym, pozostawiając te o kluczowym znaczeniu dla osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Stałe rejonny odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej sprawiają, iż wojska operacyjne wchodząc do wyznaczonego pasa (rejonu) nie wchodzi na „ziemię niczyją” lecz na ziemię będącą obszarem działań wojsk obrony terytorialnej⁸⁴. Jeśli siły te przejmą na siebie część zadań zabezpieczających i wspomagających, to wojskom operacyjnym pozostaną do wykonania zadania o kluczowym znaczeniu dla osiągnięcia celu działania.

W **działaniach obronnych** wojska operacyjne w warunkach wzmocnienia siłami obrony terytorialnej powinny dążyć do jak najefektywniejszego użycia posiadanych sił i środków zachowując ich specyfikę i możliwości działania. Dlatego też wojska obrony terytorialnej są predysponowane do wykonywania pewnych zadań w stosunku do efektywniejszego wykorzystania wojsk operacyjnych w innych przedsięwzięciach. Zadania, które mogą być domeną wojsk obrony terytorialnej w przypadku przygotowywania i prowadzenia obrony są następujące:

- wsparcie w przystosowaniu terenu i wykorzystaniu jego walorów w myśl koncepcji prowadzenia działań obronnych poprzez budowę zapór i przygotowanie niszczeń fortyfikacyjnych rejonu obrony, przygotowanie i obsadzenie kolejnych rubieży w głębi obrony;
- prowadzenie działań obronnych na kierunkach pomocniczych, zabezpieczając jednocześnie skrzydła i luki;
- skuteczna obrona miejscowości, terenów lesisto-jeziornych i górzystych w pasie obrony;
- udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;
- udzielenie informacji o terenie (istniejącej już infrastrukturze obronnej) w pasie (rejonie) obrony, jak również po stronie przeciwnika;
- prowadzenie działań nieregularnych;
- udział w zapewnieniu swobody manewru poprzez utrzymanie dróg manewru, zabezpieczeniu rubieży wejścia do walki, wykonywaniu przejść w zaporach przeciwnika itp.;

⁸³ W. Lidwa, *Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną*, materiały z konferencji, Warszawa 1997, s. 6.

⁸⁴ W. Lidwa, *Działania taktyczne...*, s. 11.

- ochrona i obrona ważnych obiektów w pasie (rejonie) obrony;
- udział w zabezpieczeniu logistycznym, jak też przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

Prowadzenie obrony w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej pozwala uzyskać większe nasycenie sił w rejonach kluczowych obrony. Uzyskana w ten sposób spoistość obrony i umiejętna koncentracja ognia oraz właściwe wkomponowanie w teren zapór inżynierskich w połączeniu z oddziaływaniem elektronicznym powinno być tym czynnikiem, który wraz z pododdziałami broniącymi pierwszej pozycji obronnej załamie natarcie przeciwnika przed przednią linią obrony.

Natomiast kierunki pomocnicze, mało prawdopodobne do prowadzenia natarcia przez przeciwnika, z powodzeniem mogą być broniące przez wojska obrony terytorialnej samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi.

Takimi obiektami są miasta i miejscowości w pasie obrony wojsk operacyjnych, gdzie wojska terytorialne posiadają formacje typu bataliony forteczne. Posiadanie takiego atutu pozwala odciążyć wojska operacyjne oraz zapewnia skuteczną obronę obiektów miejskich. O skuteczności obrony miast przez wojska terytorialne przekonuje nas zarówno wiele przykładów historycznych, jak też uprzednio niedawna obrona Groznego przez bojowników czeczeńskich, którzy mimo tak długotrwałej ofensywy i przeważających sił wojsk rosyjskich uzyskali tak dużą skuteczność obrony. Innymi rejonami, gdzie wojska terytorialne skutecznie i z powodzeniem mogą prowadzić działania obronne są tereny góryste i lesisto-jeziorne.

Charakter działania potencjalnego przeciwnika skłania, iż należy liczyć się z koniecznością prowadzenia równoległej walki z grupami desantowo-szturmowymi, taktycznymi desantami powietrznymi przeciwnika lub jego grupami dywersyjnymi, oddziałami wydzielonymi, obojętymi, czy też oddziałami rajdowymi. Są one obecnie nieodłącznym komponentem nacierających zgrupowań pancernozmechanizowanych. Analiza założeń teoretycznych przekonuje nas, iż nacierający używa wyżej wymienionych elementów ugrupowania w głębi broniących się wojsk wytwarzając ognisko walki zmierzając do rozproszenia wysiłku broniących się wojsk, by tym samym stworzyć sobie warunki do pokonania przedniej linii obrony i późniejszego kontynuowania natarcia w szybszym tempie.

W tych sytuacjach coraz częściej dostrzega się wojska terytorialne jako liczącego się partnera lądowych wojsk operacyjnych w walce z desantem przeciwnika lub blokowanie i zwalczanie oddziałów wydzielonych, oddziałów obojętymi, czy też oddziałów rajdowych itp.

Kolejnym etapem w ramach obronnej operacji połączonej będą działania **zaczepne**, poprzedzone działaniami opóźniającymi i obronnymi, doprowadzić mają do rozbicia przeciwnika i odzyskania utraconego terenu, czyli doprowadzić do osiągnięcia celu operacji obronnej. Warunkiem koniecznym jest jednak posiadanie zarówno silnej defensywy, jak też siły do wykonania uderzenia.

Zakładając, że poprzez natarcie odzyskiwać będziemy utracony obszar, to rolę wojsk obrony terytorialnej w tym rodzaju walki widzieć można w dwóch aspektach: zapewnieniu swobody podejścia i rozwinięcia wojsk podczas przechodzenia do natarcia z marszu, oraz współdziałania z wojskami obrony terytorialnej prowadzącymi działania nieregularne i walczącymi w okrażeniu w głębi ugrupowania przeciwnika.

Pierwsze z przedstawionych zadań stworzyć może stosunkowo komfortową sytuację wojskom operacyjnym, polegającą na przygotowaniu i utrzymaniu dróg podejścia przez rejon odpowiedzialności, osłonie tych dróg, a także wykonanie niektórych prac inżynierskich na rubieżach rozwijania, w rejonach stanowisk ogniowych środków wsparcia oraz przed rubieżą ataku. W tworzonym ugrupowaniu do natarcia pozwoli to na zmniejszenie sił wydzielonych do ubezpieczenia przemieszczających się wojsk i technicznego utrzymania dróg. Łatwiej będzie można rozstrzygnąć wiele problemów logistycznych. Jeśli zaś chodzi o prowadzenie natarcia, to na jego przebieg niewątpliwie wpłyną działania prowadzone w głębi ugrupowania przeciwnika. Zaangażowanie go w walkę z wojskami okrążonymi i prowadzącymi działania nieregularne, spowoduje zmniejszanie ilości sił i środków na przednim skraju obrony, co zapewne nie pozostanie bez wpływu jej pokonanie i późniejsze rozwijanie natarcia (załącznik 6).

Przypuszczać należy, że nacierającym wojskom określać można będzie obiekty do opanowania głębiej niż dotychczas, będą okoliczności sprzyjające częstszemu stosowaniu oddziałów wydzielonych i desantów taktycznych głównie w celu rozsadzenia obrony od wewnątrz i tworzenia warunków dla dynamizowania swych działań zaczepnych. To zapewne wpłynie na potrzebę tworzenia większej liczby odwodów. Wiązałoby się to jednak z koniecznością pełnego usamodzielnienia taktyczno-ogniowego tworzonych zgrupowań. Sygnalizowany zaledwie problem wymaga szczegółowego rozpatrzenia, aby działanie obydwu składników sił zbrojnych dawało efekt synergiczności.

Wnioski z dotychczasowych ćwiczeń dowodzą, iż na skutek udzielania sobie pomocy przez uczestników walki z przeciwnikiem, wynik wspólnego działania będzie inny niż by wojska operacyjne i obrony terytorialnej działały autonomicznie. Zatem raz jeszcze należy podkreślić współdziałanie wojsk obu komponentów wojsk lądowych które spełni swój cel, *gdy uzyskany zostanie efekt większy niż sumaryczny wynik indywidualnego działania poszczególnych uczestników wspólnych działań*. Dlatego też, motywem owych działań jest pewność uzyskania korzyści w porównywaniu z działaniem samodzielnym.

5.3. PERSPEKTYWY ROZWOJU WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ

Nakreślanie kierunków zmian każdorazowo należy rozpoczynać od identyfikacji aktualnego stanu wiedzy taktycznej, która stanowi podstawę do przewidywań prognostycznych. Warto przy tym podkreślić, iż prognoza ta powinna być oparta na uzasadnionych przesłankach. Powinny one powstać na drodze badań naukowych⁸⁵, lub też być wynikiem wewnętrznego przekonania (intuicji) badacza wynikającego z jego wieloletniego zainteresowania daną problematyką, interdyscyplinarnej wiedzy i doświadczenia⁸⁶. Prognozowanie stwarza, więc pewną swobodę w formułowaniu tez. Należy jednak podkreślić, że prognozowanie prowadzone według określonych metod i zasad postępowania naukowego, odpowiednia do przedmiotu badań wiedza specjalistyczna, pozwalają na sformułowanie znacznie wartościowszych, lepiej udokumentowanych przesłanek, które pozwalają nakreślać wizje na wymaganym (wyższym) poziomie prawdopodobieństwa.

Badania podejmujące problematykę przyszłych działań bojowych prowadzone są w niemal wszystkich armiach świata. Te prognostyczne rozważania biorą pod uwagę historyczne doświadczenia oraz stan obecny, określają możliwe sposoby prowadzenia działań bojowych, kierunki zmian struktur organizacyjnych, szkolenia oraz antycypowane potrzeby w zakresie rozwoju sprzętu bojowego i wyposażenia. W opinii ekspertów, aby być gotowym do skutecznego działania na przyszłym polu walki wymagane są m.in. zmiany struktur organizacyjnych wojsk, które są zarówno koniecznością, jak i rezultatem zmian celów funkcjonowania, zadań oraz uzbrojenia i wyposażenia armii różnych państw⁸⁷. Według ocen wielu specjalistów wojskowych „*integracja sił bojowych wojsk lądowych w XXI wieku... wymagać będzie nowej kombinacji lądowych jednostek bojowych, aby wyjść naprzeciw rozwojowi środków walki oraz zmianom metod prowadzenia działań bojowych*”⁸⁸. Jednym z wyznaczników tych przemian będą zarówno nowe generacje środków walki, jak również coraz częściej prognozowana konieczność wykonywania precyzyjnych uderzeń przez siły zorganizowane do wykonania określonego zadania.

Jednym z najbardziej widocznych efektów tych działań, są transformacje struktur wojskowych wielu państw, w tym zwłaszcza wzrost ich możliwości bojowych. Brytyjski teoretyk Bevin Alexandr, ocenia, że w przyszłości „*siły lądowe*

⁸⁵ Wykorzystując np.: futurologię, która jest nauką o metodach przewidywania przyszłości w różnych dziedzinach. Badania dotyczące przyszłości mają na celu uaktywnienie świadomego kształtowania kierunków rozwoju życia społecznego, gospodarczego, nauki i techniki – czyli naukowego przewidywania przyszłości. Por. K. Bożęcki, *Leksykon...*, wyd. cyt., s. 81.

⁸⁶ Zastosować w tym wypadku można antycypację rozumianą jako pogląd – przypuszczenie jeszcze nieuzasadnione na danym poziomie wiedzy i niejednokrotnie przeciwstawiające się tezom wynikającym z dotychczasowego materiału empirycznego, ale znajdujące później swoje potwierdzenie. Por. K. Bożęcki, *Leksykon...*, wyd. cyt., s. 28.

⁸⁷ Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Ossolineum, Wrocław 1999, s. 81.

⁸⁸ M. Phillipsbury, *Chinese Views of Future Warfare*, National Defense University, Waszyngton 1997, s. 315.

działały będą w składzie o wiele mniejszych jednostek niż w wojnach przeszłości, ale dysponować będą różnorodniejszą i potężniejszą bronią niż miało to miejsce poprzednio. Te małe siły tworzyły będą grupy bojowe. Oznacza to, że w ich skład wejdą siły rodzajów broni jak obecna piechota, artyleria, śmigłowce i inne. ... W przyszłości te grupy bojowe lub też zespoły broni połączonych będą organizowane na szczeblu kompanii i liczyć będą 150–200 żołnierzy. Będą one walczyły przy wsparciu śmigłowców, wozów bojowych, transporterów opancerzonych, samobieżnej artylerii, lekkich czołgów i innych pojazdów opancerzonych, chroniących przed oddziaływaniem przeciwnika. W wielu wypadkach broń ta dostarczana będzie na pole walki śmigłowcami⁸⁹.

Ciągłe doskonalenie (szkolenie) wojsk, zorganizowanych w systematycznie modyfikowanych strukturach organizacyjnych oraz wyposażonych w środki adekwatne do wyzwań XXI wieku, jest priorytetem wielu armii. Wynika to z faktu, że „nie osiągnęliśmy, w dobrym lub złym tego słowa znaczeniu, poziomu rozwoju społecznego, który nie dostarczy żołnierzowi możliwości sprawdzenia jego profesjonalizmu, gdy wartości żołnierskie staną się zdezaktualizowane⁹⁰”. Stwierdzenie to potwierdza również ostatnia dekada XX wieku i początek XXI wieku, szczególnie konflikty (1991 i 2003 r.) w Zatoce Perskiej i działania na Bałkanach oraz wojna antyterrorystyczna w Afganistanie. Należy, więc przyjąć, że wykorzystanie sił zbrojnych w przyszłości będzie bardzo prawdopodobne, a przygotowanie się w odpowiedni sposób do tych działań jest wymogiem XXI wieku.

Realnym rozwiązaniem poprawy skuteczności wojsk lądowych w obecnych ekonomicznych uwarunkowaniach naszego kraju może być podniesienie poziomu technicznego uzbrojenia wojsk obrony terytorialnej. Jeżeli siłę obronną wojsk lądowych upatruje się w połączeniu wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, to nie powinno się ich wyposażać w sprzęt nieprzydatny lub mało przydatny w wojskach operacyjnych. Nie można przeciwstawiać 85 mm armaty przeciwpancernej czołgom trzeciej generacji.

Wiele trafnych propozycji i rozwiązań w tym zakresie przedstawiają R. Jakubczak i J. Marczak w publikacji *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, R. Jakubczaka *Wojska obrony terytorialnej*. Uważają oni, iż charakter współczesnego pola walki oraz przewidywane zadania obrony terytorialnej wymagają wyposażenia wojsk w lekkie uzbrojenie (w większości przenośne), skuteczne w zwalczaniu piechoty, wozów bojowych i nisko lecących celów powietrznych. Przyszłościowe środki walki powinny się charakteryzować: uniwersalnością; dużym prawdopodobieństwem trafienia celu rzędu 70–90%; wysoką niezawodnością; zdolnością niszczenia każdego pancerza dzięki głowicy łączącej zalety pocisków wolframowych i ładunku kumulacyjnego; odpornością systemów kierowania na zakłóce-

⁸⁹ B. Alexander, *The Future of Warfare*, W. W. Norton & Company Ltd, London 1995, s. 83–84.

⁹⁰ W. Clark, *Meeting Future Military Challenges to NATO*, Joint Force Quarterly 1999, s. 45–46.

nia; tanie, efektywne i krótkie szkolenie obsługi dzięki zastosowaniu symulatorów⁹¹.

Przykładem takiego uzbrojenia są rakiety Stinger, które w konflikcie afgańskim potwierdziły swą skuteczność, gdzie na 360 wystrzelonych 240 trafiło do celów powietrznych⁹². Wojska terytorialne wyposażone w porównywalne uzbrojenie stanowiłyby znaczące zagrożenie dla przeciwnika, a jednocześnie mogłyby wzmacniać wojska operacyjne. Połączenie wysoce manewrowych, wyposażonych w nowoczesną technikę wojsk operacyjnych z wojskami terytorialnymi jako „gospodarza terenu”, dysponującego lekkim uzbrojeniem o wysokim wskaźniku skuteczności rażenia stanowiłoby dla nacierającego przeciwnika trudną do pokonania barierę obronną.

Ciągłe doskonalenie sił zbrojnych to nie tylko potrzeba, może stać się ono swoistym antidotum na wszelkie braki i niedostatki w technicznym wyposażeniu sił zbrojnych, a w takiej sytuacji znajdują się obecnie nasze siły zbrojne. Historia wskazuje wiele konfliktów – Wietnam, Afganistan, Somalia, Czeczenia, była Jugosławia – gdzie słabiej rozwinięte technologicznie państwa z powodzeniem stawiały opór świetnie wyszkolonym i wyposażonym siłom. Było to często wynikiem faktu, że dobrze wyposażone armie oraz silne ekonomicznie państwa przejawiały tendencje do niedoceniań słabszych i gorzej wyposażonych armii potencjalnych przeciwników. Z drugiej strony, w świadomości żołnierzy wielu armii istniało przekonanie, że potencjalny przeciwnik będzie taki sam lub bardzo podobny do nich⁹³, myślał tak samo, organizował siły prawie analogicznie oraz używał zbliżonego sprzętu i uzbrojenia. Najlepszym przykładem na potwierdzenie takich poglądów są rozwiązania przyjmowane podczas ćwiczeń, gdzie przyjmuje się organizację i sprzęt przeciwnika odpowiadające wojskom własnym. Tak więc, najczęściej siły zbrojne przygotowują się do walki z przeciwnikiem walczącym według tych samych zasad oraz o składzie podobnych struktur organizacyjnych.

Dlatego też ważne jest promowanie samodzielności i inicjatywy dowódców oraz sztabów w działaniu, gdyż prawdopodobnie potencjalni przeciwnicy w żadnym wypadku nie będą podobni, a wręcz przeciwnie, ich rzeczywiste podejście do prowadzenia działań – wynikające z wielu uwarunkowań (np. uzbrojenia, doświadczeń bojowych, mentalności) – może być całkowicie odmienne. Amerykański analityk wojskowy, Ralph Peters wskazuje powstanie „klasy nowych wojowników”⁹⁴, z kolei inny teoretyk John Keagan na podstawie ostatnich konfliktów (Afganistan, Somalia, Bałkany) dostrzega odradzanie się społeczeństw „wojowników”. Są to żołnierze psychicznie inni od przyjętych europejskich standardów, a ich młode

⁹¹ Por. R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona...*, s. 96–101.

⁹² M. Cielmiecki, *Polska wunderwaffe*, Wprost z 07.08.1994.

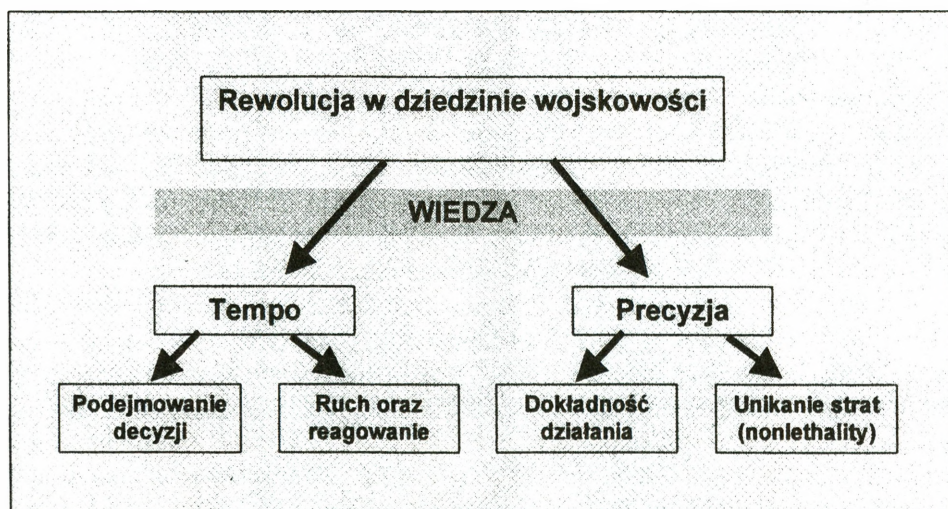
⁹³ C. J. Dunlap, *21st – Century Land Warfare: Four Dangerous Myths*, Parameters, Carlisle Barracks 1997, s. 27–37.

⁹⁴ R. Peters, *The New Warrior Class*, Parameters nr wiosna, Carlisle Barracks 1994, s. 24.

pokolenia często rosna, by „walczyć, myśląc o walce honorowej i o zabijaniu w chwale wojny”, zaś wojownik w takim społeczeństwie „woli śmierć niż dyshonor i zabija bez żalu, gdy tylko nadarzy się okazja”⁹⁵. Oznacza to, że w praktyce, na każdym szczeblu organizacyjnym należy unikać schematyzmu w ocenach przeciwnika oraz być gotowym do walki z siłami, których sposób działania i myślenia będzie diametralnie odmienny.

W przyszłym konflikcie możemy mieć do czynienia z przeciwnikiem, który nie tylko nie będzie postępował zgodnie z naszymi regułami, ale może traktować nasze wartości (sposób myślenia), jako słabość i użyć posiadany potencjał w specyficzny dla siebie sposób. Admirał Charles Joy napisał: „Nie możemy oczekiwać, że przeciwnik będzie zobowiązany do planowania swojej wojny tak, aby odpowiadało to posiadanym przez nas środkom walki; musimy planować wykorzystanie naszej broni tam: gdzie i kiedy oraz w jaki sposób przeciwnik to wybierze”⁹⁶. Powoduje to potrzebę dobrego wyszkolenia dowódców i sztabów każdego szczebla, aby były w stanie realnie oceniać przeciwnika i jego możliwości oraz skutecznie się im przeciwstawiać.

Innym czynnikiem, zmuszającym do zmian w sposobie myślenia, jest postęp techniczny i jego skutki, jak np. broń precyzyjna o dużej sile rażenia coraz po-

Źródło: D. Lovelace, Jr., S. Metz, *Nonlethality and American Land Power: Strategic Context and Operational Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle 1998.

Rys. 5.4. Koncepcja rewolucji w dziedzinie wojskowości

⁹⁵ J. Keagan, *The Warrior's Code of No Surrender*, U.S. News & World Report 1995, s. 47.

⁹⁶ R. Hienl, *Dictionary of Military and Naval Quotations*, Annapolis 1984, s. 358.

wszechniej obecna na niższych szczeblach organizacyjnych. Mimo, że niektórzy teoretycy wojskowi twierdzą, że nowoczesna technologia spowodować może, że przyszłe wojny będą bardziej humanitarne, jeśli nawet nie bezkrwawe⁹⁷, to jednak przyszłość może być zupełnie inna. Przykładowo, siły przeciwnika wyposażone w zminiaturyzowane systemy dowodzenia i rażenia, mogą zostać celowo rozproszone na obszarach zamieszkałych przez ludność cywilną. Zamiarem ich będzie zniechęcenie do wykonania uderzeń poprzez możliwość zadania dużych strat ludności cywilnej. Takie działania miały miejsce podczas uderzeń sił koalicyjnych w Afganistanie, gdzie siły Talibów rozmieszczone były w pobliżu lub też w osadach, budynkach publicznych itp. Obok uniknięcia strat wśród żołnierzy, w razie ofiar wśród ludności cywilnej lub zniszczenia infrastruktury cywilnej, takie uderzenia mogą mieć znaczny wymiar propagandowy.

Zalet nowych technologii w siłach zbrojnych są bardzo duże. Jednak nie tylko my dysponujemy nowoczesnymi technologiami i sprzętem bojowym. Takie sytuacje zmuszają do postawienia pytania: Jakimi systemami precyzyjnego rażenia dysponuje przeciwnik lub jaka będzie jego odpowiedź w sytuacji ich użycia przez wojska własne? Czy ich użycie nie doprowadzi do eskalacji konfliktu? Wielu teoretyków rosyjskich widzi broń nuklearną, jako najlepszą odpowiedź⁹⁸ na wyzwania stawiane przez konwencjonalną, precyzyjną, sterowaną amunicję; stanowiącą ważny element wojskowych strategii NATO.

Pomimo tych obaw i dylematów należy jednak oczekiwać, że użycie broni precyzyjnej stać się może jednym z zasadniczych składowych przyszłego pola walki, stając się środkiem eliminującym wybrane elementy ugrupowania przeciwnika. Takie działanie pozwalać będzie na szybkie utworzenie luki w ugrupowaniu przeciwnika i natychmiastowe wykorzystanie jej w celu przeniesienia działań bojowych w głąb jego ugrupowania. Decydującymi systemami walki będą więc te, które pozwolą na oddziaływanie na całą głębokość ugrupowania przeciwnika⁹⁹. Stworzą one też możliwość natychmiastowej reakcji na zaistniałą sytuację na polu walki oraz wymuszają posiadanie sił w rejonie tyłowym zgrupowań.

Z literatury przedmiotu wynika, że siłą napędową rozważań analityków wojskowych jest dwubiegunowa wiara, że środki walki i technologia wojskowa są najbardziej i najszybciej rozwijającymi się elementami starcia zbrojnego, a tradycyjne wojskowe formacje nie są w stanie sprostać wyzwaniom przyszłości. Wobec czego ewolucja struktur wojskowych i zwiększania ich możliwości bojowych jest

⁹⁷ Artykuł w czasopiśmie „*Times*” opisuje scenariusz, w którym żołnierz, siedzący przy terminalu komputerowym, może zneutralizować potencjalnego agresora bez oddania strzału. D. Walter, *Onward Cyber Soldiers*, Time, 1995, s. 38.

⁹⁸ Generał Wołkow stwierdził, że Rosja „powinna posiadać prawo rozważenia pierwszego użycia przez przeciwnika broni precyzyjnej, jako początek nieograniczonej wojny nuklearnej przeciwko nim”. D. R. Markow, *The Russians and Their Nukes*, Air Force Magazine 1997, s. 40–41.

⁹⁹ H. Willmann, *Niemieckie wojska lądowe na drodze do XXI wieku*, Przegląd Informacyjno-Dokumentalny, CONIW 1998, nr 5 (255).

problemem zasadniczym. Wynika to przede wszystkim z przypuszczeń, że przyszła walka prawdopodobnie będzie odznaczać się takimi cechami, jak:

- kombinacja obrony i natarcia;
- brak ściśle zdefiniowanego limitu przestrzennego oraz wzrost znaczenia wymiaru powietrznego;
- zwiększone wymagania wobec mobilności, manewrowości, elastyczności na szczeblach taktycznych (dywizja, brygada, pułk, batalion);
- zdecentralizowany manewr o małej głębokości, na szczeblu batalionu i kompanii;
- duże wymagania w zakresie zcentralizowanego dowodzenia i kierowania samodzielnymi bojowo „modułami”;
- prowadzenie działań w specyficznych środowiskach pola walki (tereny zabudowane, lasy, góry itp.).

Z pewnością konsekwencją podjęcia tego typu działań będzie ponowna ocena wszystkich komponentów struktur wojskowych; procesu, który już obecnie ma miejsce. Jednym z nich będzie dążenie do zapewnienia większej samodzielności w działaniach taktycznych na szczeblu brygad i batalionów. Należy też oczekiwać wzrostu znaczenia prowadzenia działań w specyficznych środowiskach pola walki, szczególnie w terenie zabudowanym¹⁰⁰.

Wynika z tego, że postęp techniczny jest zasadniczym determinantem zmian zarówno sprzętu bojowego, jak i sposobów prowadzenia działań bojowych. Problem ten należy jednak postrzegać znacznie szerzej niż tylko w kategoriach zmian możliwości bojowych sprzętu wprowadzanego do uzbrojenia wojsk. W tym kontekście ważne i jednocześnie niebezpieczne jest pokładanie bezgranicznej wiary w technologię, gdy wojna nie jest przewidywalnym zjawiskiem, a pokonanie przeciwnika to nie tylko kwestia prostych analiz koszt/efekt czy poniesionych strat¹⁰¹. Świadczą o tym doświadczenia historyczne, które wskazują, że wojna jest niepewnym przedsięwzięciem, gdzie wykorzystanie każdej szansy, tarcia pomiędzy elementami składowymi oraz ograniczenia ludzkiego umysłu – gdy pracuje w środowisku permanentnego stresu – znacznie zmniejszają możliwość przewidzenia rezultatów działań.

Jak wynika z ocen wielu specjalistów wojskowych, takie niewymierne aspekty walki, jak: morale, determinacja, umiejętności w zakresie prowadzenia działań, wyszkolenie oraz zdolności przywódcze często bardziej niż technologia zadecydują o tym, kto osiąga powodzenie. Oczywiście rozwinięta informacja i zaawansowane technologicznie środki walki oraz nowoczesna amunicja, wywarły i wywierają wpływ na doktrynę wojsk lądowych, wpływając nie tylko na relacje pomiędzy manewrem a siłą ognia, ale również na sferę psychiki żołnierzy. Dlatego też każda

¹⁰⁰ A. Bujak, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, wyd. Marszałek, Toruń 2000, s. 159.

¹⁰¹ P. van Riper, R. Scales, *Preparing For War in the XXst Century*, Carlisle Barracks 1997, s. 4.

armia musi brać pod uwagę tę problematykę wraz ze zwiększającą się otwartością pola walki, śmiercionośnością amunicji, przeładowaniem informacją i podatnością logistyki na uderzenia.

Ma to istotne znaczenie, ponieważ wnioski wynikające z konfliktów lokalnych wskazują, że mimo wzrostu roli wymiaru powietrznego, a nawet kosmicznego, **następne wojny, podobnie jak poprzednie, będą prawie na pewno wygrane lub przegrane na lądzie**¹⁰². Siły lądowe dzięki swej wszechstronności stanowią będą podstawę sił zbrojnych. Jednocześnie potencjał sił powietrznych i morskich jest niezwykle istotny, ale nigdy nie będzie w stanie zastąpić zaangażowania zgrupowań sił lądowych, odpowiednio dobranych do danych warunków terenowych i celów działania. Potwierdzają to kolejne fazy konfliktów prowadzonych w Zatoce Perskiej, uderzenia lotnicze w Kosowie czy też w Afganistanie, które były konfliktami o różnej skali i przeciw przeciwnikowi o niekonwencjonalnych siłach zbrojnych. Świadczą one o tym, że nie wolno w żaden sposób umniejszać roli sił lądowych. Wciąż rozwijające się możliwości technologiczne powinny być raczej dostosowane do zwiększania możliwości wojsk lądowych, a nie do ich zastąpienia. Wynika to też z faktu, że obecność na lądzie jest ważnym elementem zaangażowania każdego państwa w działaniach w ramach sojuszy.

Prognozowanie zmian, jakie mogą nastąpić w sposobach prowadzenia walki zbrojnej, jest problemem bardzo trudnym i złożonym. Historia wojen potwierdza, że nietrafne oceny, niezdolność do podejmowania działań, dwuznaczność sytuacji, umiejętność wykorzystania szansy będą niezmiennie dominować w prowadzeniu działań zbrojnych.

Przeprowadzone badania wykazały, że jeśli wojska operacyjne i obrony terytorialnej walczyć będą w ząbających się obszarach odpowiedzialności, a ich działania będą się wzajemnie uzupełniać, to niezbędne jest stworzenie jednolitego systemu rozpoznania i dowodzenia. Przyszłościowy model wojsk terytorialnych zakłada ich rozmieszczenie na terenie całego kraju, organizując jednocześnie terytorialny system rozpoznania. Dostęp do informacji zarówno w okresie działalności pokojowej, jak i w trakcie zagrożenia oraz konfliktu, stanowił będzie dla wojsk operacyjnych warunek realnego planowania i efektywnego wykorzystania dyspozycyjnych sił i środków. Sądzić, więc należy, że informacja będzie jedną z podstawowych płaszczyzn współdziałania między obroną terytorialną a wojskami operacyjnymi.

Ponadto takie niematerialne czynniki jak: morale, determinacja, umiejętności w zakresie prowadzenia działań, wyszkolenie, oraz umiejętności przywódcze ciągle jeszcze nieco bardziej niż technologia decydować będą o tym, kto wygra, a kto przegra. Uznanie niepewności jako nieodłącznej cechy wojny nie wskazuje jednak na lekceważenie roli technologii. Rozwinięte sieci informacyjne, zaawansowana technologicznie amunicja oraz wzrost mobilności wojsk wywiera zasadniczy

¹⁰² P. van Riper, R. Scales, *Preparing...*, wyd. cyt., s. 6.

wpływ na doktryny. Zasadą generalną przyszłych działań będzie wykorzystanie każdej przewagi technologicznej, jaką posiadać będą wojska nad przeciwnikiem.

Każdy z przedstawionych w pracy czynników wywiera istotny, choć różny wpływ na obraz przyszłych działań bojowych. W obrazie tym dostrzec można zacieranie się wyraźnego dotychczas podziału na rodzaje i formy walki. Działania obronne, zaczepne, opóźniające, ruch (manewr) wzajemnie będą się przeplatać i uzupełniać. Ostrość wspomnianego podziału w dalszym ciągu występować będzie jedynie na najniższych szczeblach dowodzenia.

Precyzja uderzeń spowoduje, że do zniszczenia celu potrzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji. Pozwoli to ograniczyć ilość środków transportowych, co uczyni wojska bardziej manewrowymi. Zmusi to także do rozśrodkowania wojsk oraz rozczłonkowania kolumn marszowych na samodzielne grupy marszowe, powodując mniejszą opłacalność uderzeń ogniowych. Sprawi zwiększenie tempa działań i manewrów. Wojskom broniącym się umożliwi zwiększenie obszarów obrony, a nacierającym poszerzenie pasów natarcia. W każdym z wymienionych aspektów, należy postrzegać rolę wojsk obrony terytorialnej, która ma zapewniać swobodę działania wojskom operacyjnym.

Przeprowadzone analizy wskazują, iż wzrastać będzie znaczenie i zdolność stosunkowo niewielkich sił w tworzeniu decydujących o powodzeniu efektów. Przewidywać należy więc, że jednym z zasadniczych problemów będzie odpowiednie przygotowanie podległych dowódców, którzy muszą być w stanie podejmować decyzje w obrębie zamiaru ich wyższego przełożonego. Powyższe stwierdzenia oznaczają, że wbrew pojawiającym się czasem opiniom o automatyzacji dowodzenia, nawet w XXI wieku, znacznie częstszym zjawiskiem będzie decentralizacja niż centralizacja dowodzenia.

Obok walki o informację, będzie też toczyć się nieustanna walka o czas. W uzyskiwaniu przewagi czasowej, w odniesieniu do przeciwnika, pomocne mogą być wojska obrony terytorialnej. One to w swojej specyfice nazywane często wojskami wspierającymi działania wojsk operacyjnych, mogą być współtwórcą zwycięstwa w „wyścigu o czas”. Zapewnienie przez siły terytorialne wojskom operacyjnym korzystnych warunków manewru, udział w przygotowywaniu rubieży obronnych, rubieży ryglowych, wsparcie w zakresie zabezpieczenia bojowego i logistycznego może powodować skrócenie czasu przygotowania działań taktycznych, a także zyskanie czasu w stosunku do przeciwnika w trakcie ich prowadzenia przez wojska lądowe.

Optymalne wykorzystanie sił i środków znajdujących się w pasie przyszłych działań w odpowiednim czasie jest jednym z podstawowych warunków osiągnięcia celu. Wymaga to jednak posiadania informacji zarówno o własnych siłach, jak również dotyczących strony przeciwnej oraz terenu jako środowiska walki. Informacją można, więc nazwać to wszystko, co służy do bardziej sprawnego wyboru

działań ukierunkowanych na osiągnięcie określonych celów¹⁰³. Pozyskiwanie, przetwarzanie i przekazywanie informacji to największe wyzwanie przyszłego pola walki.

Powietrzno-lądowy charakter walki spowoduje konieczność odpierania uderzeń jednocześnie w całym obszarze odpowiedzialności. Wymusi to usamodzielnienie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego i ciągłą ich gotowość do podjęcia walki nie tylko ze zgrupowaniami lądowymi, ale także z przeciwnikiem powietrznym. Tu także należy upatrywać zadań dla wojsk obrony terytorialnej, które odciążą wojska operacyjne od zadań drugoplanowych.

Na podstawie prowadzonych rozważań można postawić tezę: postęp techniczny jest determinantem zmian w taktyce i stawia przed nią nowe wyzwania, których efektem muszą być stopniowe przeobrażenia tej specjalności. Wyzwania te to między innymi:

- zwiększenie dynamiki działań i ruchliwości na polu walki,
- pełne wykorzystanie technicznych środków rażenia,
- zapewnienie skuteczności działań w zwiększonym obszarze odpowiedzialności,
- przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika,
- maskowanie i mylenie,
- ogniskowość walki,
- skracanie czasu reakcji,
- zwiększona samodzielność elementów ugrupowania działających wojsk.

Płynące z analiz zmian w środowisku walki wnioski wskazują, iż powinny nastąpić zmiany w strukturach organizacyjnych wojsk, ich wyposażeniu oraz szkoleniu. W ocenie wielu specjalistów wojskowych przygotowanie do walki w specyficznych środowiskach pola walki w XXI wieku powinno obejmować:

- ukierunkowanie organizacji i dyslokacji wojsk na wymagania walki w terenie trudno dostępnym, zanim ta walka się zacznie;
- rozwój i wprowadzenie systemów broni i sprzętu wymaganego do walki w terenie trudno dostępnym;
- sprawdzenie i zmianę głównych wysiłków szkolenia i zasad walki¹⁰⁴.

Według ocen wielu specjalistów walka w terenie trudnym, a szczególnie w terenie zabudowanym, zdominuje XXI wiek¹⁰⁵. Należy, więc oczekiwać permanentnego doskonalenia koncepcji prowadzenia działań bojowych tych szczególnie działań obronnych, których podstawę tworzyć będzie dążenie do wykorzystania

¹⁰³ Z. Ścibiorek, *Wojna...*, s. 120.

¹⁰⁴ J. Hollis i L. West, *Walka w terenie trudnodostępnym*, *Armed Forces Journal International* 1988, nr 126.

¹⁰⁵ J. Lasswell, *Wall to Wall. Sea Dragon's Next Phase Explores Urban Warfighting Tactics For The 21st Century*, *Armed Forces Journal, International*, January 1998.

Rys. 5.5. Wojownicy przyszłości

w pełni możliwości wojsk obrony terytorialnej, którzy będą wysokiej klasy „wojownikami miast”.

Konstatując można przyjąć, iż przewidywany potencjał wojsk operacyjnych oraz trudne do określenia kierunki uderzeń potencjalnego przeciwnika spowodowało potrzebę weryfikacji dotychczasowych założeń obronnych. Istotną rolę odgrywa tu przygotowanie obszaru kraju do obrony, zwłaszcza infrastruktury obronnej państwa¹⁰⁶. Przedsięwzięcia te mogą realizować zarówno w czasie pokoju, jak też wojny – siły obrony terytorialnej¹⁰⁷. Warunkiem koniecznym jest jednak utworzenie stosownie do potrzeb, operacyjnych struktur sił terytorialnych, które poprzez swoje działania w rejonach odpowiedzialności przygotowywałyby infrastrukturę taktyczną do przyszłych działań.

Wiele wskazuje na to, że istotna w przyszłych działaniach będzie postępująca integracja rodzajów sił zbrojnych narodowych i sojuszniczych oraz wzrastający

¹⁰⁶ Infrastruktura obronna, urządzenia i instytucje warunkujące skuteczne działanie systemu obronnego państwa budowane w czasie pokoju i rozbudowane w okresie zagrożenia oraz wojny, obejmuje infrastrukturę wojskową i infrastrukturę obrony cywilnej: *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 145–146.

¹⁰⁷ Por. *Koncepcja operacyjnego przygotowania obrony kraju*, projekt Sztabu Gen. WP 1994.

udział elementów wsparcia i zabezpieczenia działań. Taka idea powinna przyświecać przy budowie przyszłych struktur sił obrony terytorialnej. Państwo przygotowujące się do obrony, nie znając czasu ani miejsca agresji nie jest w stanie „dopasować” mobilizacyjnego rozwinięcia i przyjęcia ugrupowania obronnego¹⁰⁸. Dlatego uzasadnione są propozycje znawców problematyki systemu obrony terytorialnej pokrycia naszego obszaru kraju rejonami odpowiedzialności sił obrony terytorialnej. Rozmieszczenie takich sił na obszarze kraju w zależności od potencjalnych zagrożeń, koncepcji obrony państwa, będzie nierównomierne. Na przykład w województwach o dużych skupiskach ludności, powinny występować główne siły (pułki, brygady) przeznaczone do organizowania obrony aglomeracji miejskich. Do zadań tych nie powinny bowiem być angażowane wojska operacyjne. W rejonach ważnych węzłów komunikacyjnych i przepraw niezbędne będą głównie jednostki inżynieryjne. W rejonach ważnych obiektów o znaczeniu militarnym i gospodarczym potrzebne będą pododdziały przeznaczone do ich ochrony i obrony. Obszary na wschód od Wisły powinny w sposób szczególny być nasycone pododdziałami, które specjalizowałyby się w rozbudowie inżynieryjnej, bo tam mogą być przewidywane rubieże opóźniania lub obronne.

Wielorakość zadań, jakie mogą wykonywać wojska obrony terytorialnej sprawia, że korzystną strukturą, obok brygad obrony terytorialnej, które przewidziane są w każdym województwie, jest tworzenie samodzielnych, autonomicznych batalionów o różnym przeznaczeniu, od ochrony obiektów (batalion ochrony i obrony obiektów), do obrony miast (batalion forteczny), czyli do wykonywania konkretnych zadań w konkretnym rejonie, wówczas zachowana zostanie ich terytorialność (co jest ważne w odniesieniu do ich użycia). Natomiast wojska operacyjne, które będą przechodzić do działań mogą liczyć na to, iż w wypadku występowania w jego pasie ważnych obiektów będą też znajdowały się tam jednostki terytorialne do ich obrony, które stanowiąc mogą wartościowe wzmocnienie poszerzające możliwości działania wojsk operacyjnych.

¹⁰⁸ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona...*, s. 67.

ZAKOŃCZENIE

W ramach narodowych zadań obronnych, a także w strukturach sojuszniczych wojska operacyjne muszą być przygotowane do działania na różnych kierunkach zagrożenia w różnych obszarach Rzeczypospolitej. Stanowią one mobilną część sił zbrojnych i przeznaczone są do wykonywania najważniejszych zadań bojowych mających na celu odparcie uderzeń agresora w dowolnym rejonie i na każdym kierunku zagrożenia.

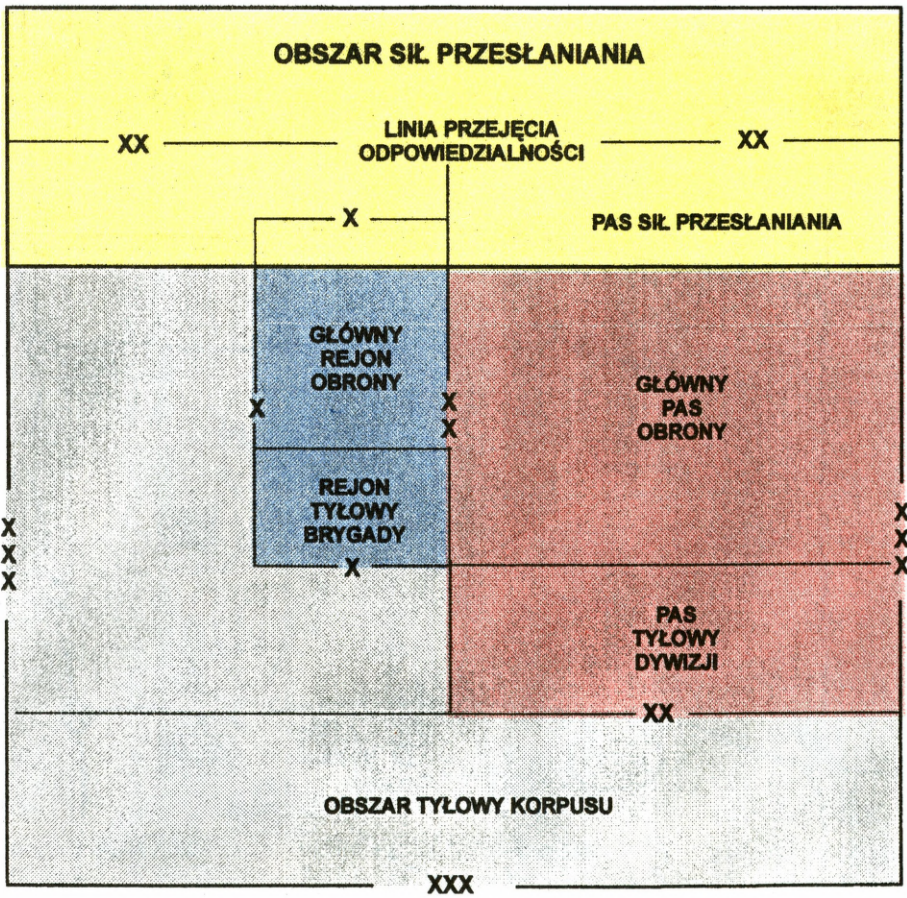
Związek taktyczny wojsk operacyjnych jako główne ogniwo operacji obronnych powinien być zdolny do skutecznego przeciwstawienia się agresji przeciwnika. Powodzenie wykonywania przez niego zadań może być uzależnione od wszechstronnego i solidnego wsparcia nie tylko logistycznego, lecz również bojowego, które wojska operacyjne mogą uzyskać przez umiejętne wykorzystanie atutów (walorów), jakie posiadają wojska obrony terytorialnej. One to mogą, bowiem odciążyć broniący się związek taktyczny wojsk operacyjnych poprzez wykonywanie zadań drugoplanowych, zapewnienie im swobody działania, wsparcie ich walką oraz zabezpieczenie wykonania różnorodnych zadań. Szeroka gama zadań, obejmująca zarówno okres pokoju, zagrożenia, jak i wojny, jest ściśle związana z przewidywanym użyciem wojsk operacyjnych. Ma to w istocie przyczynić się do tego, aby stosunkowo nieliczne, manewrowe i silne wojska operacyjne mogły wykorzystać owe walory do działań rozstrzygających o operacji. Stąd określenie ogólnego celu działania każdego z komponentów wojsk lądowych może okazać się dalece niewystarczające, gdyż działania w jednym obszarze sił o różnym przeznaczeniu, specyfice i możliwościach bojowych, muszą być ściśle koordynowane i synchronizowane.

Prezentowane w niniejszej pracy treści są odzwierciedleniem kilkuletnich dociekań autora. Należy podkreślić, że problematyka wspólnych działań obronnych wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej jest wielce złożona i zapewne autor nie wyczerpał jej do końca. Prace nad tą problematyką powinny być prowadzone, a ta praca może stanowić podstawy do ich kontynuacji. Jednocześnie autor żywi nadzieję, iż przedstawione kwestie zaciekały Czytelnika, pobudziły do refleksji.

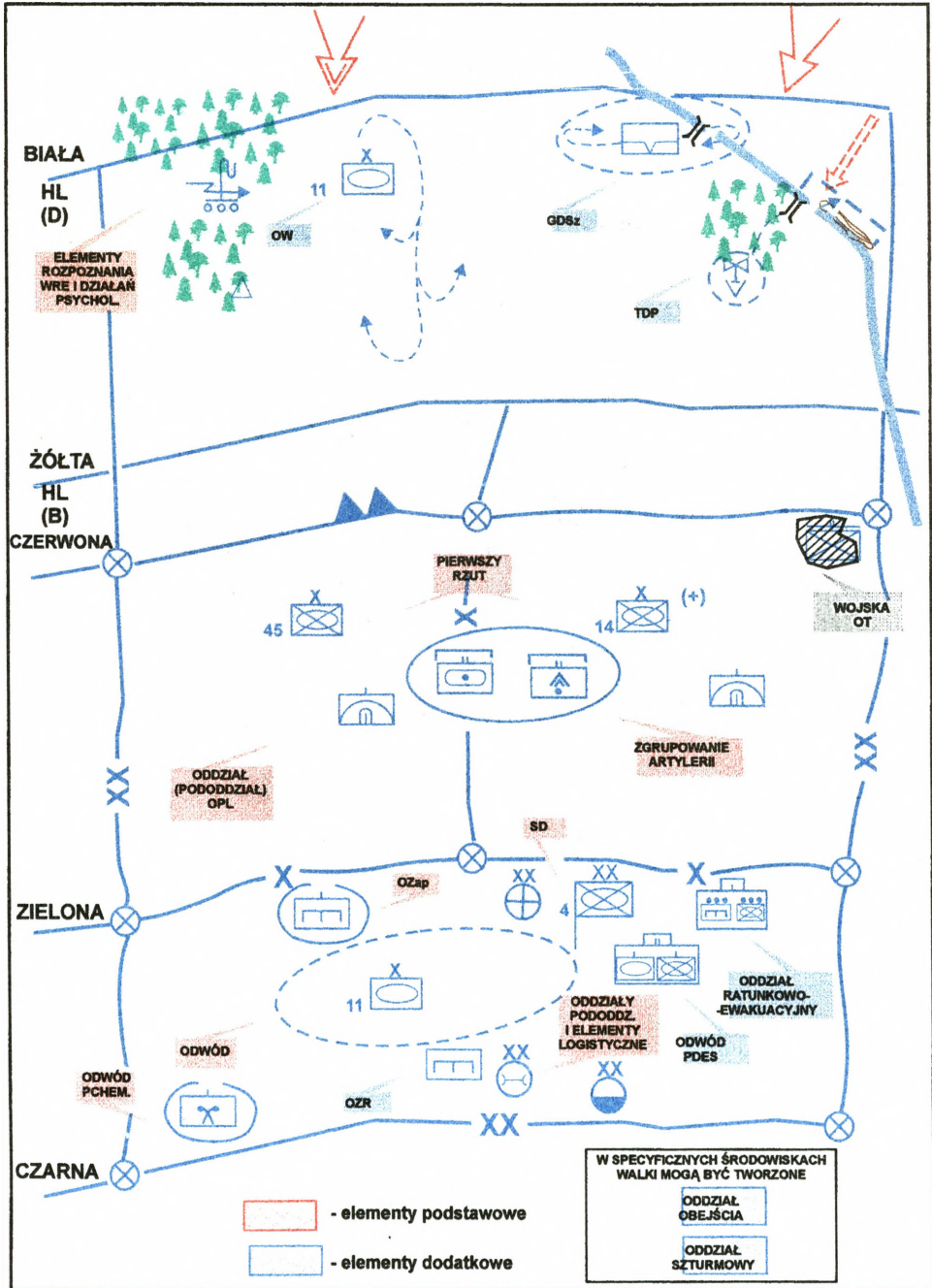
BIBLIOGRAFIA

- Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.
- Balcerowicz B., *Pokój i nie-pokój*, Bellona, Warszawa 2002 .
- Bojarski R., *Operacja obronna*, AON, Warszawa 1999.
- Bujak A., *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, Toruń 2000.
- Bujak A., Chrobak R., Sobolewski G., *Wybrane aspekty przygotowania i prowadzenia obrony na szczeblu taktycznym*, AON, Warszawa 2003.
- Chrobak R., Posobiec J., Sobolewski G., *Działania bojowe dywizji*, Warszawa 2003.
- Ciborowski L., *Walka informacyjna*, Toruń 1999.
- Clausewitz C., *O wojnie*, Lublin 1995.
- Dęga Cz., *Uzbrojenie i pole walki wojsk lądowych do 2020*, Warszawa 1995.
- Doktryna wojsk lądowych ATP-3.2*, Warszawa 2001.
- Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996.
- Galewski Z., *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983.
- Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999.
- Jakubczak R., *Wojska obrony terytorialnej*, Warszawa 2002.
- Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Warszawa 1998.
- Jakubczak R., *Przygotowanie i prowadzenie działań wojsk obrony terytorialnej w rejonach odpowiedzialności*, Warszawa 1996.
- Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995.
- Kołodziejczak Z., *Co będzie jutro?*, Warszawa 1970.
- Koncepcja rozwoju obrony terytorialnej*, Warszawa, MON 1998.
- Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938.
- Kowalczyk A., *Afganistan*, Warszawa 1994.
- Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Lidwa W., *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000.
- Lidwa W., i inni, *Główne wyznaczniki determinujące zmiany w taktyce wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2003.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Materiały z konferencji, *Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną*, Warszawa, AON 1998.
- Pindel K., *Obrona terytorialna II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995.
- Regan G., *Błędy militarne*, Warszawa 1993.
- Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999.
- Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry*, Warszawa 1993.
- Słownik terminów i definicji NATO*, AAP-6, Warszawa 1998.
- Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993.
- Ścibiorek Z., Święcicki S., *Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej*, Warszawa 1998.
- Ścibiorek Z., *Wojna czy pokój*, Warszawa 1999.

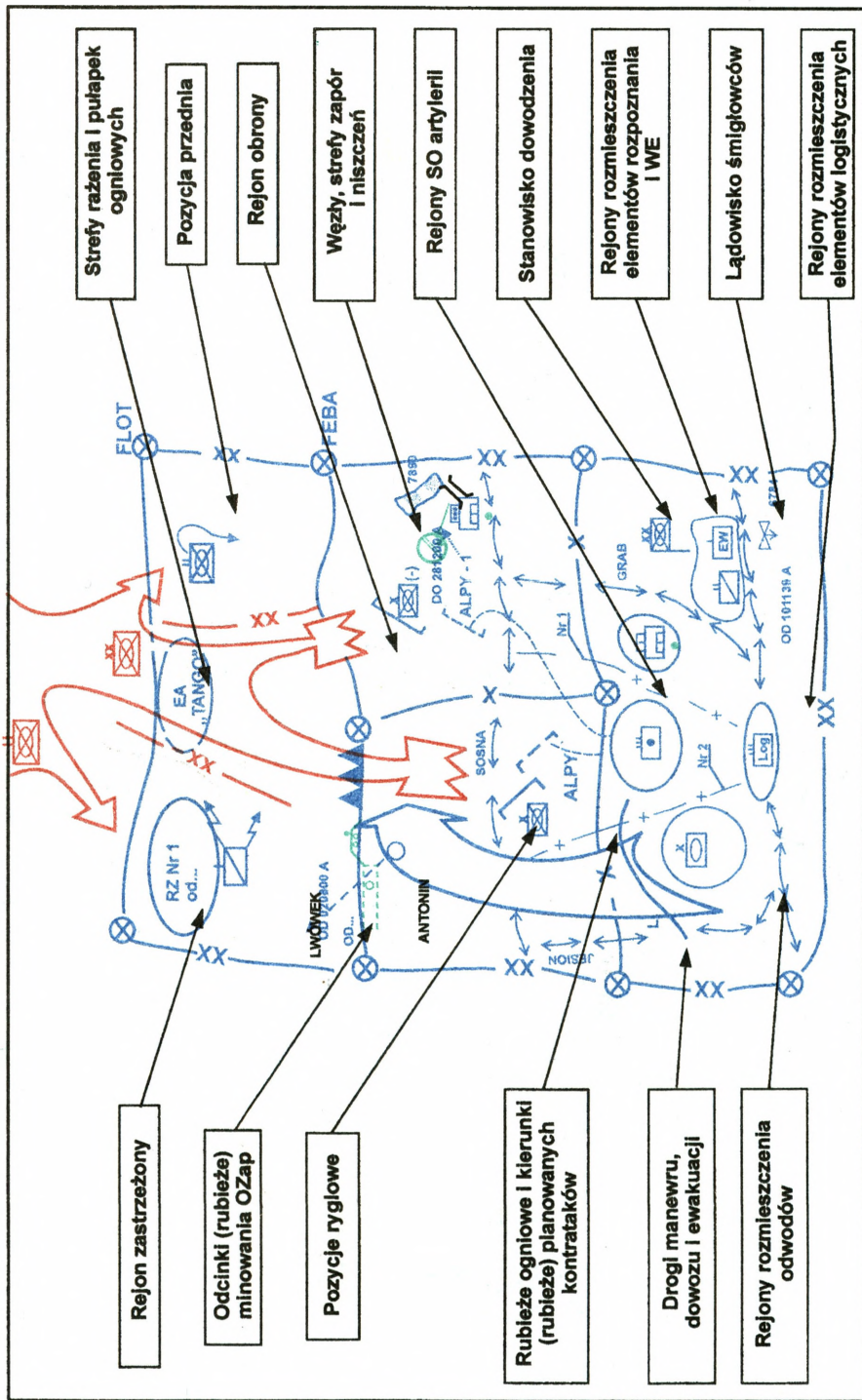
- Sobolewski G., *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2000.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
- Szeremietiew R., *Obronić Polskę*, Warszawa 1997.
- Szulc B., *Walka zbrojna w ogólnej teorii walki i teorii konfliktów*, Warszawa 1996.
- Toffler A. i H., *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997.
- Tomaszewski A., *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju*, Warszawa 1998.
- Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999.
- Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej*, Warszawa 1998.

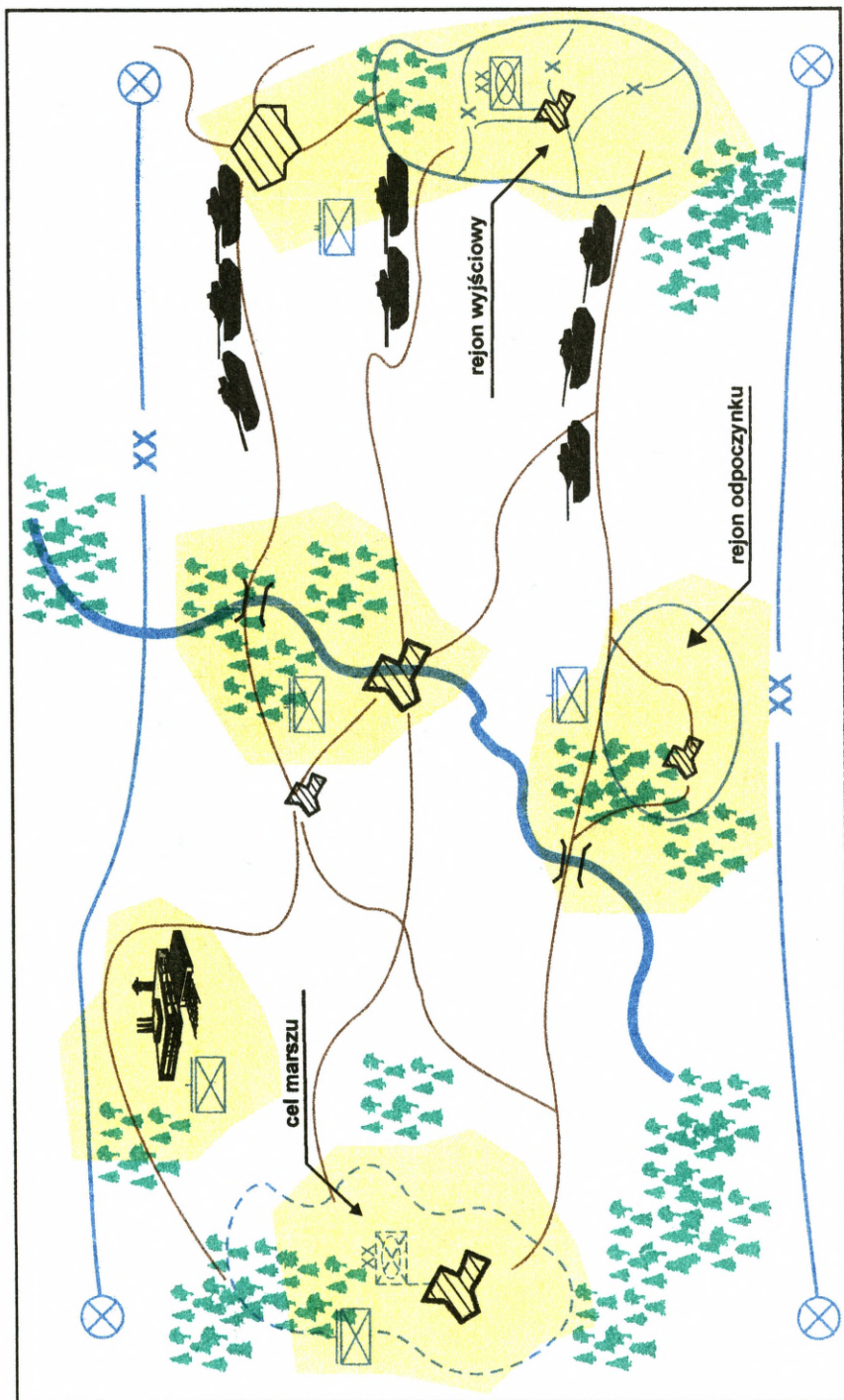
ELEMENTY UGRUPOWANIA OBRONNEGO DYWIZJI

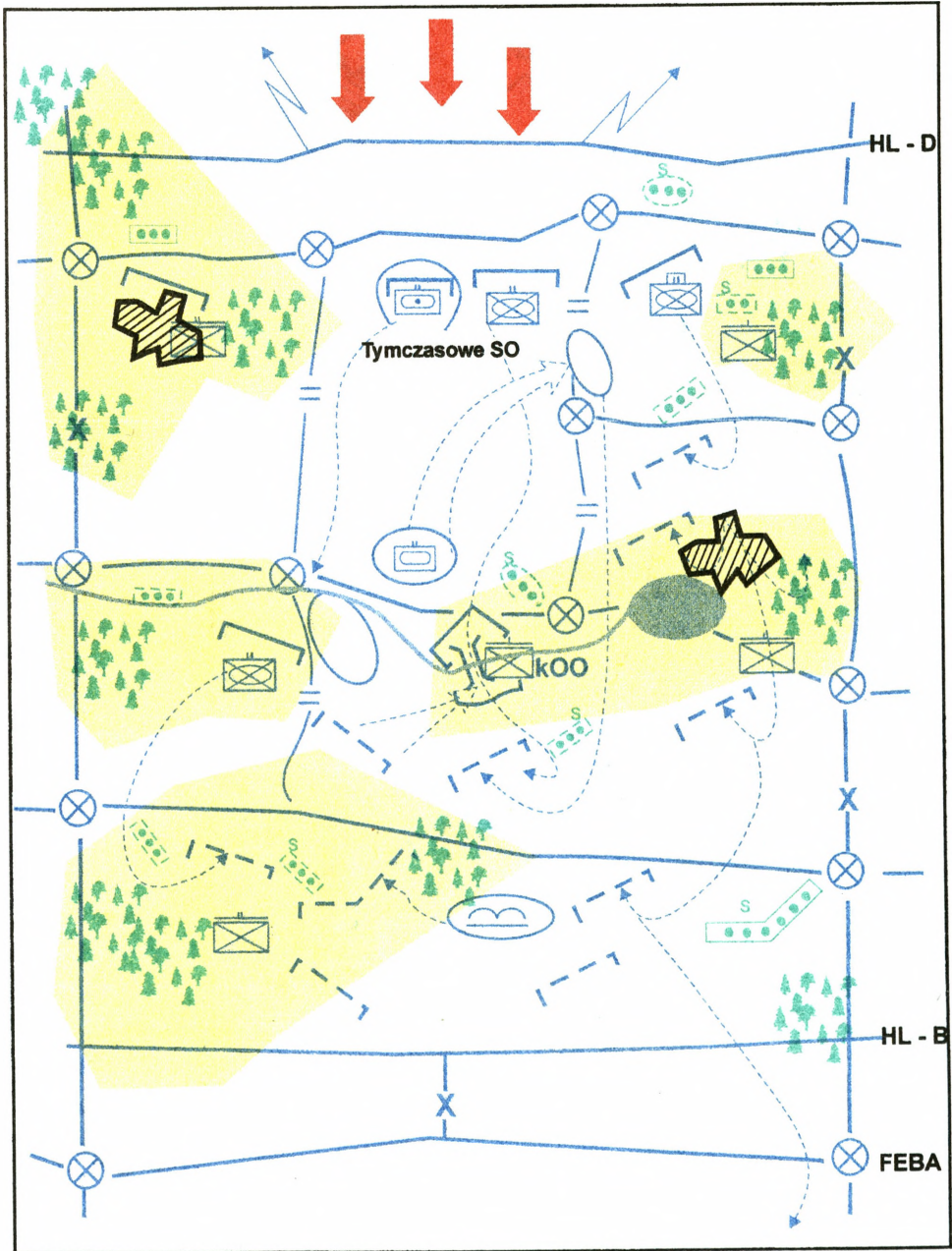
STRUKTURA OBRONY DYWIZJI

OBSZARY WSPÓLNYCH DZIAŁAŃ LĄDOWYCH WOJSK OPERACYJNYCH I OBRONY TERYTORIALNEJ PODCZAS PRZEMIESZCZANIA

WSPÓLDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z SIŁAMI OT W DZIAŁANIACH OPÓŹNIAJĄCYCH

000 F8

Publikacje Akademii Obrony Narodowej

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2
00-910 Warszawa,
tel. 681 40 55, tel./faks 681 37 52

- S. Bartosiewicz, M. Mróz – Zaopatrywanie jednostek wojsk lotniczych i obrony powietrznej w techniczne środki materiałowe techniki naziemnej – 7,00 zł
- Bezpieczne niebo. Materiały z konferencji naukowej – 14,00 zł
- J. Bieńkowski, R. Stępień (red.) – Edukacja pedagogiczna w wyższej uczelni wojskowej – 16,00 zł
- H. Binkowski (red.) – OBWE w procesie umacniania bezpieczeństwa europejskiego – 16,00 zł
- A. Bujak – Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO – 10,00 zł
- W. Chojnacki – Socjologiczne aspekty tendencji instytucjonalno-organizacyjnego rozwoju wojska – 16,00 zł
- R. Chrobak i in. – Działania bojowe dywizji – 15 zł
- M. Cieślarczyk, P. Krawczyk, Z. Korulczyk – Poradnik metodyczny autorów prac kwalifikacyjnych – 8,00 zł
- M. Cieślarczyk, M. Chojnacki, A. Radomyski – Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) w siłach zbrojnych (SP) RP – 13,00 zł
- M. Cieślarczyk (red.) – Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki – 13,00 zł
- A. Ciupiński, M. Zając (red.) – Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym – 17 zł
- A. Ciupiński (red.) – Dyplomacja wielostronna – 25,00 zł
- A. Ciupiński – Podstawowe elementy polityki bezpieczeństwa i obrony RP – 15,00 zł
- A. Ciupiński, R. Białoskórski – Wczesne ostrzeżenie i zapobieganie współczesnym konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego – 7,00 zł
- A. Ciupiński, H. Binkowski, A. Legucka – Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych – 30,00 zł
- T. Compa – Zarządzanie przestrzenią powietrzną – 10,00 zł
- J. Czaja – Stolica apostołska wobec integracji europejskiej – 15,00 zł
- K. Czajka – Użycie artylerii w obronie oddziału – 8,00 zł
- P. Daniłuk – Radiostacje pola walki – 10,00 zł
- A. Dawidczyk – Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI w. – 9,00 zł
- P. Dela, J. Wołęjszo – Wsparcie komputerowe ćwiczeń wojskowych 16 zł
- Dowodzenie lotnictwem sił powietrznych w działaniach wojsk lądowych (praca zbiorowa) – 15,00 zł
- W. Drażczyk – Logistyka sił powietrznych w działaniach wielonarodowych – 9,00 zł
- A. Fellner – Zautomatyzowane systemy kontroli ruchu lotniczego przestrzeni powietrznej – 20,00 zł
- M. Flemming – Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – 45,00 zł
- P. Gawliczek, J. Pawłowski – Zagrożenia asymetryczne – 14,00 zł
- M. Gaśka, A. Ciupiński – Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – 21,00 zł
- A. Glen, W. Marud – Kontrola przestrzeni powietrznej w czasie kryzysu i wojny – 18,00 zł
- J. Gotowała – Lotnictwo XXI wieku – 11,00 zł
- J. Groskrejc – Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów – 10,00 zł
- J. Halik – Metodyka opracowania pracy magisterskiej i studyjnej – 15,00 zł
- J. Halik, J. Wołęjszo – Ćwiczenia wojskowe sił zbrojnych RP w aspekcie interoperacyjności w ramach NATO – 14,00 zł
- M. Huzarski (red.) – Taktyka ogólna wojsk lądowych – 21,00 zł
- K. Jałoszyński – Terroryzm antyizraelski – 12,00 zł
- K. Jałoszyński – Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce? – 12,00 zł
- K. Jałoszyński – Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych – 12,00 zł
- J. Janczak – Zakłócanie informacyjne – 12,00 zł
- Cz. Jarecki – Użycie wojsk raketowych i artylerii w operacji – 13,00 zł
- T. Jemiolo – Globalizacja. Szanse i zagrożenia – 8,00 zł
- T. Jemiolo, K. Malak (red.) – Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej – 25,00 zł
- A. Józwiak, Cz. Marcinkowski – Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych – 18,00 zł
- M. Juszczyk – Wsparcie działań przez państwo gospodarza – 14 zł
- L. Kanarski, P. Gawliczek – Przywództwo w armiach NATO – 9,00 zł
- L. Kanarski, B. Rokicki (red.) – Teoria i praktyka przywództwa wobec wyzwań edukacyjnych – 24,00 zł
- J. Kardas, K. Loranty – Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej – 12,00 zł
- J. Kardas, K. Loranty – Instytucjonalizacja przygotowania obronnego kadr administracji – 15,00 zł
- J. Karpowicz, Z. Chojnacki – Bezpieczeństwo lotów – 10,00 zł
- J. Karpowicz, E. Cieślak – Lotnictwo wsparcia w sojusznicznych działaniach powietrznych – 17 zł
- J. Karpowicz, K. Kozłowski – Bezzałogowe statki powietrzne i miniaturowe aparaty latające – 18 zł
- J. Karpowicz – Współczesne konstrukcje lotnicze – 20,00 zł

- Cz. Kącki – Siły wielonarodowe do misji pokojowych – 15 zł
- Cz. Kącki – Izrael. Jego wpływ na rozwój sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu – 15,00 zł
- Kierowanie mobilnymi systemami łączności wojsk lądowych (praca zbiorowa) cz.I – 14 zł, cz.II – 8 zł, cz.III. – 12 zł
- W. Kitler (red.) – Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP – 25,00 zł
- W. Kitler – Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System (rozprawa habilitacyjna) – 24,00 zł
- W. Kitler – Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych – 14,00 zł
- Z. Klawitter – Rola i zadania zespołu wsparcia personalnego na stanowisku dowodzenia BZ/BPanc – 7,00 zł
- T. Kochański – Logistyka międzynarodowa – 12,00 zł
- T. Kochański – Logistyka jako koncepcja zintegrowanego zarządzania – 18,00 zł
- T. Kochański, S. Kurek – Konkurencyjność przedsiębiorstw – 15 zł
- M. Koziński – Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym – 10,00 zł
- M. Kozub – Lotnictwo w operacjach połączonych – 7,00 zł
- M. Kozub – Lotnictwo wojsk lądowych w operacjach połączonych – 8,00 zł
- M. Kozub – Lotnictwo w bojowym poszukiwaniu i ratownictwie – 8,00 zł
- J. Kręcikij – Współczesne kierowanie wojskami. Proces dowodzenia – 12,00 zł
- J. Kręcikij – Metodyka pracy sekcji dowodzenia oddziału i związku taktycznego – 13,00 zł
- J. Kręcikij – Wybrane problemy kierowania zgrupowaniami wielonarodowych sił połączonych – 14,00 zł
- R. Kwečka, M. Gryga – Siły specjalne w kontekście współczesnych zagrożeń – 15,00 zł
- K. Kubiak – Transport wojsk i ładunków wojskowych drogą morską przy użyciu statków handlowych – 12,00 zł
- L. Łukaszk – Międzynarodowe prawo pokoju i bezpieczeństwa – 20,00 zł
- L. Łukaszk – Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego – 20,00 zł
- L. Łukaszk – Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa – 20,00 zł
- T. Majewski – Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych – 9,00 zł
- T. Majewski – Kierownik – dowódca w organizacji – 12,00 zł
- T. Majewski – Miejsce celów, problemów i hipotez w procesie badań naukowych – 8 zł
- T. Majewski i in. – Planowanie w organizacji – 9 zł
- K. Malak – Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi – 18,00 zł
- J. Marczak (red.) – Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP – 20,00 zł
- M. Marszałek – Siły powietrzne w operacjach ewakuacyjnych (według poglądów amerykańskich) – 13 zł
- M. Marszałek, A. Radomyski – Metodyka pracy zespołów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia brygady raketowej sił powietrznych – 25,00 zł
- Z. Maślak – Podstawy teorii informacji obrony powietrznej – 10,00 zł
- Z. Maślak (oprac.) – Informacje w obronie powietrznej – potrzeby, wymagania, zagrożenia. Materiały z sympozjum naukowego – 17,00 zł
- M. Michalec (oprac.) – Kierunki rozwoju rosyjskiej myśli teoretycznej i praktyki w zakresie użycia lotnictwa w walce – 14,00 zł
- J. Michniak (red.) – Projektowanie struktury organizacyjnej dowództwa brygady zmechanizowanej (pancernej) – 12,00 zł
- J. Michniak – Stanowiska dowodzenia w wojskach lądowych – 10 zł
- G. Nowacki – Informacja w walce zbrojnej. Materiały z sympozjum naukowego – 17,00 zł
- G. Nowacki – Strategiczne siły jądrowe wybranych państw – 14,00 zł
- G. Nowacki – Rozpoznanie satelitarne USA i Federacji Rosyjskiej – 8,00 zł
- G. Nowacki (red.) – Militaryzacja kosmosu – 17,00 zł
- A. Nowak – Działalność rozpoznawcza na szczeblach taktycznych – 12,00 zł
- E. Nowak – Gospodarowanie zasobami majątkowymi – 15,00 zł
- M. Obrusiewicz – Wielonarodowe połączone siły zadaniowe CJTF – 12,00 zł
- M. Obrusiewicz – Geneza i prognoza kooperatywnych stosunków wojskowych końca XX i początku XXI w. na tle bezpieczeństwa europejskiego – 15 zł
- J. Pawłowski, A. Ciupiński (red.) – Umiędzynarodowiony konflikt wewnętrzny – 20,00 zł
- M. Pelc, M. Juszczak – Matematyka – 25 zł
- J. Płaczek – Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000 – 20,00 zł
- J. Płaczek (red.) – Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych. Szanse i zagrożenia – 25,00 zł
- Podróż studyjna w systemie edukacji oficerów w AON. Materiały z sympozjum naukowego – 17,00 zł
- A. Polak – Wybrane zagadnienia obrony wybrzeża w Polsce (1920–2002) – 16,00 zł
- A. Polak – Teoria grup operacyjnych w polskiej sztuce wojennej okresu międzywojennego – 30,00 zł
- Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów (praca zbiorowa) – 35,00 zł (dwa tomy)
- K. Przeworski – Ewakuacja jako sposób ochrony ludności – 7,00 zł
- Pułk przeciwlotniczy w działaniach operacyjnych (praca zbiorowa) – 20,00 zł
- A. Radomyski – Metody i treść pracy zespołu OPL na stanowisku dowodzenia dywizji zmechanizowanej – 18,00 zł
- A. Skrabacz – Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI w. – 15,00 zł
- J. Skrzyp (red.) – Informator geograficzny o państwach kandydujących do Sojuszu Północnoatlantyckiego – 14,00 zł

- J. Skrzyp, Z. Lach – Informator geograficzny. Państwa członkowskie NATO – 20,00 zł
- Z. Skwarek – Powietrzne systemy wczesnego wykrywania i powiadamiania – 13,00 zł
- K. Słaboń – Sytuacja jeńców wojennych w konflikcie iracko-irańskim (1980-1988) – 10,00 zł
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego (praca zbiorowa) – 15,00 zł
- Słownik terminów z zakresu psychologii (praca zbiorowa) – 10,00 zł
- Słownik pojęć sojuszniczej obrony powietrznej (praca zbiorowa) – 12,00 zł
- H. Spustek – Wybrane zagadnienia badań operacyjnych i modelowania liniowego – 8,00 zł
- Z. Stachowiak – Metodyka i metodologia pisanie prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych) – 9,00 zł
- Z. Stachowiak, J. Placzek (red.) – Wybrane problemy ekonomiki bezpieczeństwa – 30,00 zł
- R. Stępień (red.) – Edukacja w wyższych szkołach wojskowych – 21,00 zł
- M. Strzoda (red.) – Wybrane terminy z zakresu dowodzenia i zarządzania – 7,00 zł
- M. Strzoda – Słownik nazw, skrótów i akronimów państw, instytucji, dowództw, jednostek organizacyjnych i osób funkcyjnych – 8 zł
- J. Suwart – Zarys obrony cywilnej w Polsce w latach 1920–1996 – 30,00 zł
- R. Szpyra – Powietrzna sztuka operacyjna wybranych państw – 15,00 zł
- Środki dowodzenia (praca zbiorowa) – 12 zł
- E.A. Wesołowska, A. Szerauc (red.) – Patriotyzm – Obronność – Bezpieczeństwo – 20,00 zł
- J. Wołęjszo – Wybrane problemy procesu planowania i rozliczania działalności szkoleniowej na szczeblach taktycznych w SZ RP – 16 zł
- J. Wołęjszo – Trening sztabowy dowództw szczebla taktycznego SZ RP – 17,00 zł
- J. Wołęjszo – Wybrane aspekty projektowania struktury organizacyjnej zespołu dowodzenia stanowiska dowodzenia brygady zmechanizowanej – 11,00 zł
- J. Wołęjszo – Wybrane problemy przygotowania i realizacji ćwiczeń sojuszniczych NATO – 16 zł
- J. Wołęjszo, Z. Fiołna – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerią) w obronie – 12,00 zł
- J. Wołęjszo, Z. Fiołna – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerią) w marszu – 15,00 zł
- Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa. Materiały z seminarium – 20,00 zł
- Wojsko wobec polskiego października'56. Rezolucje, uchwały, listy (wybór, wstęp i opracowanie: E. J. Nalepa) – 30,00 zł
- J. Wojtasik (red.) – Studia z dziejów polskiej techniki wojskowej od XVI do XX wieku – 27,00 zł
- J. Wojtasik (red.) – Od Żółkiewskiego i Kosińskiego do Piłsudskiego i Petlury. Z dziejów stosunków polsko-ukraińskich od XVI do XX wieku – 20,00 zł
- M. Wrzosek – Działania rozpoznawcze na obszarze kraju – 10 zł
- M. Wrzosek – Organizacja pracy taktycznej komórki rozpoznania – 17 zł
- Wsparcie informacyjne obrony powietrznej. Materiały z sympozjum naukowego – 18 zł
- Wydział Lotnictwa i Obrony Powietrznej AON – Ewolucja dla postępu. Materiały z konferencji – 18 zł
- E. Zabłocki – Współczesne siły powietrzne – 13,00 zł
- S. Zalewski – Służby specjalne w państwie demokratycznym – 11,00 zł
- Założenia operacyjne do doktryny zasadniczej sił powietrznych (praca zbiorowa) – 10,00 zł
- L. Zapala – W rembertowskiej Alma Mater. Wspomnienia – 18,00 zł
- B. Zdrodowski, M. Marszałek – Operacje pozawojenne sił powietrznych – 16,00 zł
- J. Zieliński (red.) – Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej – 14,00 zł
- J. Zieliński – Wojska lądowe jako rodzaj sił zbrojnych – 14 zł
- J. Zuziak – Dzieje Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997 – 25,00 zł

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie

AON Wydział
Wydawniczy